

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

ILONA JAKONYTĖ

**EURO ZONOS PLĖTROS PERSPEKTYVOS IR
PROBLEMOS**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovas:
lekt. dr. V. Pečkys**

Vilnius, 2010

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

**EURO ZONOS PLĖTROS PERSPEKTYVOS IR
PROBLEMOS**

**Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L23002**

Vadovas

..... lekt. dr. V. Pečkys

(parašas)

2010 12

Recenzentas

.....

(parašas)

2010 12

Atliko ESkmn8-01 gr. stud.

..... Iona Jakonytė

(parašas)

2010 12

Vilnius, 2010

TURINYS

LENTELĖS	4
PAVEIKSLAI	5
ĮVADAS.....	6
1. EKONOMINĖS IR PINIGŲ SAJUNGOS KŪRIMOSI APŽVALGA.....	8
1.1. Vidaus rinkos funkcionavimo gerinimas ir šalių konvergencijos didinimas	8
1.2. Finansinių įstaigų kūrimas	11
1.3. Bendros valiutos įvedimas	13
2. EURO ZONOS INSTITUCINĖ SAŖANGA IR VEIKLA.....	18
2.1. Europos centrinio banko statusas Europos Sąjungos institucinėje struktūroje	18
2.2. Europos centrinio banko ryšiai su Europos Sąjungos institucijomis	21
2.3. Euro zonos plėtros procedūriniai veiksniai	24
3. SLOVAKIJOS IR ESTIJOS EKONOMINĖS IR TEISINĖS KONVERGENCIJOS VERTINIMAS	30
3.1. Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių analizė	30
3.1.1 Slovakijos makroekonominė situacija konvergencijos kriterijų kontekste	31
3.1.2. Estijos makroekonominė situacija konvergencijos kriterijų kontekste	39
3.1.3. Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių konvergencijos kriterijų kontekste 2000 - 2009 metais palyginimas	46
3.2. Europos sąjungos ir Slovakijos bei Estijos nacionalinės teisės harmonizavimas	54
3.3. Slovakijos naudos euro zonoje įvertinimas.....	57
3.4. Estijos pasiruošimas prisijungti prie ekonominės ir pinigų sąjungos	58
IŠVADOS.....	61
LITERATŪRA.....	64
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	67
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	69
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	71

LENTELĖS

1 lentelė. Senujų ES šalių Maastrichto sutarties reikalavimų įvykdymas.....	26
.....	30
2. lentelė. Infliacija Slovakijoje, proc. punktais.....	32
3 lentelė. Slovakijos valdžios sektoriaus fiskalinė pozicija (palyginti su BVP), proc.	35
4. lentelė. Slovakijos bendra valdžios sektoriaus skola (palyginti su BVP), proc.	36
5 lentelė. Slovakijos nacionalinės valiutos kurso stabilumas.....	37
6. lentelė. Vidutinis ilgalaikių palūkanų normų lygis Slovakijoje, proc.	38
7 lentelė. Infliacija Estijoje, proc. punktais.....	40
8 lentelė. Estijos valdžios sektoriaus fiskalinė pozicija (palyginti su BVP), proc.	42
9 lentelė. Estijos bendra valdžios sektoriaus skola (palyginti su BVP), proc.	43
10 lentelė. Estijos nacionalinės valiutos kurso stabilumas.....	43
11 lentelė. Slovakijos ir Estijos fiskalinės naštos, susijusios su gyventojų senėjimu, prognozės, proc.	50

PAVEIKSLAI

1 pav. Europos centrinio banko nepriklausomumo kriterijai	19
2 pav. Infliacijos lygio kitimas Slovakijoje, proc. punktais	33
3 pav. Slovakijos valdžios sektorius perteklius / deficitas (palyginti su BVP), proc.....	35
4. pav. Vidutinis ilgalaikių palūkanų normų lygio kitimas Slovakijoje, proc.....	39
5. pav. Infliacijos lygio kitimas Estijoje, proc. punktais	40
6. pav. Estijos valdžios sektorius perteklius / deficitas (palyginti su BVP), proc.....	42
7. pav. Estijos ir Europos tarpbankinės palūkanų normos, proc.	44
8. pav. Baltijos valstybių paskolų privačiam sektoriui portfelio metinis pokytis, proc.	45
9 pav. Infliacijos lygio dinamika Euro zonoje, Slovakijoje ir Estijoje, 2000 – 2009 metai.....	47
10 pav. Slovakijos ir Estijos valdžios sektoriaus deficito dalies nuo BVP dinamika, proc. punktais ...	49
11 pav. Slovakijos ir Estijos valdžios sektoriaus bendrosios skolos dalies nuo BVP dinamika, proc. punktais	49
12 pav. Ilgalaikių palūkanų normos dinamika, Slovakijoje ir euro zonoje.....	52

IVADAS

Temos aktualumas. 1999 m. sausio 1 d. žengtas istorinis žingsnis – 11 Europos Sąjungos (ES) valstybių sukūrė pinigų sąjungą ir įsivedė bendrą valiutą – eurą. Euro banknotai ir monetos išleisti į apyvartą 2002 m. sausio 1 d. Tačiau bendros Europos valiutos istorija formavosi ilgai – nuo pačios ES ištakų. Praėjus daugiau nei penkiasdešimčiai metų po to, kai Romos sutartimi padėti kertiniai dabartinės ES akmenys, euras yra didžiausias ir akivaizdžiausias laimėjimas per visą Europos integracijos procesą¹. ES bendrosios pinigų politikos sukūrimas bei funkcionavimas yra ypatingai svarbus žingsnis Europos integracijoje, atveriantis kelią galutiniam politiniam valstybių narių suartėjimui. Todėl detali šios ES politikos srities studija yra būtina siekiant pažinti ateities integracinių procesų galimybes bei iššūkius.

„Euro zonos plėtra - negrižtamas etapas, todėl jam reikia gerai pasirengti. Bet kokiai plėtrai ateityje neišvengiamai būtina, kad konvergencijos įgyvendinimo pagrindas būtų tvarus“². Kadangi Vidurio ir Rytų Europos šalių ekonominis lygis bei kainų stabilumas gerokai skiriasi nuo senųjų ES šalių narių, joms būtina atitikti ES sutartyje numatytus konvergencijos kriterijus, kurių esmė yra užtikrinti, kad euro zonoje galėtų dalyvauti tik tos ES valstybės, kurių ekonominės sąlygos yra palankios palaikyti kainų stabilumą ir euro zonos gyvybingumą. Paskutinė euro zonos plėtra įvyko 2009 m. sausio 1 d., kuomet Slovakijoje įvesta euro valiuta. Europos Bendrijos (EB) valiutą naudojančių ES valstybių narių skaičius padidėjo iki šešiolikos. Nors Estija kol kas dar nėra pasiekusi visiškos integracijos EPS procese, tačiau 2010 m. gegužės mėn. ES Komisija oficialiai pasiūlė Estijai nuo ateinančių metų sausio 1 d. prisijungti prie euro zonos. Pasak ES Komisijos, Estija dėl ryžtingų ir veiksmingų šalies vyriausybės ir piliečių pastangų akivaizdžiai atitinka narystės euro zonoje kriterijus. Galutinį sprendimą dėl euro įvedimo ECOFIN taryba priėmė tų pačių metų liepą, pritarusi euro įvedimui Estijoje. Taigi Estija taps septyniolikta prie euro zonos prisijungusia valstybe. Pinigų politika tampa ne tik ypatingos svarbos EB kompetencijai priklausančia politikos sritimi, bet ir ES identitetą atskleidžiančiu veiksmu, sudarančiu tvirtą pagrindą tolesniam Europos valstybių ekonominiam, politiniam, socialiniam bei kultūriniam suartėjimui, pagrįstam bendromis ES vertybėmis.

Tyrimo problema. Pirma, Maastrichto konvergencijos kriterijų sustabarėjimas, neatitinkantis šiandieninės situacijos. Tai iš esmės reiškia, kad nė viena iš ES šalių artimiausiu metu neatitiks įstojimui į euro zoną keliamų reikalavimų. **Antra,** kaip užtikrinti ilgalaikį tvarumą: konvergencija ne tik tam tikru momentu, bet ilgą laiką ir aukšto lygio.

¹ Europos Komisija. Viena valiuta - vienai Europai: kelias euro link. Europos Bendrija, 2007, p. 24. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication6730_lt.pdf [žiūrėta 2010 03 02]

² Europos centrinis bankas. Mėnesinis biuletenis. ECB 10 – metis. Europos Bendrija, 2008, p. 65 <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/mb10-lt.pdf> [žiūrėta 2010 03 08]

Tyrimo tikslas – įvertinti Slovakijos ir Estijos ekonominę ir teisinę konvergenciją.

Norint pasiekti šį tikslą, buvo suformuoti tokie **uždaviniai**:

1. Apžvelgti Europos ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimo etapus, išryškinant dalyvavimo ekonominėje ir pinigų sąjungoje privalumus ir trūkumus;
2. Išanalizuoti Europos centrinio banko bei kitų Europos Sąjungos institucijų politiką euro zonos plėtros procese;
3. Įvertinti Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių atitikimą Maastrichto konvergencijos kriterijams bei Europos Sąjungos ir šių šalių nacionalinės teisės harmonizavimą;
4. Pateikti Slovakijos naudos euro zonoje įvertinimą ir Estijos pasiruošimą prisijungti prie ekonominės ir pinigų sąjungos.

Tyrimo objektas – Slovakijos ir Estijos ekonominė ir teisinė konvergencija

Tyrimo dalykas – Europos Sąjungos ir Slovakijos bei Estijos institucijų vaidmuo euro įvedimo procese.

Hipotezė – Estijos narystė euro zonoje daugiau politinis sprendimas, nei šalies nuoseklios ekonominės politikos pasekmė.

Metodai. Lyginamasis istorinis metodas – taikomas, apibūdinant Europos Sąjungos bendros pinigų politikos ištakas, raidą bei koncepciją. Mokslinės literatūros ir teisnių dokumentų analizė – siekiant išsiaiškinti ECB ir Europos Sąjungos institucijų vaidmenį euro zonos plėtros procese. Duomenų analizės metodas – taikomas siekiant nustatyti pagrindines makroekonominės problemas Slovakijoje ir Estijoje. Lyginamosios analizės metodas - taikomas, analizuojant bei vertinant ekonominę ir teisinę konvergenciją Slovakijoje, Estijoje bei euro zonoje. Apibendrinimo metodas – išsiaiškinama ar visapusiškas ekonominės konvergencijos kriterijų ir teisės normų tenkinimas yra įgyvendintas Estijoje, pateikiamas Slovakijos naudos euro zonoje įvertinimas, daromos galutinės išvados.

Darbo struktūra. Pirmojoje darbo dalyje apžvelgiami teoriniai Europos ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimo etapai, išryškinami dalyvavimo ekonominėje ir pinigų sąjungoje privalumai ir trūkumai. Antrojoje darbo dalyje analizuojama Europos centrinio banko bei kitų Europos Sąjungos institucijų politika euro zonos plėtros procese. Trečiojoje dalyje įvertinamas Slovakijos ir Estijos infliacijos, valdžios sektoriaus biudžeto deficito ir bendrosios skolos, ilgalaikių palūkanų normos bei nacionalinės valiutos stabilumo lygio atitikimas konvergencijos kriterijams bei Europos Sąjungos ir šių šalių centrinio banko nepriklausomumo bei konfidencialumo nuostatų, piniginio finansavimo ir privilegijuoto naudojimosi finansų įstaigomis draudimo, vienodo žodžio „euro“ rašybos ir nacionalinio centrinio banko teisinės integracijos į Eurosistemą teisės suderinamumas. Pateikiamas Slovakijos naudos euro zonoje įvertinimas ir Estijos pasiruošimas prisijungti prie ekonominės ir pinigų sąjungos.

1. EKONOMINĖS IR PINIGŲ SAJUNGOS KŪRIMOSI APŽVALGA

Ekonominė ir pinigų sąjunga (EPS) yra ekonominės integracijos proceso dalis. Nepriklausomos valstybės įvairiu mastu gali integruoti savo ekonomiką, siekdamos atitinkamos naudos, pavyzdžiui, didesnio ekonomikos efektyvumo ir atsparumo išorės veiksniams. Nepriklausomų valstybių ekonominė integracija nėra naujas dalykas Europos istorijoje. Devynioliktojo amžiaus pabaigoje dvidešimto amžiaus pradžioje egzistavo Lotynų pinigų sąjunga, kuriai priklausė Prancūzija, Belgija, Šveicarija, Italija ir Graikija. Tokiu pačiu metu panaši ekonominė sąjunga gyvavo ir Europos šiaurinėje dalyje – tai Skandinavijos pinigų sąjunga, kuriai priklausė Švedija, Norvegija ir Danija. Vienas iš sėkmingiausių pavyzdžių – Vokietijos munitų sąjunga, apėmusi kunigaikštystes ir devynioliktojo amžiaus pabaigoje išaugusi į centrinį banką, Reichsbanką bei sukūrusi bendrą valiutą reichsmarkę³.

EPS kūrimas vyko laipsniškai, nors dauguma iki tol egzistavusių valiutų sąjungų buvo įkurtos iš karto be pereinamojo laikotarpio. Laipsniškas valiutų sąjungos kūrimas turi tiek privalumų, tiek trūkumų. Pagrindiniai pavojai laipsniškai kuriant valiutų sąjungą – tikimybė, kad numatytu laiku skirsis šalių ekonominiai ir infliacijos rodikliai, galimos trumpalaikės spekuliacinės kapitalo investicijos. Vis dėlto pereinamasis laikotarpis pateisinamas tuo, kad leidžia atlikti būtinas struktūrines reformas, pertvarkyti ar sukurti naujas institucijas reikalingas valiutų sąjungos įgyvendinimui, vykdyti būsimų narių ekonomikos konvergenciją. „Kelias link EPS – ilgas ekonominės integracijos procesas, apimantis bendros rinkos ir gyvenimo vienodų standartų sukūrimą visose Bendrijos šalyse“⁴.

1.1. Vidaus rinkos funkcionavimo gerinimas ir šalių konvergencijos didinimas

Poreikis integruoti pinigų sistemas buvo užfiksuotas 1957 m. Romos sutartyje. Vadovaujantis ja įsteigta Europos atominės energijos bendrija (EURATOM) ir Europos ekonominė bendrija (EB), siekusi bendradarbiauti ūkio ir ekonominiame lygmenyje, kadangi buvo svarbu atstatyti Europos ekonomiką, kuri buvo nualinta po II Pasaulinio karo, tačiau dar negalvojo apie bendrąją valiutą. 1962 m. Europos Komisijos pateiktas dokumentas, žinomas kaip **Marjolino** (angl. Marjolin) **memorandumas**, paskatino pirmąsias diskusijas apie pinigų integraciją Bendrijos mastu ir priemones, nors ir labai ribotas, piniginių bendradarbiavimo srityje⁵. Šiame memorandume Komisija paragino iki praėjusio amžiaus septintojo dešimtmečio pabaigos nuo munitų sąjungos pereiti prie ekonominės

³ Europos Komisija. Viena valiuta - vienai Europai: kelias euro link. Europos bendrija, 2007, p. 3. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication6730_lt.pdf [žiūrėta 2010 03 10]

⁴ Kropas S., Kropienė R. Europos pinigai. – Vilnius: Lietuvos bankas, 2005. – 25 p. – ISBN 9986-651-40-9

⁵ Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 15 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

sajungos su neatšaukiamai nustatytais valstybių narių valiutų kursais. Kadangi Bretono Vudso (angl. Bretton Wood) sistema užtikrino plačiai paplitusį valiutų kursų stabilumą, valstybės narės manė, kad valiutų kursų stabilumą EB viduje galima užtikrinti ir be naujos institucinės tvarkos Bendrijos lygmeniu. Taigi nebuvo imtasi jokių tolesnių su memorandumu susijusių veiksmų, išskyrus tai, kad 1964 m. įkurtas EB valstybių narių centrinių bankų Valdytojų komitetas (Valdytojų komitetas). Jis papildė EB sutarties 105 straipsnio 2 dalyje numatytą Pinigų komitetą. Iš pradžių Valdytojų komiteto įgaliojimai buvo labai riboti, bet pamažu jis darėsi vis svarbesnis ir galiausiai tapo Bendrijos centrinių bankų piniginio bendradarbiavimo ašimi. Turėdamas daugiau galios, komitetas sukūrė piniginio bendradarbiavimo sistemą ir jai vadovavo. Pasak Andrews, Komiteto darbas pasirodė esąs reikalingas žengiant paskutinį žingsnį ekonominės ir pinigų sąjungos link⁶.

1969 m. Europos Komisija pateikė Bendrijos pinigų identiteto sukūrimo planą (Barre planas⁷). Remdamiesi šiuo planu, Hagoje susitikę valstybių ar vyriausybių vadovai paragino Ministrų Tarybą parengti EPS įgyvendinimo etapais planą. Šį darbą atliko ekspertų grupė, vadovaujama Liuksemburgo ministro pirmininko Piero Vernerio (angl. Pierre Werner). Pirmasis bandymas sukurti EPS buvo aprašytas 1970 m. **P. Vernerio pranešime**, kuriame buvo numatyta, kad trys sukūrimo etapai bus įgyvendinti iki 1980 m. Tikslas - visiška kapitalo apytakos laisvė, valiutų konvergencija nustatanti pastovias keitimo sistemas. Kartu 1970 m. ir 1971 m. sukurti pirmieji piniginės ir finansinės pagalbos teikimo Bendrijoje mechanizmai. 1973 m. įsteigtas Europos piniginio bendradarbiavimo fondas (EPBF), kaip Bendrijos būsimos centrinių bankų organizacijos branduolys. Ekonominės politikos kryptims geriau koordinuoti 1974 m. Taryba priėmė Sprendimą dėl aukšto konvergencijos lygio Bendrijoje pasiekimo ir Direktyvą dėl stabilumo, augimo ir visiško užimtumo. Parengtame P. Vernerio plane buvo bandoma įgyvendinti principą „gyvatė tunelyje“. „Gyvatė“⁸ reiškė valiutų tarpusavio susiliejimą į savotišką valiutų grandinę, judančią tunelyje. Keičiant vieną valiutą į kitą nustatytas $\pm 2,5$ proc. svyravimų ruožas, palyginti su JAV doleriu. Tačiau šie pirmieji EPS sukūrimo planai taip ir nebuvo įgyvendinti dėl tarptautiniu mastu gerokai sumažėjusio valiutos stabilumo, praėjusio šimtmečio aštuntojo dešimtmečio pradžioje žlugus Bretono Vudso sistemai ir tarptautinio nuosmukio pirmosios naftos krizės išvakarėse 1973 m. Šiam nestabilumui įveikti, 1979 m. tuometinės devynios⁹ EEB valstybės narės įkūrė **Europos pinigų sistemą**. EPS buvo įkurta Europos Vadovų Tarybos nutarimu, o jos veikimo tvarka buvo aprašyta joje dalyvaujančių centrinių bankų sutartyje. Pagrindinis šios sistemos bruožas – valiutų kurso mechanizmas (VKM), kuriuo remiantis įvestas fiksuotas, bet koreguojamas devynių šalių valiutų keitimo kursas. Pasak Scheller, nauja buvo Europos piniginis

⁶ Andrews, D. The Committee of Central Bank Governors as a source of rules // Journal of European Public Policy // Volume 10, Number 6, December 2003

⁷ 1969 m. vasario 12d. Europos Komisijos pranešimas Tarybai dėl EPS įgyvendinimo etapais plano sukūrimo.

⁸ Vokietijos markės, Beneliukso valiutų ir Danijos kronos kursų mechanizmas (dvi ne Bendrijos Šalių valiutos – Švedijos krona ir Norvegijos krona – tam tikrą laiką taip pat buvo sistemos dalimi).

⁹ Prancūzija, Vokietija, Italija, Nyderlandai, Belgija, Liuksemburgas, Jungtinė Karalystė, Airija, Danija.

vienetas ekiu, apibrėžiamas kaip valstybių narių valiutų pastovių kiekių „krepšelis“. Ekiu turėjo būti VKM mato vienetu, intervencinių ir kredito mechanizmų operacijų apskaitos vienetu bei dalyvaujančių centrinių bankų atsargomis ir atsiskaitymo priemone¹⁰.

Tačiau EPS nebuvo vien tik valiutų kurso mechanizmas. Siekdama savo tikslo – skatinti vidaus ir išorės pinigų stabilumą, EPS taip pat apėmė pinigų ir ekonominės politikos, kaip priemonės siekiant valiutų kurso stabilumo, koregavimą. Jos dalyviams pavyko sukurti didesnio pinigų stabilumo ir nuosekliai sumažintų kapitalo srautų apribojimų zoną. Valiutų kursų suvaržymas labai padėjo dalyvaujančioms šalims, kuriose infliacijos lygis buvo palyginti didelis, vykdyti defliacijos politiką, ypač per pinigų politiką. Taigi sumažėjo ir suvienodėjo infliacijos lygiai, gerokai padidėjo valiutų kursų stabilumas, o tai padėjo apriboti sąnaudų didėjimą daugelyje šalių ir apskritai pagerinti ekonominę veiklą. Be to, sumažėjęs netikrumas dėl valiutų kursų pokyčių ir suvokimas, kad dalyvaujančių valiutų paritetai negali labai akivaizdžiai skirtis nuo ekonominių pagrindų, apsaugojo prekybą Europoje nuo per didelio valiutų kursų kintamumo. EPS pavyko pagerinti pinigų politikos koordinavimą, tačiau prasčiau sekėsi didinti ekonominės politikos konvergenciją. Nepakankama fiskalinės politikos konvergencija vis dar kėlė įtampą, nes kai kurios šalys nuolat turėjo didelį biudžeto deficitą, sukėlusį keletą valiutų kursų krizių praėjusio amžiaus paskutinio dešimtmečio pradžioje. Tai buvo neproporcingai didelė našta pinigų politikai¹¹.

Praėjusio šimtmečio devintojo dešimtmečio antroje pusėje EPS idėja buvo atgaivinta 1986 m. Suvestiniame Europos akte, sukūrusiame bendrą rinką. Tačiau buvo suvokta, kad bendra rinką duos didžiausią naudą tik tuomet, kai visos dalyvaujančios šalys įsives bendrą valiutą. 1988 m. Europos Vadovų Taryba pavedė Deloro komitetui išnagrinėti EPS įgyvendinimo būdus. Plane buvo numatyti trys **ekonominės ir valiutų sąjungos kūrimo etapai**:

- pirmame etape visos valstybės dalyvauja panaikinant kapitalo judėjimo apribojimus, koordinuoja ekonomines ir pinigų politikas, derina valiutų keitimo kursus;
- antrame etape įkuriamas Europos pinigų institutas (EPI), kurio pagrindu buvo įsteigtas Europos centrinis bankas (ECB), pradedamas laipsniškas valstybių narių nacionalinių įgaliojimų pervedimas Bendrijos institucijoms bei fiksuotų valiutos kursų keitimo normų mažinimas;
- trečiame etape nustatomas nekintamas valiutų keitimo kursas ir Bendrijoje įvedama viena valiuta¹².

Pirmasis EPS etapas prasidėjo 1990 m. liepos 1 d. Nuo tada panaikinti visi kapitalo judėjimą tarp šalių narių varžantys apribojimai, pradėta glaudesnė ekonominės politikos koordinacija bei kontrolė,

¹⁰ Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 19 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

¹¹ Ten pat, 19 – 20 psl.

¹² Paulikas V. Europos Sąjungos institucijos ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. – 260 p. – ISBN 9955-563-52-4

laisvas ekiu naudojimas. Europos Bendrijos valstybių narių centrinių bankų Valdytojų komitetui buvo suteikta papildomų pareigų¹³ – koordinuoti valstybių narių pinigų politiką ir teikti konsultacijas šioje srityje. Taip buvo siekiama gerinti centrinių bankų bendradarbiavimą.

Svarbus įvykis EPS kūrime - 1992 m. vasario mėn. pasirašyta **Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis**. Ji leido sukurti institucinę struktūrą, reikalingą antrojo ir trečiojo EPS etapo įgyvendinimui. Maastrichto sutartimi nustatyti konvergencijos kriterijai, kuriuos privalo įvykdyti ES šalys, norėdamos tapti EPS narėmis. Kartu atsižvelgiama į rinkos integracijos laipsnį, mokėjimų balansą ir plėtros tendencijas, darbo jėgos, kainų plėtojimąsi bei kitus ekonominius rodiklius ir pagal tai daroma išvada apie šalies gebėjimą atitikti konvergencijos kriterijus. Taip pat įvesti konvergenciją skatinantys kontrolės mechanizmai: Europos Taryba gali imtis sankcijų, jei šalis netenkina konvergencijos kriterijų ir nesiima būtinų priemonių. Maastrichto sutartis ne tik apibrėžė stojančių šalių vertinimo kriterijus, bet ir reglamentavo EPS kūrimo procesą. Buvo nustatyta, kad šis procesas vyks trimis etapais. Pirmasis jau buvo prasidėjęs, numatyti kitų dviejų etapų pagrindiniai uždaviniai.

1.2. Finansinių įstaigų kūrimas

Antrasis etapas prasidėjo 1994 m. sausio 1 d. Šiame etape vyko nacionalinių centrinių bankų nepriklausomumo didinimo procesas, centriniams bankams uždraudžiama teikti kreditus valstybiniam sektoriui, siekiama šalių pinigų politikos geresnio koordinavimo ir tolesnės ekonominės konvergencijos. Vienas iš svarbiausių šio etapo žingsnių buvo **Europos pinigų instituto (EPI), Europos Centrinio banko (ECB)** pirmtako įkūrimas. Pasak Scheller, EPI buvo sukurtas kaip pereinamasis laikotarpis pasirengti trečiajam EPS etapui, o pinigų ir valiutų kursų politikos įgyvendinimas ES tebebuvo nacionalinių institucijų prerogatyva. Valdytojų komitetas buvo panaikintas ir veiksmingai atkurtas kaip EPI taryba¹⁴. EPI atliko du pagrindinius uždavinius:

1. Stiprino centrinių bankų tarpusavio bendradarbiavimą ir pinigų politikos koordinavimą;
2. Atliko darbus, būtinus rengiantis sukurti Europos Centrinio banko sistemą (ECBS) bendrai pinigų politikai vykdyti ir bendrajai valiutai įvesti trečiajame ekonominės ir pinigų sąjungos etape.

1995 m. gruodžio mėn. Madride Europos Vadovų Taryba pavadino bendrąją valiutą „euro“, kurią buvo numatyta įvesti trečiojo etapo pradžioje ir paskelbė perėjimo prie šios valiutos veiksmų seką. Šis planas iš esmės buvo grindžiamas EPI parengtais išsamiais pasiūlymais, kuriuose siekiama parodyti perėjimo prie bendrosios valiutos pobūdį. EPI pinigų keitimo plane buvo siūlomas trejų metų

¹³ 1990 m. kovo 12 d. Tarybos sprendimas 90/142/EEB, iš dalies keičiantis Tarybos sprendimą 64/300/EEB dėl Europos ekonominės bendrijos valstybių narių centrinių bankų bendradarbiavimo

¹⁴ Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 22 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

perėjimo laikotarpis, prasidedantis 1999 m. sausio 1 d., siekiant prisiderinti prie skirtingo tempo, kuriuo įvairios ūkio subjektų grupės (pvz., nefinansinių korporacijų sektorius, finansų sektorius, valstybinis sektorius, plačioji visuomenė) galėtų prisitaikyti prie bendrosios valiutos.

1995 m. gruodžio mėn. EPI buvo nurodyta atlikti parengiamąjį darbą būsimų piniginių ir valiutų kurso santykių tarp euro ir euro zonai nepriklausančių ES valstybių narių valiutų srityje. Po metų, EPI pateikė Europos Vadovų Tarybai ataskaitą, kuri tapo pagrindu 1997 m. liepos mėn. Europos Vadovų Tarybos priimtai rezoliucijai dėl naujo valiutų kurso mechanizmo (VKM II) principų ir pagrindinių sudedamųjų dalių.

1997 m. ES Vadovų Taryba priėmė **Stabilumo ir augimo pakta** (Paktas), skirtą Maastrichto sutartyje išdėstytoms nuostatomis dėl EPS papildyti ir patikslinti. Paktas apėmė šiuos dokumentus: Europos Vadovų Tarybos rezoliuciją ir du reglamentus¹⁵. Vienas dėl paviršinio deficito procedūros įgyvendinimo paaiškinimo ir paspartinimo, kitas – dėl biudžeto būklės priežiūros stiprinimo, ekonominės politikos stiprinimo ir koordinavimo. Taigi Paktą sudaro prevencinė ir atgrasomoji funkcijos. Pagal prevencinės funkcijos nuostatas valstybės narės turi pateikti metines stabilumo programas, kuriose nurodyta, kaip jos ketina pasiekti ar apsaugoti patikimą fiskalinę padėtį vidutinės trukmės laikotarpiu, atsižvelgdamos į senėjančios visuomenės poveikį biudžetui. Komisija įvertina šias programas, o Taryba pateikia savo nuomonę šiuo klausimu¹⁶. Norint išvengti paviršinio deficito procedūros, naudojamos dvi politinės priemonės: pirma, Europos Komisija teikdama išankstines politines konsultacijas gali rekomenduoti valstybei narei laikytis Stabilumo ir augimo pakto įpareigojimų, antra, ES Taryba, remdamasi Europos Komisijos siūlymu, gali iš anksto perspėti valstybę dėl galimo deficito paviršio. Atgrasomoji funkcija pradedama taikyti kai paviršis viršija kontrolinio dydžio (3 proc. BVP) ribą. Tokiu atveju ES Taryba paskelbia rekomendacijas atitinkamoms valstybėms, ragindama koreguoti paviršinį deficitą, ir nustato laikotarpį, per kurį tai turi būti atlikta. Jei šalis nesilaiko rekomendacijų, ES Taryba tolesnių procedūros veiksmų, įskaitant galimas sankcijas gali taikyti tik euro zonos valstybėms narėms¹⁷. Stabilumo ir augimo pakte nustatytus įsipareigojimus dar sustiprino ES Vadovų Tarybos rezoliucija, kuri nustatė griežtesnes politikos gaires, reikalingas tinkamai įgyvendinti Paktą ir visų svarbiausia siekti beveik subalansuoto biudžeto arba biudžeto pertekliaus, kurį įgyvendinti įsipareigojo visos šalys.

1998 m. gegužės 2 d. Europos Taryba nutarė, kad 11 valstybių narių¹⁸ įvykdė dalyvavimui trečiajame EPS etape ir bendros valiutos įvedimui 1999 m. sausio 1 d. būtinas sąlygas. Be to, valstybių

¹⁵ 1997 m. liepos 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1466/97 „Dėl biudžeto būklės priežiūros stiprinimo ir ekonominės politikos priežiūros bei koordinavimo“ ir 1997 m. liepos 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1467/97 „dėl paviršinio deficito procedūros įgyvendinimo paspartinimo ir paaiškinimo“

¹⁶ Europos Komisija. Stabilumo ir augimo paktas. http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/index_lt.htm [žiūrėta 2010 05 10]

¹⁷ Europos Komisija. Stabilumo ir augimo paktas. http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/index_lt.htm [žiūrėta 2010 05 10]

¹⁸ Belgija, Vokietija, Ispanija, Prancūzija, Airija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Austrija, Portugalija ir Suomija.

ar vyriausybių vadovai pasiekė politinį susitarimą dėl to, ką skirti ECB Vykdomosios valdybos nariais. Bendrąją valiutą įsivedančių valstybių narių finansų ministrai susitarė su tų šalių nacionalinių centrinių bankų valdytojais, Europos Komisija ir EPI, kad esamas VKM dvišalis pagrindinis dalyvaujančių valstybių narių valiutų kursas bus naudojamas nustatant neatšaukiamą valiutų perskaičiavimo į eurus kursą.

Įsteigus ECB 1998 m. birželio 1 d., EPI buvo likviduotas. Nuo to momento prasidėjo baigiamasis pasirengimo euro įvedimui etapas, kurio metu buvo atlikta keletas svarbių parengiamųjų darbų: suformuota monetarinės politikos strategija, parinkti monetarinės politikos instrumentai, sukurta efektyvi techninė – organizacinė mokėjimų infrastruktūra. Šių darbų koordinatorius – ECB. Vėliau ECB ir dalyvaujančių valstybių narių nacionaliniai centriniai bankai sudarė Eurosistemą, kuri trečiajame EPS etape nustatė ir tiksliai apibrėžė bendrą pinigų politiką.

Pasak Kropo, kuriant EPS labai aktualus tapo klausimas, kaip euro įvedimas gali paveikti egzistuojančių kontraktų sąlygas. Amsterdamo sutartyje buvo pabrėžtas kontraktų tęstinumo principas, kurio esmė yra ta, kad euro įvedimas nelaikomas **force majeure sąlyga**, todėl nesuteikia teisės kontraktų šalims vienašališkai keisti arba panaikinti egzistuojančių kontraktų sąlygas. Mokėjimai pagal kontraktus turi būti atliekami juose numatyta valiuta, nebent šalys susitartų kitaip. Šio principo priėmimas buvo itin svarbus finansų rinkų stabilumui užtikrinti, nes užkirto kelią galimoms spekuliacijoms dėl euro įvedimo, galėjusioms sukelti finansų rinkų nestabilumą¹⁹.

1.3. Bendros valiutos įvedimas

1999 m. sausio 1 d. prasidėjo trečiasis EPS etapas. Jo metu neatšaukiamai nustatyti vienuolikos valiutų sąjungoje dalyvaujančių valstybių narių valiutų kursai. ECB pradeda vykdyti bendrą pinigų politiką. Kartu su EPS valstybių narių centriniais bankais jis sudaro ECBS, kurios uždavinys – tvarkyti pinigų cirkuliaciją, atlikti užsienio valiutos keitimo operacijas, saugoti ir tvarkyti valstybių narių oficialias užsienio valiutos atsargas ir rūpintis, kad sklandžiai veiktų mokėjimo sistemos. ECB veikla yra savarankiška ir visiškai nepriklausoma nuo ES institucijų ir nacionalinių vyriausybių nurodymų.

Taip pat trečiame etape pradėtas praktinis euro, kaip EPS valiutos, įvedimas. Nacionalinė valiuta ir toliau cirkuliavo kaip euro išraiška, o juridiniai ir fiziniai asmenys galėjo pasirinkti ką naudoti sandoriuose – eurą ar nacionalinę valiutą. **Euras** banknotų ir monetų pavidalu pradėtas naudoti tik nuo 2002 m. sausio 1 d.²⁰ Iš apyvartos išimami nacionaliniai pinigai, o visi aktyvai perskaičiuojami į eurus. Šiame etape įsigalioja vidinis ES valiutų kurso mechanizmas. **Antrasis valiutų kurso mechanizmas** (VKM II) – tai euro zonos šalių ir Europos Sąjungos valstybių narių, neįvedusių euro, valiutų kurso

¹⁹ Kropas S. Kelias į pinigų sąjungą. – Europos Sąjungos delegacija Lietuvoje, 1999. – 27 p. – ISBN 9986-878-13-6

²⁰ Ekonominė ir pinigų sąjunga. Euro įvedimo istorija. <http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/lithuanian/C23> [žiūrėta 2010 05 12]

politikos sistema. Valstybės, dalyvaujančios VKM II, pagrindinis valiutos kursas turi atitikti jos ekonomikos pagrindus ir garantuoti konkurencingumą.

Taigi trumpai apžvelgėme tris EPS kūrimo etapus. Tačiau EPS kūrimas nėra baigtas procesas. Prie EPS ruošiasi prisijungti naujos ES valstybės, kurios įneša naujų iššūkių plečiant valiutų sąjungos erdvę, kuri suteikia daug **naudos** valstybės ekonomikai ir šalies gyventojams:

- prekybos ir gerovės didėjimas. Įvedus eurą išnyksta valiutų keitimo išlaidos, sumažėja pinigų pervedimo kaštai. Atsisakius nacionalinės valiutos nebelieka tokių problemų, kaip: valiutos kurso neapibrėžtumas, kuris ypač aktualus mažoms valstybėms, kurį sukelia galimos valdžios manipuliacijos. Pinigų stabilumas skatina tarptautinę prekybą ir investicijas;

- kainų skaidrumas. Euras yra gilesnės integracijos daugelyje ūkio sričių, kurios tiesiogiai nėra susijusios su kainų skaidrumu. Pasak Kuodžio, tiek, kiek euras skatina tą integraciją ir harmonizaciją teisės, reguliavimo srityse, jis netiesiogiai prisideda prie to, kad tarp gamintojų ir prekybininkų būtų didesnė konkurencija. Vartotojams suteikiamas didesnis pasirinkimas, tad kainos linkusios mažėti, o kainų kilimas yra kontroliuojamas²¹;

- maža infliacija ir mažos palūkanų normos. Maža infliacija palaiko mažas palūkanų normas. Verslo sektorius gali pigiau imti paskolas investicijoms, tai didina našumą, todėl didina ekonomikos efektyvumą bei sukuria daugiau darbo vietų²²;

- didesnė finansinė integracija. Turint bendrą valiutą, investicijų kapitalas euro zonoje gali laisviau judėti ir patekti ten, kur jį galima veiksmingiausiai panaudoti. Taip pat dėl euro zonos finansų rinkos dydžio atsiranda daugiau kapitalo investicijoms, o investuotojai gali plačiau paskirstyti riziką. Kaip teigia Europos Komisija, tai be abejo naudinga ir piliečiams, kadangi net iki 90 proc. sumažinamos išlaidos siunčiant pinigus į kitą euro zonos valstybę²³;

- patikimesni valstybės finansai. Sietinas su Stablumo ir augimo pakte numatytais taisyklėmis, kurio padeda valstybėms geriau tvarkyti finansus, kad sustiprintų kainų stabilumą bei nuolatinę plėtrą, prisidedančią prie naujų darbo vietų kūrimo;

- reikšmingesnis ES vaidmuo pasaulio ekonomikoje. Tai – susitikimai rengiami tokiose tarptautinėse struktūrose, kaip Tarptautinis valiutos fondas bei „Didysis aštuonetas“ (G8) ir kt., siekiant paskatinti pasaulio rinkų stabilumą. Kaip teigia Europos Komisija, euras dabar yra antra pagal svarbą pasaulio valiuta po JAV dolerio, o kai kuriose srityse, pavz., obligacijų rinkose, netgi pirmąja, taip pat dėl euro zonos dydžio ir ekonominės įtakos ES vaidmuo pasaulyje vis stiprėja²⁴;

²¹ Kuodis R. Euro įvedimas Lietuvoje: už ir prieš// Pinigų studijos, 2005, Nr.4 p. 4

²² Europos Komisija. Kaip euro teikia naudą mums visiems. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication9869_lt.pdf [žiūrėta 2010 04 12]

²³ Ten pat.

²⁴ Europos Komisija. Kaip euro teikia naudą mums visiems. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication9869_lt.pdf [žiūrėta 2010 04 13]

- apčiuopiamas Europos tapatybės ženklas²⁵.

Nepaisant EPS privalumų, ES valstybės turėtų atmesti perdėtas iliuzijas dėl EPS pranašumų ir įvertinti prisijungimo prie valiutų sąjungos **riziką**, kurią lemia:

- valiutos kurso režimo modelio pasirinkimo problema. Viena vertus platus alternatyvų pasirinkimas gali būti vertinamas palankiai, nes taikant valiutos kursui plačias svyravimo ribas atsiranda galimybė sušvelninti neigiamą vidaus ir išorės iššūkių poveikį šalies ekonomikai. Kita vertus, tai gali būti dingstis investuotojams abejoti konkrečios ekonominės erdvės patikimumu ir stabilumu. Kyla pavojus, kad realūs kapitalo srautai tiesioginių užsienio investicijų pavidalu gali būti pakeisti spekuliaciniais kapitalo srautais, kurie gali sukelti valiutų kursų svyravimus bei paspartinti nominaliųjų palūkanų normų skirtumus;

- ekonominės politikos priemonių praradimas gali sukelti asimetrinius ekonomikos šokus. Jei susiduriama su vienodais ekonominiais sunkumais, tuomet bendrai vykdoma pinigų politika yra tinkama problemoms spręsti. Jei susiduriama su skirtingais ekonominiais sunkumais pasireiškia ekonomikos ciklų asimetriškumas. Ekonomikos ciklų simetriškumą lemia trys pagrindinės ekonominės priežastys: skirtingas ES šalių ekonominio augimo tempas (Vidurio ir Rytų Europos šalims būdingas greitesnis, nes joms tenka besivejančių vaidmuo), skirtinga ūkių struktūra (Vidurio ir Rytų Europos šalių ūkio struktūra tolima nuo racionalios, konkurencingos, galinčios garantuoti stabilų augimą) ir alternatyvių šaltinių apsirūpinimo pigiais ištekliais stoka. Pasak, Jeffrey Frankelio ir Andy Rose'o, jei šalis prieš stodama į euro zoną ir neatitinka šio verslo ciklo panašumo kriterijaus, tai, įstojus į euro zoną ir pradėjus veikti prekybos bei tarpusavio investicijų didėjimo mechanizmams, nedidelės koreliacijos problema pati laikui bėgant sumažės;

- infliacijos spaudimo pavojus. Dėl rinkų liberalizavimo bei tarptautinės prekybos ir didėjančios konkurencijos, tiesioginių kapitalo įplaukų pastebimai padidės darbo našumas (ypač Vidurio ir Rytų Europos šalyse), tačiau tai sietina tik su vienu atviru užsienio konkurencijai ūkio sektoriumi. Taigi uždaras sektorius dėl mažo darbo našumo tempo didėjimo, darbo užmokesčio dalį perkels į vartojimo reikmenų kainas, kas sąlygos prekių ir paslaugų kainų kilimą didinantį vidutinių kainų lygį, o tai gali sukelti papildomą infliacinį spaudimą;

- kapitalo srautų nepastovumo problema. Tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonomikoje gali būti dvejopas. Paprastai pasižymi didesniu efektyvumu nei vietinės investicijos ir didina kapitalo kaupimą šalyje. Empirinių tyrimų dėka nustatyta, kad tiesioginių užsienio investicijų santykinai su BVP padidėjus 1 proc. punktu, vietinės šalies ekonomikos tempas padidėja 0,8 proc. punktu, tačiau galimas ir atvirkštinis efektas – kapitalo įplaukoms mažėjant. Tam didžiausios įtakos

²⁵ Europos Komisija. Kaip euro teikia naudą mums visiems. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication9869_lt.pdf [žiūrėta 2010 04 13]

turi lūkesčių neišsipildymas, didėjantis vidinis ir tarptautinis šalies ūkio konkurencingumas, auganti darbo jėgos kaina bei didesnės ar mažesnės finansų krizės²⁶;

- vienkartinės išlaidos dėl euro įvedimo. Apie 50 proc. tenka bankams ir mažmeninkams (prekių ir paslaugų perkainojimas eurai, dviejų valiutų galiojimo laikotarpio sąnaudos, nemokamas valiutos keitimas, apskaitos, kompiuterinių ir kitų sistemų pritaikymo sąnaudos, netiesioginės sąnaudos, atsirandančios rengiant naujas verslo strategijas);

- kainų kilimas. Įmonių mėginimas didinti kainas, pasinaudojant euro įvedimu. Konkurencija ilguoju laikotarpiu turėtų apriboti kainų kilimą;

Įvertinus visus EPS privalumus ir trūkumus, galima daryti išvadą, kad euro teikiama nauda nusveria tikruosius ar tariamus praradimus. Nepaisant bendros valiutos pranašumų, dvi valstybės - **Didžioji Britanija bei Danija**, atsisakė įsivesti eurą. Pagal prie EB sutarties pridėtus protokolus Danija ir Jungtinė Karalystė yra atleistos nuo dalyvavimo ekonominės ir pinigų sąjungos trečiajame etape. Tai reiškia, kad Danija ir Jungtinė Karalystė turėjo teisę rinktis dalyvauti ar ne ekonominės ir pinigų sąjungos trečiajame etape, prieš jam prasidedant. Abi šalys pasinaudojo šia teise (Danija – 1992 m. gruodžio mėn., Jungtinė Karalystė – 1997 m. spalio mėn.) ir informavo ES Tarybą, kad neketina pradėti trečiojo etapo. Dėl privilegijų apimties Protokole dėl Danijos teigiama, kad privilegija veikia taip pat, kaip išlyga. Protokole dėl Jungtinės Karalystės nustatyta, kad Jungtinė Karalystė atleidžiama ir nuo kitų EB sutarties nuostatų laikymosi, ypač nuo EB sutarties 4 straipsnio 2 dalies, pagal kurią tiek Bendrija, tiek valstybės narės yra įsipareigojusios siekti bendrosios valiutos įvedimo, ir 108 straipsnio dėl centrinių bankų nepriklausomumo. Danijai ir Jungtinei Karalystei suteiktos privilegijos yra ilgalaikės: abi šios valstybės narės turi teisę prisijungti prie trečiojo etapo vėliau, jei tuo metu jos atitiks eurui įvesti būtinas sąlygas²⁷.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, iš pradžių euro valiuta buvo įvesta kaip bendra valiuta 11 valstybių narių. 2001 prie euro zonos prisijungė **Graikija**, 2007 m. - **Slovėnija**, 2008 m. - **Malta** ir **Kipras**, paskutinė euro zonos plėtra – 2009 m. **Slovakija** įsivedė eurą. Pasak Kropo, „EPS sumodeliuota kaip negrįžtamas procesas, nurodantis negrįžtamą suverenių teisių perdavimą ES institucijoms įskaitant ir ECBS“²⁸. Tačiau valstybės į ES stoja ir joje būna laisva valia. Todėl į Lisabonos sutartį pirmą kartą įtraukta savanoriško išstojimo sąlyga, pagal kurią valstybėms narėms pripažįstama teisė išstoti iš ES²⁹. Bet koks bandymas pasitraukti iš EPS jai pradėjus funkcionuoti

²⁶ Vaškelaitis V. Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės. – Vilnius: VĮ Mokslotyros institutas, 2006. – 146-153 p. – ISBN 9986-795-39-7

²⁷ Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 39 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

²⁸ Kropas S. Kelias į pinigų sąjungą. – Europos Sąjungos delegacija Lietuvoje, 1999. – 29 p. – ISBN 9986-878-13-6

²⁹ Lisabonos sutartis. Europos Sąjungos oficialusis leidinys. <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LT:HTML> [žiūrėta 2010 10 11]

galėtų sąlygoti nemažą ekonomikos ir finansų rinkų kapitalo bei aktyvų dislokaciją ir sukelti labai rimtų ekonominių sunkumų.

Apibendrinant šio darbo dalį galime teigti, kad EPS kūrimas vyko laipsniškai, išskiriami trys kūrimo etapai. Tai sąlygojo ilgą ekonominės integracijos procesą, apimantį bendros rinkos ir vienodų gyvenimo standartų sukūrimą visose Bendrijos šalyse. Tačiau nepaisant EPS teikiamų privalumų visos valstybės prieš prisijungdamos prie šios sąjungos privalo atsižvelgti į galimus grėsmės šaltinius.

2. EURO ZONOS INSTITUCINĖ SĄRANGA IR VEIKLA

Makroekonominė politika euro zonoje vykdoma vadovaujantis tiksliai nustatytu įsipareigojimų pasiskirstymu. Įsivedusios eurą kaip savo bendrąją valiutą euro zonai priklausančios ES valstybės narės atsisakė savo suverenumo pinigų srityje. Už pinigų politiką euro zonoje atsakomybę prisiėmė ECB, kaip įsteigtos naujos ECBS pagrindinė institucija. Pagal EB sutartį, ECBS patikėta atlikti su euru susijusias centrinės bankininkystės funkcijas. Tačiau pati ECBS neturi juridinio asmens statuso, o įvairių šalių integracijos į EPS lygis yra nevienodas, todėl realiai darbą šioje srityje atlieka ECB ir euro zonos šalių nacionaliniai centriniai bankai. Jie vykdo pagrindines ECBS funkcijas ir visi kartu vadinami Eurosistema³⁰. Eurosistema ir ECBS egzistuos paraleliai tol, kol bus euro neįsivedusių ES valstybių narių. Šiame skyriuje norima įvertinti ECB vaidmenį EPS, ryšį su kitomis ES institucijomis bei euro zonos plėtros procedūrinius veiksmus.

2.1. Europos centrinio banko statusas Europos Sąjungos institucinėje struktūroje

Pagal EB sutarties 105 straipsnio 1 dalį pagrindinis ECBS³¹ **tikslas** – palaikyti kainų stabilumą, tai pagrindinis pinigų vertės užtikrinimo garantas. Be to dar remiama bendroji ekonominė politika Bendrijoje, padedant siekti jos tikslų: skatinti darnią ir subalansuotą ekonominės veiklos plėtrą, tvarų ir neinfliacinį, aplinką tausojantį augimą, didelę ekonominių rezultatų konvergenciją, aukšto lygio užimtumą ir socialinę apsaugą, gyvenimo lygio ir gyvenimo kokybės gerėjimą, valstybių narių ekonominę ir socialinę sanglaudą bei solidarumą. Siekdama visų šių tikslų, ECBS vadovaujasi laisvos ekonomikos principu, palankiu išteklių veiksmingam paskirstymui laisvos konkurencijos sąlygomis.

Pagrindiniai ECBS **uždaviniai**:

- nustatyti ir įgyvendinti Bendrijos pinigų politiką;
- atlikti užsienio valiutos operacijas;
- laikyti ir valdyti valstybių narių oficialiąsias užsienio atsargas;
- skatinti sklandų mokėjimo sistemų veikimą;
- leisti į apyvartą banknotus euro zonoje;
- tvirtinti euro monetų išleidimo apimtį euro zonos šalyse³².

³⁰ Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 41 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

³¹ EB sutarties 105 straipsnio 1 dalis netaikoma euro neįsivedusioms ES valstybėms narėms, terminas ECBS turi būti suvokiamas kaip Eurosistema.

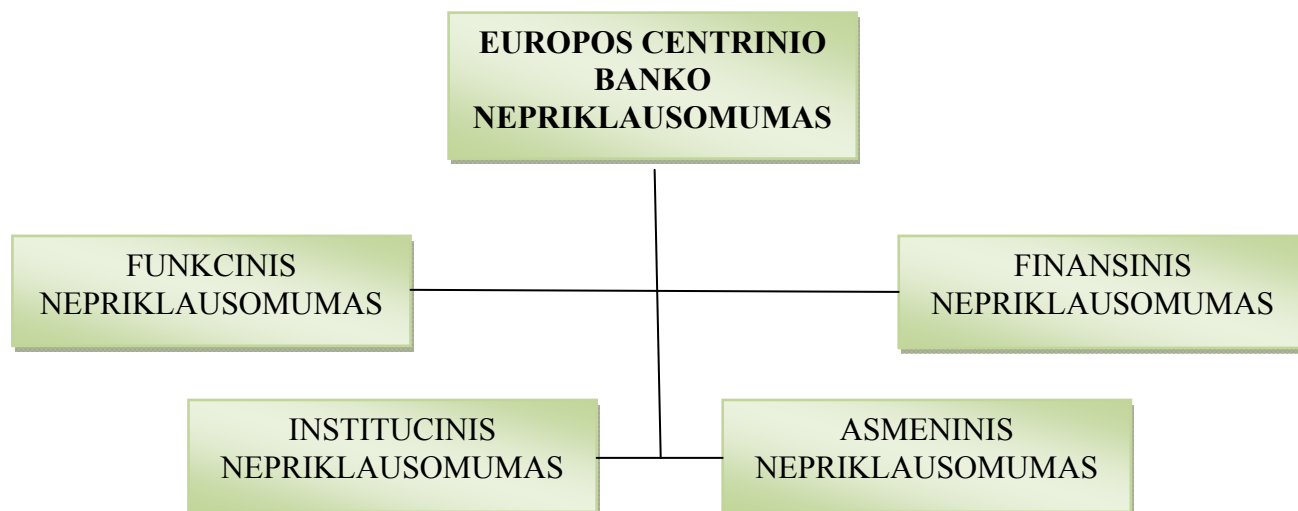
³² Europos centrinis bankas. Uždaviniai. <http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.lt.html> [žiūrėta 2010 09 12]

Be šių uždavinių, ECB atlieka 3 pagrindines funkcijas: patariamoji, statistikos rinkimo ir tarptautinio bendradarbiavimo. Pagal EB sutarties 105 straipsnio 4 dalį su ECB konsultuojasi:

- dėl bet kurio siūlomo bendrijos akto priklausančio jo kompetencijai;
- nacionalinės institucijos dėl bet kurios teisinės nuostatos, priklausančios jo kompetencijai, projekto, tačiau laikantis ES Tarybos nustatytų apribojimų ir sąlygų.

ECB gali atitinkamoms Bendrijos institucijoms ar organams arba nacionalinėms institucijoms teikti nuomones jo kompetencijai priklausančiais klausimais. Kad galėtų vykdyti ECBS uždavinius, ECB, padedamas nacionalinių centrinių bankų, renka reikiamą statistinę informaciją arba iš kompetentingų nacionalinių institucijų, arba tiesiogiai iš ūkio subjektų. Šiais tikslais jis bendradarbiauja su Bendrijos institucijomis ar organais ir su valstybių narių ar trečiųjų šalių kompetentingomis institucijomis bei tarptautinėmis organizacijomis. ECB nusprendžia, kaip atstovaujama ECBS tarptautinio bendradarbiavimo, susijusio su ECBS pavestais uždaviniais, srityje. ECB ir, jam pritarus, nacionaliniai centriniai bankai gali dalyvauti tarptautinėse finansų institucijose³³.

Teisinis ECB pagrindas išdėstytas atskirame EB steigimo sutarties 108 straipsnyje, kuris įtvirtina jo statusą – nepriklausomumą ES, išskiria jį iš kitų ES institucijų. Tas pats nepriklausomumo statusas taikytinas ir ECBS narių – nacionalinių centrinių bankų atžvilgiu.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Vaškelaitis, 2006, p. 167 -169

1 pav. Europos centrinio banko nepriklausomumo kriterijai

ECB nepriklausomumas susijęs su jo pagrindiniu tikslu - užtikrinti kainų stabilumą bei išskirtinės kompetencijos euro zonos pinigų politikos ir susijusių funkcijų srityje. ECB turi būti

³³ Protokolas dėl Europos centrinių bankų sistemos ir Europos centrinio banko statuto. http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/lt_statute_2.pdf [žiūrėta 2010 09 15]

apsaugotas nuo bet kokios įtakos, galinčios daryti neigiamą įtaką pagrindinio tikslo siekiui. Pasak Vaškelaičio, ECB modelis yra perimtas iš Vokietijos banko, kuriam būdingas didelis nepriklausomumas. Jo padedama, Vokietija gebėjo po Antrojo pasaulinio karo užtikrinti žemiausią vidutinę infliacijos ir nedarbo lygį Vakarų Europos šalyse³⁴. Pasak Hix, egzistuoja glaudus ryšys tarp centrinio banko nepriklausomumo lygiau ir vidutinio ilgalaikio lygio infliacijos tempo: didžiausią nepriklausomybę turintys bankai sukuria žemiausius infliacijos tempus. Taigi manoma, kad didelis ECB nepriklausomumas padės užtikrinti tokius pat gerus rezultatus ir EPS. ES steigimo sutartyje, kaip ir Protokole dėl ECBS ir ECB statuso (Statuto), nurodomi ir detalizuojama keturi centrinio banko nepriklausomumo nustatymo kriterijai³⁵.

Funkciniam nepriklausomumui reikalingas aiškiai nustatytas ir teisiniu požiūriu apibrėžtas pagrindinis tikslas, numatantis centriniam bankui reikiamus būdus ir priemones šiam tikslui pasiekti. **Institucinė nepriklausomybė** numato, kad ECBS, rūpinamasi savo teisėmis, vykdydama įsipareigojimus ir sprendama uždavinius, negali paklusti jokiems nurodymams, gaunamiems iš Bendrijos arba šalių narių institucijų. Valstybės valdžios ar valdymo institucijoms draudžiama duoti privalomus nurodymus ECB, tvirtinti, sustabdyti ir anuliuoti ECB sprendimą ar atidėti sprendimo vykdymą; cenzūruoti ECB sprendimus remiantis įstatymu ar kito teisės akto nustatytais pagrindais, kad tai netaptų prielaida derinti šį sprendimą su politinės valdžios ar valstybės valdymo institucijomis; valstybės valdžios ir valdymo institucijų atstovams draudžiama dalyvauti ECB valdymo organuose turint balsavimo teisę; bet kokios įstatymo nuostatos įpareigojančios ECB iš anksto derinti savo sprendimus. ES institucijos ir šalių narių vyriausybės įsipareigoja gerbti centrinio banko autonomijos principą ir nesistengti daryti įtakos sprendimus priimančių ECB organų nariams ir nacionaliniams centriniams bankams. Siekiant garantuoti **finansinę ECBS nepriklausomybę**, antrojo EPS kūrimo etapo pradžioje buvo kategoriškai uždrausta privilegijuota valdžios padėtis privačių skolininkų atžvilgiu skolinant lėšas. Nacionaliniams centriniams bankams, o vėliau ir ECB, buvo uždrausta teikti kreditus viešosioms institucijoms. Toks valdžios kreditavimo uždraudimas daugeliui ES šalių narių reiškia, kad neginčijamai atsisakoma valstybės finansavimo instrumento. Taip sudaromos vienodos sąlygos finansų rinkos dalyviams ir pašalinama su pinigų rinkos poreikiais nesusijusios papildomos pinigų emisijos rizikos. Taigi vienas finansinės ir institucinės nepriklausomybės neužtenka, kad būtų galima vykdyti į pinigų stabilumo tikslą orientuotą pinigų politiką. Būtinoms ir **asmeninės nepriklausomybės** sąlygos, apimančios paskyrimus, ilgalaikius tarnybos santykius, nekeičiamumo principą iš vyriausybės pusės kadencijos metu ir perrinkimo galimybių mažinimą³⁶.

³⁴ Vaškelaitis V. Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės. – Vilnius: VĮ Mokslo tyros institutas, 2006. – 167 p. – ISBN 9986-795-39-7

³⁵ Hix S. Europos Sąjungos politinė sistema. – Vilnius: Eugrim, 2006. – 382 p. – ISBN 9955-682-02-7

³⁶ Europos centrinis bankas. Struktūra. http://www.ecb.int/ecb/educational/facts/orga/html/or_007.lt.html [žiūrėta 2010 09 19]

Taigi, EB sutartis suderina ECB (taip pat ir nacionalinių centrinių bankų) nepriklausomumą, įgyvendinant Eurosistemos tikslus, su nuostatomis, kurios garantuoja:

- demokratinę ECB atskaitomybę;
- veiksmingą dialogą ir bendradarbiavimą tarp ECB ir Bendrijos institucijų bei organų;
- Europos Teisingumo Teismo vykdomą ECB teisės aktų teisinę priežiūrą;
- ECB finansinio valdymo ir vientisumo išorinį tikrinimą³⁷.

Tvirtinimas, kad centrinio banko nepriklausomybė yra geriausias būdas ilgalaikiai ekonominei naudai garantuoti, nėra plačiai pripažįstamas. ECB nepriklausomumą jo kritikai supranta kaip nedemokratišką ir kritikuoja ECB sprendimų priėmimo procesą bei tikslus, teigdami, kad ECB ekonominiai tikslai yra slapti ir nepriklauso nuo ES piliečių. ECB neviešina savo vidinių posėdžių, neteikia platesniam svarstymui savo siūlomų sprendimų. Be to centriniai bankai, kurie dažniausiai būna grobuonys pinigų politikos formavime, gali turėti ilgalaikių prioritetų dėl politikos, kurie gali skirtis nuo politikų ar visuomenės prioritetų. Taip pat išskiriama pinigų ribojimo politika, kuri gali sukelti koordinavimo problemų, jei centrinis bankas vykdo ribojančią pinigų politiką. Politikai susigundys padidinti valstybės skolą siekdami pagyvinti ekonomiką didinant apyvartos lėšas, kas paskatins centrinį banką toliau didinti palūkanų normą, o politikus skolintis daugiau pinigų. „Taigi pinigų politikos delegavimas nepriklausomam centriniam bankui gali būti patikimas tik tada, jei be to egzistuoja susitarimas dėl to, kaip politikai turėtų vykdyti fiskalinę politiką ir viešą skolinimąsi. Taigi konvergencijos kriterijai bei Stabilumo ir augimo paktas gali būti laikomi „susitarimais“ tarp europinio lygmens pinigų politikos ir nacionalinių fiskalinių politikų“, kurie bus aptariami kituose skyriuose³⁸.

Lisabonos sutartyje ECB konkrečiai nurodomas kaip viena iš Sąjungos institucijų. Šis ECB juridinio statuso pokytis neturi jokio reikšmingo poveikio banko pozicijai ES institucinėje sąrangoje, kadangi Lisabonos sutartyje nekeičiami ECB pagrindiniai instituciniai bruožai, tokie kaip banko pagrindiniai tikslai ir uždaviniai, jo galios priimti teisės aktus bei juridinio asmens statusas ir nepriklausomumas³⁹.

2.2. Europos centrinio banko ryšiai su Europos Sąjungos institucijomis

Nors EB sutartimi aiškiai padalijama politinė atsakomybė EPS viduje, ji taip pat skatina dialogą ir bendradarbiavimą tarp skirtingų politikos formuotojų naudojant įvairiausias formalius ryšius tarp ECB ir Bendrijos institucijų bei organų. Pasak Vaškelaičio, siekiant tinkamai įgyvendinti euro

³⁷ Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 123 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

³⁸ Hix S. Europos Sąjungos politinė sistema. – Vilnius: Eugrimas, 2006. – 383 - 384 p. – ISBN 9955-682-02-7

³⁹ Lisabonos sutartis. Europos Sąjungos oficialusis leidinys. <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LT:HTML> [žiūrėta 2010 10 12]

sistemos uždavinius, ECB ir kitų ES politiką formuojančių institucijų darbo santykiai yra būtini. Reguliarus dialogas suteikia galimybę paaiškinti pinigų politikos kryptis ir visuomenei geriau suprasti ECB veiklą. Keitimasis nuomonėmis yra abipusiai naudingas, kadangi motyvų, verčiančių ECB priimti vienokius ar kitokius sprendimus, supratimas gali būti esminis indėlis į kitų ES institucijų formuojančių bendrą politiką, sprendimus⁴⁰.

Ryšiai su Europos Parlamentu. ES institucijų ir organų struktūroje ECB glaudūs ryšiai su Europos Parlamentu užima ypatingą vietą. Europos Parlamentas – vienintelė institucija, kurią sudaro Europos piliečių tiesiogiai renkami atstovai, todėl jis yra svarbiausia institucija, kuriai ECB turi atsiskaityti už vykdomą pinigų politiką. ECB ryšiai su Europos Parlamentu turėtų būti suprantami daugiau nei išipareigojimai, išdėstyti įstatymų nuostatose⁴¹. Europos Parlamentas ECB atžvilgiu orientuojasi į ECB politikos veiksmų analizę, o ECB išipareigoja smulkiai paaiškinti savo sprendimus, informuoti apie būsimas iniciatyvas, tačiau ECB nepriklausomumo gerbimas reiškia, kad bet koks politinis spaudimas jo atžvilgiu yra neteisėtas.

Vadovaujantis EB sutarties 113 straipsnio 3 dalimi, ECB pirmininkas privalo Europos Parlamentui plenarinės sesijos metu pristatyti ECB metų ataskaitą. Po jos pateikimo Europos Parlamentas priima rezoliuciją, išsamiai įvertinančią ECB veiklą ir tai, kaip jis vykdo savo politiką. Be to, pagal EB sutarties 113 straipsnio 3 dalį, ECB pirmininkas ir kiti Vykdomosios valdybos nariai Europos Parlamento prašymu arba savo pačių iniciatyva gali būti išklaustyti kompetentinguose Europos Parlamento komitetuose. Vadovaudamasis šia nuostata, ECB pirmininkas keturis kartus per metus dalyvauja Europos Parlamento ekonomikos ir pinigų politikos komiteto posėdžiuose. Europos Parlamento darbo reglamente nustatyta, kad šis komitetas atsakingas už santykius su ECB. Komiteto posėdžiuose ECB pirmininkas paaiškina politinius ECB sprendimus ir atsako į komiteto narių klausimus. Taigi šie ketvirtiniai pranešimai ir yra pagrindinis ECB atsiskaitymas Europos Parlamentui.

Kitos trys svarbios sąveikos sritys tarp ECB ir Europos Parlamento: pirma, vadovaujantis EB sutarties 112 straipsnio 2 dalimi, ECB konsultuojasi su Europos Parlamentu dėl ECB pirmininko, jo pavaduotojo ir kitų Vykdomosios valdybos narių skyrimo. Ekonomikos ir pinigų politikos komitetas išklauso kandidatus, o Europos Parlamentas šiuo klausimu priima nuomonę. Antra, ECBS statuto 10.6, 41 ir 42 straipsniai nustato, kad Europos Parlamentas dalyvauja leidžiant Bendrijos teisės aktus, kuriais pataisomas ir papildomas ECBS statutas. Remiantis Statuto 41 straipsniu, Statuto pataisos gali būti daromos tik Europos Parlamentui sutikus, taip pat reikia konsultuotis dėl 10.6 straipsnyje numatytų

⁴⁰ Vaškelaitis V. Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės. – Vilnius: VĮ Mokslo tyros institutas, 2006. – 83 p. – ISBN 9986-795-39-7

⁴¹ Grušienė N. Europos centrinio banko ryšiai su Europos Bendrijos institucijomis ir organais // Pinigų studijos, 2000, Nr.2 p. 29

balsavimo teisių pataisų ir 42 straipsnyje siūlomų papildomų teisės aktų. Galiausiai, Europos Parlamentas taip pat leidžia kitų sričių, už kurias atsakingas ECB, įstatyminius aktus⁴².

Ryšiai su ES Taryba (ekonomikos ir finansų taryba). Teisiniu požiūriu ES Taryba yra viena, bet faktiškai ji būna įvairių sudėčių, tai priklauso nuo svarstomo dalyko. Svarstant ekonominės ir pinigų sąjungos sprendimus, tokius kaip ES valstybių narių stojimas į euro zoną ar Statuto 10.2 straipsnio pataisos, renkasi iš valstybių ar vyriausybių vadovų sudaryta Taryba. Taigi einamieji EPS reikalai priklauso ekonomikos ir finansų ministrų tarybai (ECOFIN tarybai). Nors ir ne visos ES valstybės narės priklauso euro zonai, visų valstybių narių atstovai (įskaitant ir tas, kurios nedalyvauja EPS trečiajame etape) dalyvauja ES Taryboje nagrinėjant su EPS susijusius klausimus. Tačiau nedalyvaujančių šalių atstovų balsavimo teisės sustabdomos svarstant daugelį, nors ir ne visus, su EPS susijusių klausimų. Išimtis, balsavimas dėl Bendrijos teisės aktų, kuriuos, remdamasi EB sutarties 107 straipsniu, priima ES Taryba, būtent dėl ECBS statutą taisančių ir papildančių teisės aktų.

Vadovaujantis EB sutarties 113 straipsnio 2 dalimi, ECB pirmininkas kviečiamas dalyvauti ECOFIN tarybos susitikimuose visada, kai į jos dienotvarkę įtraukiami klausimai, susiję su ECBS tikslais ir užduotimis. ECB dalyvauja ECOFIN tarybos susitikimuose, kuriuose vyksta diskusijos dėl papildomų teisės aktų ar Statuto tam tikrų nuostatų pataisų. Tokiais atvejais, rengiant ECOFIN tarybos sesiją, ECB taip pat atstovauja atitinkamos Tarybai pavaldžios struktūros. Be to, ECB dažnai kviečiamas stebėti, kaip rengiami ypač aktualių sričių Bendrijos teisės aktai. Galiausiai ECB dalyvauja specialių organų, sprendžiančių ECB interesus atitinkančius ar tiesiogiai su juo susijusius klausimus veikloje. ECB pirmininkas reguliariai dalyvauja neformaliuose, du kartus per metus rengiamuose ECOFIN tarybos susitikimuose, kurie suteikia galimybę atvirai aptarti aktualiausių klausimus atsisakant procedūrinių suvaržymų per oficialias Tarybos sesijas. Nacionalinių centrinių bankų valdytojai taip pat kviečiami į šiuos susitikimus, kuriuose dalyvauja kartu su savo šalių atitinkamų sričių ministrais. Be to, ECB turi svarbų įsipareigojimą atsiskaityti ECOFIN tarybai. ECB pirmininkas teikia Tarybai ECB metų ataskaitą bei informaciją, naudojamą kas dvejus metus skelbiamam pranešimui apie konvergenciją rengti, kaip tai nustatyta EB sutarties 122 straipsnyje⁴³.

Ryšiai su Europos Komisija. Europos Komisija atlieka ES vyriausybės vaidmenį ir turi didelius vykdomosios valdžios įgaliojimus. Atsižvelgiant į EB sutartyje išdėstytas pagrindines funkcijas Europos Komisijos narys, atsakingas už ekonomikos ir pinigų reikalus, dalyvauja atitinkamuose ECOFIN tarybos ir Eurogrupės susitikimuose, taip pat ECB Valdanciosios tarybos posėdžiuose. Be šio politinio aukščiausio lygmens dialogo Europos Komisija ir ECB palaiko glaudžius darbo ryšius daugiašaliuose ir dvišaliuose susitikimuose. Toks ryšys ypač svarbus dėl pagrindinio vaidmens, kuris

⁴² Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 131 - 132 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

⁴³ Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 133 - 144 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

tenka Europos Komisijai Bendrijos ekonominės politikos kūrimo procese. Europos Komisijai patikėta daugybė konkrečių su ekonomine ir pinigų sąjunga susijusių užduočių:

- rengti rekomendacijas dėl bendrųjų ekonominės politikos gairių;
- stebėti valstybių narių biudžetus ir informuoti apie tai ECOFIN tarybą;
- bent kartą per dvejus metus parengti konvergencijos ataskaitą. Joje pateikiama analizė apie tai, kaip euro dar neįvedusios valstybės narės vykdo konvergencijos kriterijus.

apie tai, kaip euro dar neįvedusios valstybės narės vykdo konvergencijos kriterijus.

Be to, Europos Komisija yra inicijavusi daugybę konkrečių projektų, susijusių su Eurosistemos uždaviniais ir veikla arba daro jiems poveikį. Daugeliu atvejų esminį teigiamą poveikį tokiems projektams turi arba jį lemia tiesioginis ECB dalyvavimas. Eurostatas ir ECB glaudžiai bendradarbiauja statistikos srityje, tiek palaikydami dvišalius ryšius, tiek dirbdami atitinkamuose Bendrijos statistikos komitetuose, visų pirma pinigų, finansų ir mokėjimų balanso statistikos komitete. ECB dalyvauja keliuose specializuotose darbo grupėse ir reguliavimo komitetuose. Tokie organai sprendžia įvairius klausimus susijusius su finansų rinkos integracija arba su riziką ribojančia priežiūra ir finansiniu stabilumu. Galiausiai, Europos Komisija ir ECB bendradarbiauja ir toliau glaudžiai bendradarbiaus sprenddami su ES plėtra susijusius klausimus pagal ECB atsakomybę ir kompetenciją⁴⁴.

2.3. Euro zonos plėtros procedūriniai veiksniai

ES šalys siekia įvesti eurą vadovaudamosi aiškiai nustatyta tvarka, kurią sudaro keli etapai. Pirmasis etapas tęsiasi iki tol, kol valstybė narė prisijungia prie VKM II. Šio etapo metu šalies pinigų ir valiutų kurso politikai taikomi trys pagrindiniai Sutarties reikalavimai. Pirma, reikalaujama, kad šalies valiutų kurso politika būtų laikoma bendru reikalu. Antra, kainų stabilumas laikomas pinigų politikos pagrindiniu tikslu ir jo turėtų būti siekiama. Trečia, šalis turi vengti perviršinio deficito (nors, pagal perviršinio deficito procedūrą, finansinės sankcijos gali būti taikomos tik kai šalis yra įvedusi eurą). Antrasis etapas prasideda valstybei narei prisijungus prie VKM II. Šiame mechanizme šalies valiutai nustatomas fiksuotas, tačiau koreguojamas kursas euro atžvilgiu ir taikomos standartinės ± 15 proc. svyravimo ribos nuo centrinio kurso ribos. Pastarasis mechanizmas pakeitė nuo 1979 m. iki euro įvedimo 1999 m. sausio 1 d. egzistavusį pirmąjį valiutų kurso mechanizmą. Valiutų kurso mechanizmas atlieka stabilizuojantį vaidmenį, padeda makroekonominę politiką paversti ilgalaike ir prisideda įtvirtinant infliacijos lūkesčius. VKM II yra rinkos išbandymas valstybėms narėms, siekiančioms įvesti eurą, kadangi tikimasi, jog šalys vykdys į stabilumą orientuotą politiką, kad skatintų valiutų kurso stabilumą ir nominalią konvergenciją⁴⁵.

⁴⁴ Scheller, H. K. Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 136 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)

⁴⁵ Europos centrinis bankas. Mėnesinis biuletenis. ECB 10 – metis. Europos bendrija, 2008, p. 29 - 30. <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/mb10-lt.pdf> [žiūrėta 2010 03 08]

Euro įvedimas – trečiasis etapas – įmanomas tik tada, kai šalis nuosekliai įvykdo visus reikalavimus, vadinamus konvergencijos kriterijais. Ekonominis suartėjimas (konvergencija) – tai valstybės narės, norinčios įvesti eurą, įvertinimas, ar ji įvykdė konvergencijos kriterijus, nustatytus EB sutarties 121 straipsnio 1 dalyje ir Protokole dėl perviršinio deficito procedūros. Kaip jau buvo minėta ne rečiau kaip kartą per dvejus metus arba paprašius ES valstybei narei, kuriai taikoma išimtis įstojus į ES laikinai naudoti nacionalinę valiutą, Europos Komisija ir ECB parengia pranešimus apie konvergenciją. Pranešimuose apie konvergenciją nagrinėjama visų euro neįvedusių valstybių narių, išskyrus specialų statusą turinčias Daniją ir Didžiąją Britaniją, teisinė ir ekonominė konvergencija susijusi su euro zonos pažanga. Analizuojama ar pasiektas aukštas tvarios konvergencijos laipsnis, tuo tikslu nurodant, kaip kiekviena valstybė narė atitinka šiuos kriterijus:

- **kainų stabilumas:** vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota pagal suderintą vartotojų kainų indeksą (SVKI), negali būti daugiau kaip 1,5 procentinio punkto didesnė už trijų valstybių narių, kuriose kainos yra stabiliausios, infliacijos vidurkį.

- **valstybės finansų padėties tvarumas:** valdžios sektoriaus (valdžios biudžeto) deficitas negali sudaryti daugiau kaip 3 procentus bendrojo vidaus produkto (BVP) arba jis turi sparčiai ir nuosekliai artėti prie šio lygio; griežta biudžeto deficito kontrolė padeda užtikrinti stabilią finansinę padėtį, padeda pritraukti užsienio investicijas ir skatina ūkio augimą; taip pat vertinama valdžios sektoriaus skola, kuri turi būti ne didesnė kaip 60 procentų BVP arba ji turi sparčiai ir nuosekliai mažėti; tai ilgalaikės valstybės finansinės padėties tvarumo rodiklis – už valstybės skolą mokamos palūkanos, todėl didelė bei didėjanti valstybės skola yra brangi ir ateityje gali apriboti tokių sričių kaip sveikatos apsauga ir pensijos išlaidas;

- **šalies nacionalinė valiuta:** mažiausiai dvejus metus privalo dalyvauti VKM II. Valstybės narės, dalyvaujančios VKM II, nacionalinė valiuta turi neviršyti nustatytų svyravimo ribų euro atžvilgiu, valstybė narė negali būti nuvertinusi savo valiutos centrinio kurso euro atžvilgiu, taip pat vertinamas užsienio valiutos intervencijų vaidmuo;

- **ilgalaikės palūkanų normos:** vidutinės nominaliosios ilgalaikės palūkanų normos neturi viršyti daugiau kaip 2 procentiniais punktais trijų valstybių narių, kuriose kainos yra stabiliausios, palūkanų normos. Valstybės narės nominaliųjų harmonizuotų ilgalaikių palūkanų normų paskutinių 12 mėn. vidurkis lyginamas su atitinkamų ilgalaikių palūkanų normų trijose valstybėse narėse, kuriose kainos yra stabiliausios, nesvertiniu aritmetiniu vidurkiu⁴⁶.

Tad Maastrichto kriterijai yra labai svarbi teisinio EPS reglamentavimo dalis, nes jų tikslas – užtikrinti, kad euro zonoje dalyvautų tik tos valstybės narės, kurių ekonominės sąlygos yra palankios palaikyti euro zonos gyvybingumą. Tačiau 1 lentelė rodo, kad ne visos senosios ES narės atitiko

⁴⁶ Lietuvos bankas. Konvergencijos kriterijai ir jų vykdymas. <http://www.lb.lt/lt/euras/konvergencija.htm> [žiūrėta 2010 07 24]

Mastrichto sutarties reikalavimus. Pasak Vaškelaičio, sunkiausiai ES šalims sekėsi sumažinti valstybės skolą iki 60 proc. BVP ribos. Visos šalys, išskyrus Didžiąją Britaniją, Liuksemburgą, Prancūziją, ir Suomiją, viršijo valstybės skolos ribą, bet ES sutartis numatė, kad perviršis gali būti toleruojamas, jeigu minėta skola per kelis pastaruosius metus mažėjo ir artėja prie reikiamos ribos. Atsižvelgdama į tai, Europos Komisija nusprendė pripažinti, kad dauguma šalių laikėsi valstybės skolos kriterijų, nors Italijos ir Belgijos skola viršijo reikalaujamą ribą daugiau negu dvigubai⁴⁷.

1 lentelė. Senųjų ES šalių Mastrichto sutarties reikalavimų įvykdymas

Šalis	Infliacija, proc. per metus	Biudžeto deficitas, proc. palyginti su BVP	Valstybės skola, proc., palyginti su BVP				Dalyva vimas VKM	Ilgalaikės palūkanų normos, proc., per metus		
			1997m.	Pokytis palyginti su praėjusiais metais					1998m. kovas	1998m. sausis
				1997m.	1996m.	1995m.				
Reikalavimai	2,7	3	60					7,8		
<i>EPS NARĖS ĮKŪRĖJOS</i>										
Airija	1,2	-0,9	66,3	-6,4	-9,6	-6,8	taip	6,2		
Austrija	1,1	2,5	66,1	-3,4	0,3	3,8	taip	5,6		
Belgija	1,4	2,1	122,2	-4,7	-4,3	-2,2	taip	5,7		
Prancūzija	1,2	3,0	58,0	2,4	2,9	4,1	taip	5,5		
Vokietija	1,4	2,7	61,3	0,8	2,4	7,8	taip	5,6		
Suomija	1,3	0,9	55,8	-1,8	-0,4	-1,5	taip	5,9		
Ispanija	1,8	2,6	68,8	-1,3	4,6	2,9	taip	6,3		
Italija	1,8	2,7	121,6	-2,4	-0,2	-0,7	taip	6,7		
Liuksemburgas	1,4	-1,7	6,7	0,1	0,7	0,2	taip	5,6		
Nyderlandai	1,8	1,4	72,1	-5,0	-1,0	1,2	taip	5,5		
Portugalija	1,8	2,5	62,0	-3,0	-0,9	2,1	taip	6,2		
<i>Neatitiko narystės EPS reikalavimų</i>										
Graikija	5,2	4,0	108,7	-2,9	1,5	0,7	taip	9,8		
<i>Politinis sprendimas neprisijungti prie EPS</i>										
Didžioji Britanija	1,6	1,9	53,4	-1,3	0,8	3,5	ne	7,0		
Danija	1,9	-0,7	65,1	-5,5	-2,7	-4,9	taip	6,2		
Švedija	1,9	0,8	76,6	-0,1	-0,9	-1,4	ne	6,5		

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Vaškelaičiu, 2006, p. 138 ir Hix, 2006, p. 374

⁴⁷ Vaškelaičis V. Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės. – Vilnius: VĮ Mokslo tyros institutas, 2006. – 137 p. – ISBN 9986-795-39-7

Kai kurios šalys visiškai ar iš dalies neįvykdė reikalavimo dėl valiutos dalyvavimo VKM. Daugumos ES šalių valiutų kursai pastaraisiais metais nepatyrė didelių svyravimų ir 1998 metų kovo mėn., kai Europos Komisijai buvo pateikti duomenys apie reikalavimų įvykdymą, tik Švedijos ir Didžiosios Britanijos valiutos nedalyvavo VKM, tačiau Italijos valiuta dalyvavo tik nuo 1996 metų lapkričio, Suomijos – nuo 1996 metų spalio, Graikijos – nuo 1998 metų kovo. Graikija vienintelė nesilaikė infliacijos, biudžeto deficito ir ilgalaikių palūkanų normų kriterijų, tad jai nebuvo leista prisijungti prie euro zonos, nes ji visiškai neatitiko konvergencijos kriterijų. Tačiau jau 2001 m. sausio 1 d. Graikija įvykdė visus konvergencijos kriterijus ir prisijungė prie euro zonos (ji tapo dvylikta dalyvaujančia šalimi), o Graikijos bankas tapo Eurosistemos dalimi. Pagal EB sutarties 122 straipsnio 2 dalyje nustatytą procedūrą, 2000 m. birželio 19 d. ES Taryba nusprendė, kad Graikija įgyvendino euro įvedimo sąlygas⁴⁸. Tačiau vėliau patikslintas biudžeto deficito rodiklis buvo kur kas didesnis už anksčiau skelbtąjį. O. Issingas pareiškė, kad šios pamokos nevalia pamiršti.

Kaip buvo minėta Didžioji Britanija, Danija ir Švedija priėmė politinius sprendimus neprisijungti prie EPS. Visos kitos 11 ES šalių narių nepaisant dalinių neatitikimų buvo priimtos į euro zoną. Kita vertus, EPS įkūrimas nebūtų turėjęs prasmės, jeigu joje būtų dalyvavę tik kelios šalys, nes tai būtų nepateisinę didelių išlaidų, kurių reikia bendrai pinigų zonai sukurti. Tad priimant sprendimus neapsieita be suartėjimo kriterijų interpretavimo ir merkantilizmo.

ES valstybių ekonominė konvergencija vargu ar gali būti apibrėžta kaip baigtinis kintamasis. Pasak Vetlovo vertinant šalies pasirengimą įsivesti eurą, Mastrichto kriterijai laikomi pagrindiniais. Tačiau ekonominiu požiūriu pakankamai reikšmingi ir vadinamosios **realiosios konvergencijos kriterijai**, nereglamentuojami narystės EPS sutartyje. Jie suteikia vertingos informacijos apie šalies pasirengimą įsivesti bendrą valiutą. Realiosios konvergencijos kriterijai – neoficialūs, taigi neprivalomi vykdyti, reikalavimai, keliami visateisės narystės EPS siekiančiai šaliai. Tokių kriterijų vykdymas jai leidžia tikėtis didžiausios naudos, būnant EPS, ir kartu rodo šios sąjungos patikimumą ir priimtinumą. Realiosios konvergencijos kriterijų pagrindas – Optimalios valiutos zonos (OVZ) teorija. OVZ yra tokia pinigų sąjunga, kurios narėms didžiausią naudą teikia bendros valiutos naudojimas, iki tol naudojusią skirtingas valiutas – šių šalių ekonominių struktūrų ir ciklų suderinamumas, tarpusavio prekybos intensyvumas, gamybos veiksnių mobilumas ir darbo užmokesčio bei kainų lankstumas, o vienos šalies priėmimas ar pasitraukimas šios sąjungos gerovę tik sumažintų.

Vien ekonominio suartėjimo ES valstybėms narėms nepakanka. Valstybėje turi būti sukurtas teisinis mechanizmas, užtikrinantis sklandų jos prisijungimą prie EPS ir darnų funkcionavimą šioje sistemoje. Teisinės konvergencijos vertinimo tikslas – padėti ES Tarybai nuspręsti kurios valstybės narės įgyvendina būtinas sąlygas priimti bendrąją valiutą. Teisės srityje tokios sąlygos ypač susijusios

⁴⁸ 2000 m. birželio 19 d. Tarybos sprendimas 2000/427/EB, vadovaujantis Sutarties 122 straipsnio 2 dalimi dėl bendrosios valiutos įvedimo Graikijoje 2001 m.

⁴⁸ Vetlov, I. Euras – Lietuvos pinigai. - Pinigų studijos 2004. 90

su centrinio banko nepriklausomumu ir nacionalinių centrinių bankų teisine integracija į Eurosystemą⁴⁹. ES sutarties 109 str. reikalauja, kad nacionalinės teisės aktai būtų suderinti su ES sutartimi bei Statuto nuostatomis, tačiau tai nereiškia, kad NCB įstatymai turi būti suvienodinti tarpusavyje ar su Statutu, nes galimi nacionaliniai ypatumai, kurie egzistuoja, jeigu nepažeidžia EB išimtinės kompetencijos pinigų srityje (pvz. NCB gali atlikti Statute nenumatytas funkcijas, nebent Valdančioji taryba dviejų trečdalių atiduotų balsų dauguma nustato, kad jos trukdo ECBS tikslams ir uždaviniams. Tokios funkcijos atliekamos NCB prisiimant atsakomybę bei įsipareigojimus, ir jos nelaikomos ECBS funkcijų dalimi.). Taigi suderinamumas nurodo, kad nacionalinė teisė ir NCB įstatymai turi būti pakoreguoti, siekiant pašalinti nesuderinamumus su ES sutartimi ir Statutu bei garantuoti reikalingą NCB integracijos lygį į ECBS. Siekiant nustatyti sritis, kuriose nacionalinės teisės aktai turi būti suderinti, išskiriami šie klausimai:

- suderinamumas su ES Sutarties (108 str.) ir Statuto (7 str. ir 14 str. 2 dalis) nuostatomis dėl NCB nepriklausomumo, taip pat su nuostatomis dėl konfidencialumo (Statuto 38 str.). Centrinio banko nepriklausomumas aptartas ankstesniuose skyriuose. Kalbant apie konfidencialumą - jis skirtas ECB ir NCB sprendimus priimančių organų nariams, personalui, net ir nustojus eiti pareigas, privaloma neatskleisti informacijos, susijusios su profesine paslaptimi. Taip norint išsaugoti profesines paslaptis, kurios padeda užtikrinti ECBS saugų funkcionavimą⁵⁰;

- suderinamumas su piniginio finansavimo (ES sutarties 101 str.) ir privilegijos naudotis finansų įstaigomis (ES sutarties 102 str.) draudimais ir suderinamumas dėl vienodos žodžio „euro“ rašybos, kurios reikalauja Bendrijos teisė. ES sutarties 101 str. 1 dalis draudžia ECB ir NCB lėšų pereikvojimą sąskaitose ar suteikti bet kurios kitos formos kredito galimybes Bendrijos institucijoms ar organams, valstybių narių centrinėms vyriausybėms, regioninėms, vietos ar kitoms valdžios institucijoms, kitoms viešosios teisės reglamentuojamoms organizacijoms arba valstybinėms įmonėms, taip pat tiesiogiai iš jų pirkti skolos priemones. Piniginio finansavimo draudimas svarbus norint užtikrinti pagrindiniam pinigų politikos tikslui – kainų stabilumui. Be to centrinio banko teikiamas valstybinio sektoriaus finansavimas mažina spaudimą biudžetinei drausmei. Todėl šį draudimą reikia aiškinti plačiai, kad būtų užtikrintas griežtas jo taikymas, atsižvelgiant į numatytas jo išimtis.

Dėl privilegijos naudotis finansų įstaigomis draudimo, tai NCB kaip valdžios institucijos draudžiama imtis priemonių, suteikiančių privilegiją valstybiniam sektoriui naudotis finansų įstaigomis, jei tokios priemonės nėra pagrįstos rizikos ribojimu, norint refinansuoti nepamatuotas išlaidas.

Euras (lietuviška forma neoficialiuose dokumentuose) yra jį įvedusių valstybių narių bendroji valiuta. Siekiant, kad šis bendrumas būtų akivaizdus, EB teisė reikalauja, jog vienaskaitos vardininko

⁴⁹ Europos centrinis bankas. Pranešimas apie konvergenciją 2008 m. gegužė, p. 15. <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805lt.pdf>. [žiūrėta 2010 10 03]

⁵⁰ Ten pat.

linksnyje žodžio „euro“ rašyba būtų vienoda visuose Europos Bendrijos ir nacionalinės teisės nuostatose atsižvelgiant į abėcėlių skirtumus. Vienintelė EB, turėdama išimtinę kompetenciją pinigų srityje, gali nustatyti bendros valiutos pavadinimą. Remiantis šiomis aplinkybėmis ir atsižvelgiant į EB teisės viršenybę, bet kokie nukrypimai nuo šios taisyklės yra nesuderinami su ES Sutartimi ir yra naikintini. ECB pranešimuose apie konvergenciją pažymima, jog vienodos žodžio „euro“ rašybos principas yra taikomas visoms nacionalinės teisės aktų rūšims, bei NCB įstatymams ir įstatymams dėl euro įvedimo⁵¹.

- teisinė NCB integracija į Eurosistemą (Statuto 12 str. 1 dalies ir 14 str. 3 dalies atžvilgiu). Būtina suderinti nacionalinės teisės, visų pirma NCB įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatas, kurios leistų vykdyti su Eurosistema susijusius uždavinius ir ECB sprendimus. Šiuos nuostatos įsigalioja tik tada, kai valstybė narė įsiveda eurą. Taip pat išskiriami šie dalykai: ekonominės politikos tikslai, uždaviniai, kur NCB turi pripažinti ECBS kompetenciją EB pinigų politikos nustatymo bei įgyvendinimo srityje, išimtinė ECB teisė duoti leidimą leisti banknotus bei valstybių narių oficialiųjų užsienio valiutos atsargų valdymas. Finansinės nuostatos apima apskaitos, audito, kapitalo aprašymo, užsienio atsargų pavidimo ir pinigų politikos pajamų paskirstymo taisykles. Valiutų kursų politika, pagal kurią EB Sutarties 111 str. atsakomybė už euro zonos valiutos kurso politiką pereina EB ir tarptautinis bendradarbiavimas, kur ECB sprendžia, kaip atstovaujama ECBS. Kaip jau buvo minėta, Statuto 6 str. 2 dalis numato, kad dėl NCB dalyvavimo tarptautinėse pinigų institucijose sprendimą priima ECB⁵².

Apibendrinant šio darbo dalį galima teigti, kad euro įvedimo procedūra priklauso nuo visų ES institucijų. Pirminį įvertinimą pateikia Europos Komisija ir ECB pranešimuose apie teisinę ir ekonominę konvergenciją, kuriuose aptariama pažanga, padaryta valstybių narių, kurioms taikoma išimtis, vykdant savo įsipareigojimus EPS sukurti. Kaip numato EB sutarties 140 straipsnio 2 dalis, pasiūlius Europos Komisijai, po konsultacijų su Europos Parlamentu ir aptarimo Europos Vadovų Taryboje, galutinį sprendimą priima ECOFIN taryba, kuri nusprendžia, ar valstybė atitinka būtinas sąlygas euro įvedimui. Euro įvedimo datos nustatymas bet kurioje ES valstybėje narėje priklauso ECOFIN tarybos kompetencijai.

⁵¹ Europos centrinis bankas. Pranešimas apie konvergenciją 2008 m. gegužė, p. 21 – 25. <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805lt.pdf>. [žiūrėta 2010 10 03]

⁵² Ten pat, p. 25 – 27.

3. SLOVAKIJOS IR ESTIJOS EKONOMINĖS IR TEISINĖS KONVERGENCIJOS VERTINIMAS

Slovakija ir Estija – dvi valstybės, beveik prieš 20 metų atgavusios nepriklausomybę (Slovakija – 1993 m., Estija 1991 m.), pasiekė stabiliam rezultatui. Vienu metu t.y. 2004 m. gegužės 1 d. tapo ES narėmis, įvykdžiusios visus narystei keliamus reikalavimus. Taigi įgavo naujų instrumentų savo politiniams ir ekonominiams prioritetams įgyvendinti, tačiau tuo pačiu tapo labiau veikiamos kitų ES šalių bei institucijų politikos. Kaip buvo minėta anksčiau, viena iš pagrindinių stojimo į ES sąlygų yra prisijungti prie EPS. 2009 m. sausio 1 d. Slovakijoje įvesta euro valiuta. EB valiutą naudojančių ES valstybių narių skaičius padidėjo iki šešiolikos. Nors Estija kol kas dar nėra pasiekusi visiškos integracijos EPS procese, tačiau yra pakviesta net ir ekonominės krizės metu įsivesti eurą. Būtina aptariami Slovakijos ir Estijos ekonominę ir teisinę konvergenciją, norint įvertinti euro zonos plėtros perspektyvas ir problemas su kuriomis susiduria šalys kandidatės, šiuo atveju Estija, integracijos į euro zoną procese.

Kaip buvo minėta anksčiau, šalies pasirengimą prisijungti prie euro zonos savo pranešimuose apie konvergenciją įvertina ECB bei Europos Komisija. Pranešimai rengiami ne rečiau kaip kartą per dvejus metus arba valstybės narės, kuriai daroma išlyga dėl dalyvavimo euro zonoje, prašymu. 2008 m. balandžio 4 d. Slovakijos vyriausybė pateikė prašymą dėl šalies įvertinimo, atsižvelgdama į ketinimus 2009 m. sausio 1 d. šalyje įvesti eurą. Detaliau Slovakijos ekonominė ir teisinė konvergencija buvo įvertinta 2008 m. gegužės mėn. ECB ir Europos komisijos pranešimuose apie konvergenciją. Savo ruožtu paskutinis Estijos vertinimas įvyko 2010 m. gegužės mėn., kuomet ECB ir Europos Komisija pranešimuose, įvertino teisinę ir ekonominę Estijos konvergenciją, kadangi Estijos vyriausybė 2010 m. balandžio mėn. paskelbė nacionalinį euro įvedimo planą, kuriame nurodoma euro įvedimo data - 2011 m. sausio 1 d..

Šiame skyriuje pateikiamas Slovakijos ir Estijos ekonominės ir teisinės konvergencijos palyginimas, remiantis ECB ir Europos Komisijos pranešimais apie konvergenciją ir Eurostat duomenimis, Slovakijos naudos euro zonoje vertinimas bei Estijos pasiruošimas tapti euro zonos nare.

3.1. Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių analizė

Ekonominės konvergencijos analizei ECB taiko bendrą analizės sistemą, kuri grindžiama ES sutarties nuostatomis ir tuo kaip jas ECB pritaiko kainų, fiskalinio balanso ir skolos santykio, valiutų kursų ir ilgalaikių palūkanų normų bei kitų veiksnių raidai. Taigi taikant šią sistemą, vadovaujamosi

daugeliu papildomų praeities ir ateities lūkesčius apibūdinančių ekonominių rodiklių, konvergencijos tvarumo detalesnei analizei atlikti.

Siekiant užtikrinti vienodą statistinių duomenų traktavimą ir tęstinumą Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių analizė, parengta vadovaujantis anksčiau ECB (prieš tai – EPI) paskelbtu pranešimų **principais**:

1. Tikslus ir griežtas konvergencijos kriterijų aiškinimo principas. Svarbiausias kriterijų tikslas – užtikrinti, kad euro zonoje galėtų dalyvauti tik tos valstybės narės, kurių ekonominė būklė yra palanki palaikyti kainų stabilumą ir euro zonos vientisumą. Tai reiškia, kad prie EPS bus leista prisijungti tik toms valstybėms narėms kurios įvykdys visus ekonominės konvergencijos kriterijus;

2. Konvergencijos kriterijų lygiavertiškumo principas, numato, kad visi kriterijai bus laikomi lygiaverčiais ir netaikomi hierarchiniu principu;

3. Duomenų tikrumo principas, nusako kad konvergencijos kriterijai turi būti įgyvendinti vadovaujantis tikrais duomenimis. Šį principą reikėtų suprasti, kaip išipareigojimą pateikti tikrovę atitinkančius duomenis, siekiant užkirsti kelią valdžios institucijoms spekuliuoti ekonomiais rodikliais, norint įgyvendinti konvergencijos kriterijus;

4. Konvergencijos kriterijų nuoseklaus, skaidraus ir paprasto taikymo principas. Šis principas svarbus užtikrinant, kad konvergencijos kriterijai ES institucijų būtų vertinami ir sprendimai priimi laikantis aiškių taisyklių, o ne politinių sprendimų pagrindu;

5. Konvergencijos tvarumo principas. Pabrėžiama, kad konvergencija turi būti ilgalaikė, o ne tik tam tikru momentu⁵³. Atsižvelgiant į tai, Slovakijos ir Estijos ekonomikos raida palyginama naudojant 2000 - 2009 metų duomenis. Tai padeda geriau nustatyti, koku mastu dabartiniai laimėjimai yra išties struktūrinių pokyčių rezultatas, o tai savo ruožtu leidžia geriau įvertinti ekonominės konvergencijos tvarumą.

Priešingai nei ECB, Europos Komisijos pateiktose konvergencijos ataskaitose neaiškinama kokiais principais remiantis vertinamas valstybės atitikimas ekonominės konvergencijos kriterijams, tačiau galime daryti išvadą, kad pranešimo turinys atitinka ECB taikomų principų bruožus.

3.1.1 Slovakijos makroekonominė situacija konvergencijos kriterijų kontekste

Kainų raida. Vartotojų kainų indeksas (VKI) - ekonominis rodiklis, matuoja kainų, kurias namų ūkiai moka už prekes ir paslaugas, pokyčius. ES naudojamas suderintas vartotojų kainų indeksas (SVKI). Kas mėnesį nacionaliniai statistikos biurai taiko suderintus metodus, nustatydami vartotojų mokamas kainas už įvairiausias prekes ir paslaugas, atspindinčias galutinį nacionalinių namų ūkių

⁵³ Europos centrinis bankas. Pranešimas apie konvergenciją 2008 m. gegužė, p. 7. <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805lt.pdf>. [žiūrėta 2010 10 10]

suvartojimą⁵⁴. Kainų stabilumo kriterijus - vienas iš svarbiausių norint palaikyti EPS stabilumą Europoje, todėl priimant naujas nares į euro zoną šis kriterijus ypač griežtai vertinamas. SVKI skirtas palyginti vartotojų kainų infliaciją tarptautiniu lygmeniu bei nustatant infliacijos suartėjimo lygį ES valstybėse narėse. ECB SVKI naudoja pinigų politikai vykdyti, ES valstybių narių kainų stabilumui užtikrinti, infliacijai stebėti.

2. lentelė. Infliacija Slovakijoje, proc. punktais

	2007 m.	2008 m.			2007 m.
	gruodžio mėn.	sausio mėn.	vasario mėn.	kovo mėn.	balandžio mėn. – 2008 kovo mėn.
Infliacija, apskaičiuota SVKI pagrindu	2,5	3,2	3,4	3,6	2,2
Kontrolinis dydis					3,2

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis European central bank convergence report, may 2008, p. 192

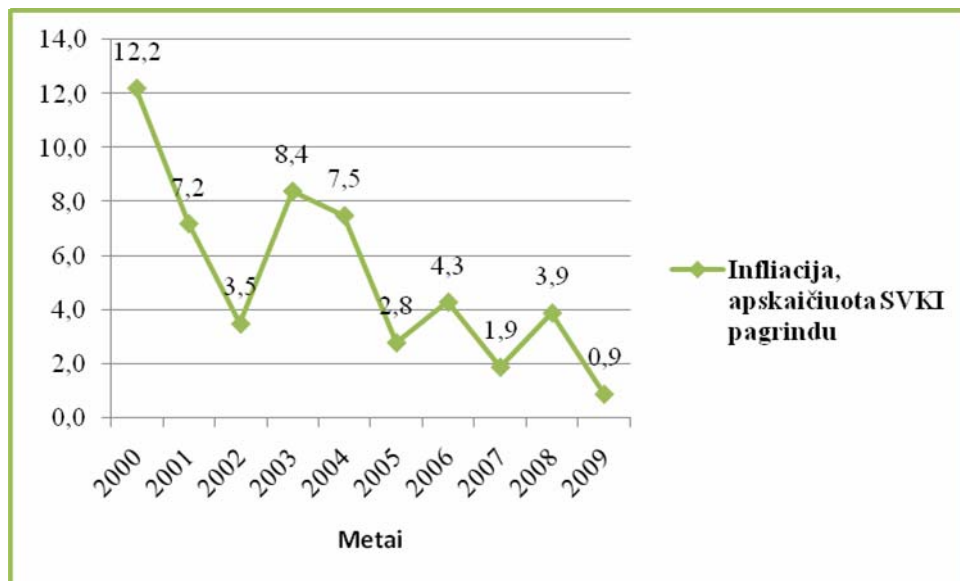
2008 m. ECB paskelbtame pranešime apie konvergenciją (2 lentelė) nurodoma, kad Slovakijoje SVKI pagrindu apskaičiuota vidutinė infliacija per 12 mėn. nagrinėjamą laikotarpį nuo 2007 m. balandžio mėn. iki 2008 m. kovo mėn. buvo 2,2 proc., o kontrolinis dydis siekė 3,2 proc.. Jis buvo gautas prie šių 12 mėnesių SVKI pagrindu apskaičiuotos infliacijos Maltoje (1,5 proc.), Nyderlanduose (1,7 proc.) ir Danijoje (2,0 proc.) nesvertinio aritmetinio vidurkio pridėjus 1,5 procentinio punkto⁵⁵. Taigi galime daryti išvadą, kad Slovakijos vidutinis infliacijos lygis buvo mažesnis negu kontrolinis dydis ir šalis atitiko kainų stabilumo kriterijų trumpuoju laikotarpiu.

Nagrinėjant kainų konvergencijos potencialą ilgalaikėje perspektyvoje (2 pav.) matome, kad iki 2005 m. Slovakijoje vartotojų kainų infliacijai nebuvo būdinga aiški tendencija. Didžiausias sumažėjimas fiksuojamas 2001 m. kuomet metinė SVKI apskaičiuota infliacija sumažėjo 5 proc. punktais (nuo 12,2 proc. iki 7,5 proc.). Tam didžiausios įtakos turėjo importo kainos kartu su maisto produktų kainomis, administruojamųjų kainų didinimas, būtinas išlaidoms padengti ir netiesioginių mokesčių pakeitimai. Jau nuo 1993m. Slovakijoje buvo sukurta nauja mokesčių sistema, ji nuolat kito. Didžiausi pakeitimai mokesčių srityje įvyko 2004 m. įsigaliojus naujiems mokesčių įstatymams, kurie buvo priimti siekiant ES ir nacionalinės teisės aktų suderinamumo. Priėmusi Pajamų mokesčio aktą, Slovakija atsisakė progresyvinės mokesčių sistemos gyventojams ir įdiegė proporcinę gyventojų pajamų mokesčio sistemą. Nustatytas vienodas mokesčių tarifas visoms pajamų rūšims – 19 proc., vėliau pakeistas į 21 skirtingą pajamų apmokestinimo būdą, įskaitant 5 skirtingus mokesčių tarifus fiziniams asmenims. Slovakijos Vyriausybė panaikino didžiąją dalį mokesčių lengvatų įvairioms

⁵⁴ Europos Komisija. Ekonomikos ir finansų reikalai – žodynėlis. http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/inflation/glossary_lt.htm [žiūrėta 2010 10 12]

⁵⁵ Europos centrinis bankas. Pranešimas apie konvergenciją 2008 m. gegužė, p. 29. <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805lt.pdf>. [žiūrėta 2010 10 12]

interesų grupėms. Tai padarė visą mokesčių sistemą kur kas skaidresnę, paprastesnę ir didinančią mokesčių mokėtojų motyvaciją. Tokiu būdu siekta sudaryti konkurencingą ir neiškreiptą Slovakijos rinkos aplinką.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2008, p. 192

2 pav. Infliacijos lygio kitimas Slovakijoje, proc. punktais

Nuo 2005 m. infliacija Slovakijoje mažėjo dėl keleto veiksnių: infliaciją mažino stiprėjanti Slovakijos krona ir nedideli energetikos išteklių vidaus kainų pokyčiai. Tačiau 2008 m. infliacija vėl padidėjo iki 3,9 proc., tai daugiausia buvo susiję su didesnėmis maisto ir degalų kainomis pasireiškiant pasauliniam, taip pat ir vidaus infliacijos spaudimui. Nors prognozuota, kad nominalus Slovakijos kronos stiprumas yra susijęs su realiojo jos stiprėjimo tendencija, kuri, Slovakijai įvedus eurą, gali pasireikšti didesne infliacija. Tačiau 2009 m. Slovakijos infliacija mažiausia per visą nagrinėjamą laikotarpį (0,9 proc.), tam didžiausios įtakos turėjo su žaliavų kainų padidėjimu susiję palankūs baziniai veiksniai, pavėluotas didesnių tabako akcizo mokesčių poveikis ir infliaciją mažinusio keitimo kurso, padidėjusio 2006–2007 m., poveikio nykimas.

Didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį infliacijos raidą Slovakijoje reikia vertinti gana smarkaus BVP augimo kontekste, kadangi infliacija yra prociklinis dydis, kuris paprastai didėja ekonominės plėtros metu, nes pasireiškia verslo ciklai. Tuo tarpu euro zonos ekonomikos uždavinys yra išlaikyti ekonomiką tokiam pačiame lygyje, siekti, kad ji augtų lėtai ir stabiliai. Nuo 2000 m. iki 2008 m. Slovakijoje užfiksuotas 9 proc. realiojo BVP prieaugis, jį skatino įgyvendintos struktūrinės reformos, didelės užsienio kapitalo įplaukos, padidėję gamybos pajėgumai ypač pramonės sektoriuje. Tačiau Slovakijai pavyko suvaldyti infliaciją ekonominio bumo metu (2007 m. ji siekė 1,9 proc.). Tačiau realiojo BVP sumažėjimas 10,6 proc. (nuo 5,8 proc. 2008 m. iki -4,8 proc. 2009 m.), sąlygojo nedarbo

lygio 2009 m. padidėjimą 2,5 proc. lyginant su ankstesniais. Nors per nagrinėjamą laikotarpį dėl dinamiškai kintančių paklausos sąlygų ir ankstesnių struktūrinių reformų pagerėjo situacija darbo rinkoje, tačiau nedarbo lygis Slovakijoje 2008 m. buvo didžiausias ES. Didelė dalis ieškančių darbo asmenų, net 76 proc. (2008 m.), yra žemos kvalifikacijos, taigi vyrauja ilgalaikis nedarbas. Žvelgiant į ateitį riziką vidutinės trukmės infliacijos perspektyvai kelia darbo rinkos mažėjimas ir ciklinis spartaus augimo etapas taip pat galimas didesnis reguliuojamų kainų padidėjimas.

2008 m. Europos Komisijos paskelbtoje konvergencijos ataskaitoje pabrėžiama, kad Slovakijoje turi būti apsaugota nedidelės infliacijos aplinka ir palanki konkurencinė padėtis⁵⁶. Visų pirma, nusilpus sparčiam našumo augimui, kuri paskatino tiesioginės užsienio investicijų įplaukas, toliau reikės palaikyti darbo užmokesčio drausmę ir užtikrinti struktūrinių reformų darbo, paslaugų ir gaminių rinkoje, ypač siekiant skatinti darbuotojų mobilumą ir investicijas į žmogiškąjį kapitalą, gerinti produktų rinkų veikimą ir stiprinti konkurencinę aplinką, ypač energetikos sektoriuje. Sušvelninti infliacijai gresiantį pavojų taip pat padėtų ambicingesnė fiskalinės politikos pozicija. Europos Komisijos nuomone Slovakija įvertinama teigiamai tik dėl kainų stabilumo atitikties trumpuoju laikotarpiu. Toks Europos Komisijos vertinimas prieštarauja konvergencijos tvarumo principui. Europos parlamento nuomone, po Europos Komisijos ir ECB konvergencijos ataskaitų paskelbimo ES Taryba turėtų atsižvelgti į visas priemones, kurių imasi narystės euro zonoje prašanti valstybė, ir jos turėtų būti integruojamos į stebėsenos procesą.

Fiskalinė raida. Valdžios sektoriaus perteklius / deficitas yra vienas iš dviejų valstybės finansų kriterijų, kuriuos ES šalys privalo įvykdyti, norėdamos įstoti į euro zoną. Kaip jau buvo minėta, konvergencijos kriterijai reglamentuoja, jog šalies biudžeto deficitas paprastai turi būti mažesnis nei 3 proc. BVP arba jis turi sparčiai ir nuosekliai artėti prie šio lygio, tai vidutinės trukmės tikslas. Dar viena makroekonomikos dilema yra valstybių skolos, apimančios visus valdžios sektorių sudarančių subjektų skolinius įsipareigojimus (indėliai, paskolos, vertybiniai popieriai, išskyrus akcijas). Kaip buvo minėta anksčiau prieš įstodamos į euro zoną, ES šalys privalo pasiekti mažesnę nei 60 proc. BVP valstybės skolos dydį. Taigi biudžeto deficito ir valstybės skolos kriterijai yra labai susiję, todėl ES sutartyje apibrėžiami kaip vienas kriterijus, skirtas ilgalaikės perspektyvos valstybės finansinės padėties tvarumui įvertinti. Taip pat reikėtų akcentuoti, kad numatytas 3 proc. BVP biudžeto deficitas nereiškia atitikimą konvergencijos kriterijams. Pasak Kropo, EPS išdo politikos strategija numato išlaikyti subalansuotą biudžetą per vidutinį laikotarpį, o kontrolinis dydis gali būti pasiektas tik ekonomikos nuosmukio metu ir trumpą laiką. Taigi norint stabilizuoti valstybės skolą artimą 60 proc. BVP, biudžeto deficitas turėtų būti sumažintas iki 3 proc. BVP ribos⁵⁷.

⁵⁶ Europos centrinis bankas. Pranešimas apie konvergenciją 2008 m. gegužė, p. 52. <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805lt.pdf>. [žiūrėta 2010 10 12]

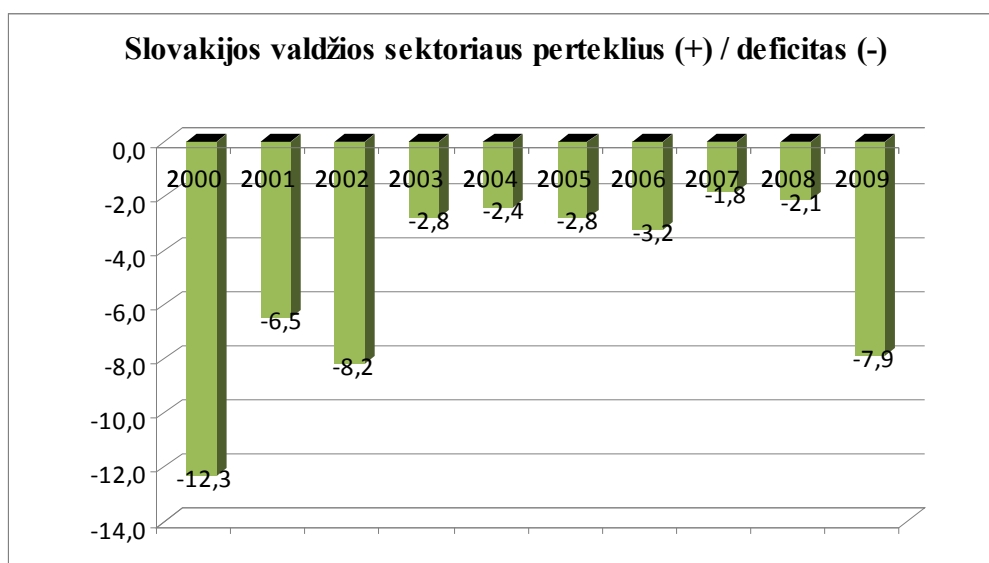
⁵⁷ Kropo S., Kropienė R. Europos pinigai. – Vilnius: Lietuvos bankas, 2005. – 169 p. – ISBN 9986-651-40-9

3 lentelė. Slovakijos valdžios sektoriaus fiskalinė pozicija (palyginti su BVP), proc.

	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Valdžios sektoriaus perteklius (+) / deficitas (-),	-3,6	-2,2	2,0
Kontrolinis dydis,	-3,0	-3,0	-3,0
Bendra valdžios sektoriaus skola	30,4	29,4	29,2
Kontrolinis dydis,	60,0	60,0	60,0

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2008, p. 194

ECB ir Europos Komisijos paskelbtuose pranešimuose apie konvergenciją (2008 m.) nurodoma, kad 2008 m. Slovakijos valdžios sektoriaus biudžeto deficitas sudarė 2 proc. BVP, o valdžios sektoriaus skola 29,2 proc. BVP, t.y. mažesni už kontrolinius dydžius ir nuo 2006 m. pastebimas tendencingas mažėjimas. Reikėtų akcentuoti, kad ECB, priešingai nei Europos Komisija, nevaizduoja jokio vaidmens taikant perviršinio deficito procedūrą, ECB tik informuoja ar šaliai taikytina perviršinio deficito procedūra. ECB išreiškia susirūpinimą dėl patikimos fiskalinės konsolidacijos raidos Slovakijoje, pabrėždamas kad 2008 m. nebus pasiektas Stabilumo ir augimo pakte numatytas 0,5 proc. metinis struktūrinės konsolidacijos dydis.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2008, p. 194

3 pav. Slovakijos valdžios sektoriaus perteklius / deficitas (palyginti su BVP), proc.

Vertinant biudžeto deficito konvergencijos potencialą ilgalaikėje perspektyvoje, tai iki įstojimo į ES Slovakijos biudžeto deficito dalis nuo BVP gana stipriai sumažėjo, tam didžiausios įtakos turėjo struktūrinių reformų tęstinumas, be kita ko ir socialiniai įnašai smarkiai prisidėjo prie fiskalinio konsolidavimo kartu paskatindami ekonomikos augimą ir realiųjų pajamų konvergenciją. Kaip jau

buvo minėta anksčiau pagal 2004 m. įgyvendintą plačią mokesčių reformą įvedamas vienodas mokesčių tarifas ir pereinama nuo tiesioginių prie netiesioginių mokesčių.

Kaip pažymi Europos Komisija nuo 2004 m. liepos 5 d. Slovakijai taikomas Tarybos sprendimas dėl biudžeto deficito, nes 2003 m. Slovakijoje buvo užfiksuotas 3,7 proc. BVP (vertinamas laikotarpis nuo 2003 m. rugsėjo mėn. iki 2004 m. rugpjūčio mėn.) fiskalinis deficitas. Buvo būtinas spartus deficito mažinimas, kuris padėjo Slovakijai įgyvendinti euro įvedimo strategiją, skatino cikliškumą mažinančius veiksnius ir padėjo sumažinti vertės didėjimui daromą spaudimą. Tik 2006 m. nežymiai peržengta ES sutartyje nustatyta 3 proc. BVP deficito kontrolinis dydis. 2007 – 2008 m. išlaikytas stabilus biudžetas, tam didžiausios įtakos turėjo padidėjusios pajamos, bet taip pat daugiau nei numatyta padidėjusios išlaidos, tap pat patvirtintas 2007 -2009 m. viešojo administravimo biudžeto patvirtinimas. Pajamos visų pirma padidėjo dėl pensijų įmokų pervedimų iš pensijų kaupimo pakopos į einamojo pensijų finansavimo pakopą, papildomų taršos kvotų pardavimo ir šiek tiek didesnių nei numatyta pajamų iš nemokestinių punktų. Išlaidos nenumatytai padidėjo daugiausia dėl išipareigojimų praeities privatizavimo sandoriuose ir nurašytų ne finansų korporacijų skolų. Vis dėlto apriboti išlaidų didėjimą padėjo palankūs darbo rinkos pokyčiai ir mažesnės nei planuota vietos valdžios išlaidos. Atsižvelgdama į tai kad patikimai ir nuosekliai sumažintas Slovakijos deficitas iki mažiau kaip 3 proc. BVP ribos, Europos Komisija rekomendavo Europos Tarybai panaikinti sprendimą dėl perviršinio deficito Slovakijoje ir konstatavo kad Slovakija atitinka bendrojo šalies biudžeto padėties kriterijų. Kaip pažymi Europos Parlamentas prieš vertinant, kaip vykdomi Maastrichto konvergencijos kriterijai, turi būti užbaigtos visos valstybės narės biudžeto deficito procedūros. Taigi galime teigti, kad Europos Komisija pažeidė tikslaus ir griežto konvergencijos kriterijų aiškinimo principą.

Tačiau 2008 m. prasidėjusi pasaulio ekonominė krizė pakoregavo Slovakijos metinio biudžeto deficito dydį, kuris pasiekė 7,9 proc. BVP 2009 m.. kadangi automatiniai stabilizatoriai veikė visu pajėgumu, labai sumažėjo pajamų ir padaugėjo išlaidų socialinėms reikmėms. Tačiau galime teigti, jog per visą nagrinėjamąjį laikotarpį valdžios sektoriaus deficitas sumažėjo 4,4 proc. punkto (nuo 12,3 proc. punkto iki 7,9 proc. punkto). Tikimasi, kad nominalusis deficitas Slovakijoje sumažės nuo 5,5 % BVP 2010 m. iki 4,2 % BVP 2011 m. ir 3,0 % BVP 2012 m. Slovakijoje būtina tęsti fiskalinę konsolidaciją, norint sumažinti biudžeto deficitą iki kontrolinio dydžio.

4. lentelė. Slovakijos bendra valdžios sektoriaus skola (palyginti su BVP), proc.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bendra valdžios sektoriaus skola	50,3	48,9	43,4	42,4	41,5	34,2	30,5	29,6	27,8	35,4

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2008, p. 194

Slovakijos valdžios sektoriaus skolai būdinga bendra mažėjimo tendencija, per visą nagrinėjamą laikotarpį ji sumažėjo 14,9 proc. punkto (nuo 50,3 proc. punkto iki 35,4 proc. punkto). Tačiau bendroji valdžios sektoriaus skola padidėjo nuo 27,8 proc. BVP 2008 m. iki 35,4 proc. BVP 2009 m., tam didžiausios įtakos turėjo didelis 2009 m. valdžios sektoriaus deficitas bei realiojo BVP sumažėjimas, taip pat apėmusi ekonominė krizė sparčiai didino valstybės skolą, kurios didėjimas yra našta tiek šalies biudžetui, tiek tą skolą mokantiems mokesčių mokėtojams. Nors skolos santykis išlieka gerokai mažesnis negu kontrolinis dydis, prognozuojama, kad jis toliau didės 2010 ir 2011 m., kai pasieks 42,5 proc. BVP, ir nežymiai sumažės iki 42,2 proc. BVP 2012 m.

Valiutų kursų pokyčiai. Stodamos į ES Slovakija ir Estija įsipareigojo be didelių sunkumų, ypač nenuvertindama valiutos euro atžvilgiu, dalyvauti VKM II (kuris nuo 1999 m. sausio 1 d. pakeitė VKM) ne mažiau kaip dvejus metus, kad, įvykdžiusios konvergencijos kriterijus, galėtų įvesti eurą. VKM II – tai valiutų kurso politikos sistema, padedanti užtikrinti ne tik euro bet ir ES valstybių narių ekonomikos stabilumą. Taip pat paliekama galimybė euro zonoje nedalyvaujančių šalių prašymu susiaurinti kurso svyravimo ribas, tai nebūtų traktuojama, kaip valiutos kurso kriterijaus neatitikimas. Taigi VKM II EPS atlieka dvejopą funkciją, kaip priemonė valdyti ES valstybių narių, nepriklausančių euro zonai, valiutos kursą ir nusakyti šalių ekonomikos tvirtumą ir realios konvergencijos stabilumą.

Prieš prisijungdama prie VKM II Slovakija taikė valdomą lankstaus kurso režimą. Iš 5 lentelės duomenų matome, kad Slovakija VKM II dalyvauja nuo 2005 m. lapkričio 28 d., įsipareigodama vienašališkai išlaikyti fiksuoto valiutos kurso režimą ir pastovų kronos kursą bazinės valiutos – euro – atžvilgiu.

5 lentelė. Slovakijos nacionalinės valiutos kurso stabilumas

Dalyvavimas VKM II		Taip
Dalyvauja nuo		2005 m. lapkričio 28 d.
Dvišalio centrinio kurso nuvertinimas šalies iniciatyva		Ne
Maksimalus nuokrypis virš kurso ir žemiau kurso	Maksimalus nuokrypis virš kurso	Maksimalus nuokrypis žemiau kurso
2006 m. balandis – 2007 m. kovas	11,8	-0,7
2007 m. kovas – 2008 m. balandis	8,9	0,0

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2008, p. 196

Pasak ECB, Slovakijoje valiutos kursas gana nemažai svyravo euro atžvilgiu. Slovakijos kronai prisijungus prie VKM II, dažnai buvo prekiaujama gerokai didesniu kursu, palyginti su jos centriniu kursu euro atžvilgiu, aukštesnėje standartinių svyravimo ribų pusėje. Tačiau 2006 m. antrąjį ketvirtį laikinai patyrė kursą mažinantį poveikį, atsiradusį daugiausia dėl rinkos susirūpinimo fiskalinės politikos padėtimi ateityje, atsiradus naujai vyriausybei ir dėl tarptautinių investuotojų didėjančio

nenoro rizikuoti kylančios rinkos ekonomikose. Dėl to 2006 m. liepos mėn. Slovakijos kronos vertė laikinai sumažėjo. Siekdamas sustiprinti kroną ir riboti valiutos kurso svyravimą, Nacionalinis Slovakijos bankas aktyviai vykdė intervencijas užsienio valiutų rinkose. Galiausiai, bankui patikslinus prognozes ir numačius didesnę infliaciją, buvo padidintos ir pinigų politikos nustatytos palūkanų normos. Nuo 2007 m. kovo 19 d. Slovakijos kronos centrinis kursas VKM II buvo perkainotas 8,5% iki 35,4424 kronos euro atžvilgiu. Kaip matome iš pateiktų duomenų, kronos kurso svyravimas buvo didesnis už naują centrinių paritetą ir didžiausias nukrypimas nuo jo sudarė 11,8 proc.

Kaip pažymi ECB ir Europos Komisija, Slovakijos dalyvavimas VKM II buvo charakterizuojamas kaip nuoseklaus Slovakijos kronos stiprinimo euro atžvilgiu laikotarpis. Taigi valiutos vertės didėjimas VKM II ribose gali būti laikomas atitinkančiu esminius pagrindus, taigi daroma išvada kad Slovakijos krona per visą dviejų metų nagrinėjamą laikotarpį nepatyrė didelių nukrypimų ir atitinka valiutos kurso kriterijų.

Ilgalaikių palūkanų normų raida. Kaip jau buvo minėta mažos palūkanų normos skatina didesnes vidaus investicijas ir vartojimą, kas savo ruožtu įtakoja ekonomikos augimą. Ilgalaikių palūkanų konvergencija yra vienas iš kriterijų, leidžiančių įvertinti, ar pasiektas aukštas tvarios konvergencijos lygis, reikalingas narystei EPS. Palūkanų normos matuojamos ilgalaikių vyriausybės obligacijų ar palyginamų vertybinių popierių pagrindu atsižvelgiant į skirtumus nacionaliniuose apibrėžimuose.

6. lentelė. Vidutinis ilgalaikių palūkanų normų lygis Slovakijoje, proc.

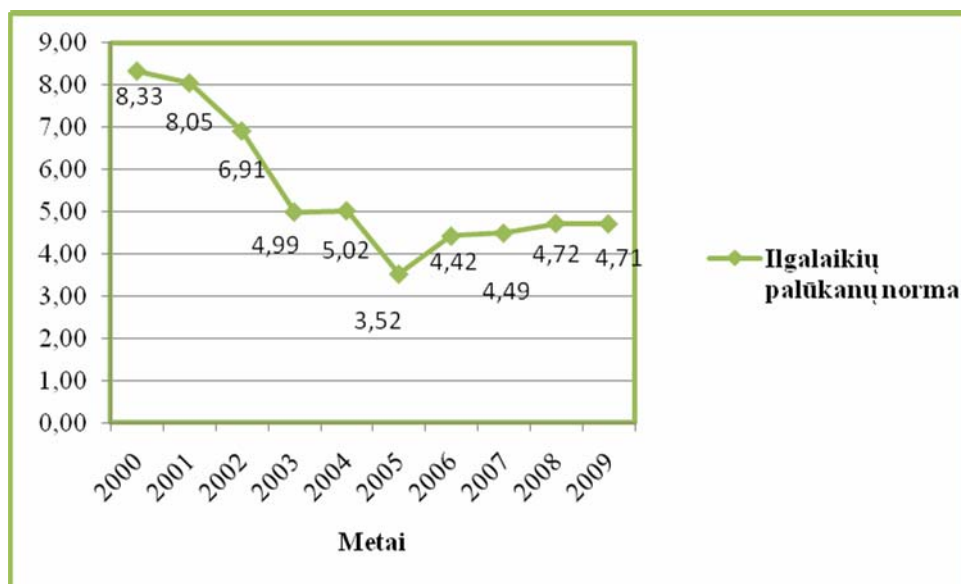
	2007 m.	2008 m.			2007 m. balandžio mėn. – 2008 kovo mėn.
	gruodžio mėn.	sausio mėn.	vasario mėn.	kovo mėn.	
Ilgalaikių palūkanų norma	4,6	4,5	4,4	4,3	4,5
Kontrolinis dydis					6,5

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2008, p. 198

2008 m. ECB pranešime apie konvergenciją, nurodyta kad vidutinis ilgalaikių palūkanų normų lygis Slovakijoje per 12 mėnesių nagrinėjamą laikotarpį (2007 m. balandžio mėn. - 2008 m. kovo mėn.) buvo 4,5 proc. t.y. gerokai mažesnis už kontrolinį dydį 6,5 proc., kuris apskaičiuotas prie trijų šalių, įtrauktų skaičiuojant kontrolinį kainų stabilumo kriterijaus dydį, t.y. Maltos (4,8 proc.), Nyderlandų (4,3 proc.) ir Danijos (4,3proc.), nesvertinio aritmetinio ilgalaikių palūkanų normų vidurkio pridėjus 2 procentinius punktus.

Iš 4 pav. duomenų matome, kad Slovakijai per visą nagrinėjamą laikotarpį buvo būdinga bendra ilgalaikių palūkanų normų mažėjimo tendencija. Ilgalaikės palūkanų normos sumažėjo 3,62 proc. nuo 8,33 proc. 2000 m. iki 4,71 proc. 2009 m. Tokios didelės Slovakijos palūkanų normos ypač 2000 m.

sietinos su valdžios sektoriaus deficitu, kuris atitinkamai sudarė 12,3 proc.. Didžiausias sumažėjimas fiksuojamas 2003 m. net apie 2 proc. punkto, lyginant su ankstesniais. Iš esmės šis pokytis rodo mažą infliacinį spaudimą, rinkos nuomones dėl narystės ES ir dalyvavimo euro zonoje, o taip pat ir stiprėjančią pinigų politikos patikimumą. Tik 2009 m. pastebimas neryškus beveik 1 proc. punktu didesnis palūkanų normų skirtumas (nuo 4,71 proc. punkto iki 3,81 proc. punkto), kadangi Slovakija tapo euro zonos nare ir turėjo pasiekti, kad ilgalaikių palūkanų norma nebūtų didesnė už euro zonos šalių palūkanų normas, kas skatintų Slovakijos kapitalo praradimą.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2008, p. 198

4. pav. Vidutinis ilgalaikių palūkanų normų lygio kitimas Slovakijoje, proc.

Taigi galima teigti, jog Slovakijos ilgalaikių palūkanų norma tolygiai artėjo prie normų euro zonoje, o tai rodo rinkos pasitikėjimą bendra ekonomine ir fiskaline Slovakijos raida bei patikimą pinigų ir valiutos kurso politiką.

3.1.2. Estijos makroekonominė situacija konvergencijos kriterijų kontekste

Kainų raida. 2010 m. ECB paskelbtame pranešime apie konvergenciją (7 lentelė) Estijos SVKI pagrindu apskaičiuota vidutinė infliacija per 12 mėn. nagrinėjamą laikotarpį nuo 2009 m. balandžio mėn. iki 2010 m. kovo mėn. buvo -0,7 proc., o kontrolinis dydis siekė 1,0 proc.. Jis buvo gautas prie šių 12 mėnesių SVKI pagrindu apskaičiuotos infliacijos Portugalijoje (-0,8 %), Estijoje (-0,7 %) ir Belgijoje (-0,1 %) nesvertinio aritmetinio vidurkio pridėjus 1,5 procentinio punkto⁵⁸. Taigi galime daryti išvadą, kad Estijos vidutinis infliacijos lygis buvo mažesnis negu kontrolinis dydis ir šalis atitiko

⁵⁸ Europos centrinis bankas. Pranešimas apie konvergenciją 2010 m. gegužė, p. 30. <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr201005lt.pdf>. [žiūrėta 2010 11 10]

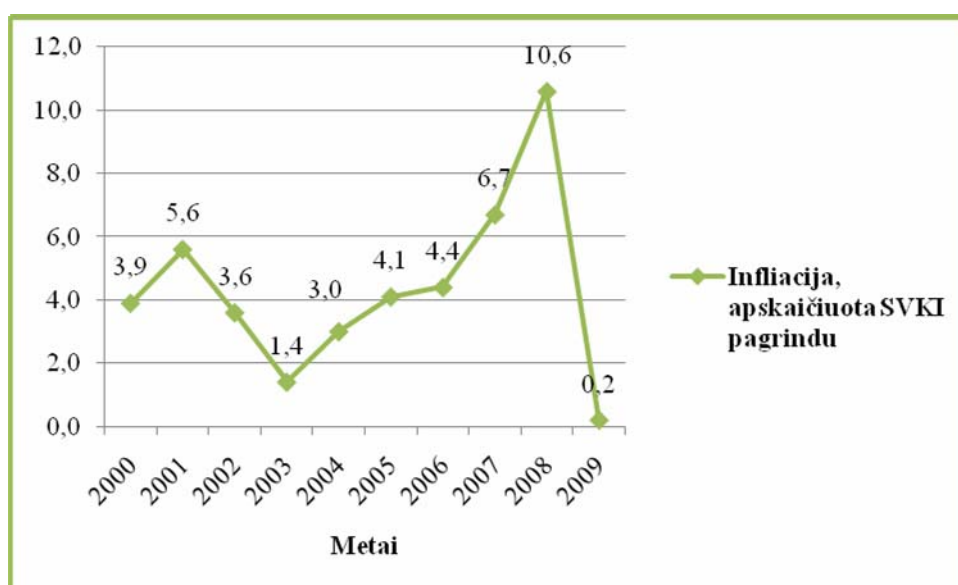
kainų stabilumo kriterijų trumpuoju laikotarpiu. Estija, besiruošdama už kelių mėnesių prisijungti prie euro zonos, 2010 m. susidūrė su staigaus kainų kilimo iššūkiu: trečiojo ketvirčio pabaigoje metinis SVKI pokytis siekė jau 3,8 proc. ir buvo antras pagal dydį (po Graikijos) ES.

7 lentelė. Infliacija Estijoje, proc. punktais

	2009 m.	2010 m.			2009 m. balandžio mėn. – 2010 kovo mėn.
	gruodžio mėn.	sausio mėn.	vasario mėn.	kovo mėn.	
Infliacija, apskaičiuota SVKI pagrindu	-1,9	-1,0	-0,3	1,4	-0,7
Kontrolinis dydis					1,0

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis European central bank convergence report, may 2010, p. 101

Vertinant kainų konvergencijos potencialą ilgalaikėje perspektyvoje Estijoje, nagrinėjamu laikotarpiu vidutinis infliacijos lygis nebuvo stabilus. Iš 5 paveikslo duomenų matome, kad iki 2003 m. SVKI pagrindu apskaičiuota infliacija Estijoje buvo būdinga bendra mažėjimo tendencija, tačiau 2007 m. infliacija vėl pradėjo didėti. Vertinant pastarojo meto tendencijas, metinė infliacija, apskaičiuota SVKI pagrindu, 2007 m. pradžioje buvo maždaug 5 proc., bet vėliau pradėjo sparčiai kilti ir 2008 m. kovo mėn. sudarė 11,2 proc.. Šis padidėjimas iš dalies susijęs su didesnėmis maisto ir energetinių išteklių kainomis, taip pat su administruojamųjų kainų padidėjimu. Akcizo mokesčio derinimas 2008 m. sausio mėn. stumtelėjo kainų lygį aukštyn beveik 1 proc. punktu.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2010, p. 101

5. pav. Infliacijos lygio kitimas Estijoje, proc. punktais

2008 m. vidutinė metinė infliacija pasiekė 10,6 proc., nuo tada pagal SVKI apskaičiuota infliacija vėl mažėjo ir 2009 m. sudarė 0,2 proc.. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad metinė pagal SVKI apskaičiuota infliacija 2009 m. birželio mėn. tapo neigiama, o gruodžio mėn. krito iki žemo – 1,9 proc. lygio. Dabartinė infliacija turi būti vertinama atsižvelgiant į smarkiai sumažintas vidaus išlaidas, taip pat itin ryškus infliacijos mažėjimas 2009 m. buvo susijęs su mažesnėmis pasaulinėmis maisto, energijos išteklių, drabužių bei avalynės kainomis, palyginti su 2008 m.. Tačiau šildymo kainų brangimas šiek tiek sustabdė infliacijos smukimą.

Estijos infliacijos raidą 2001–2006 m. reikia vertinti atsižvelgiant į labai spartų realiojo BVP augimą, tačiau situacija ėmė blogėti jau nuo 2008 m. kuomet realusis BVP smuko iki -5,1 proc. ir 2009 m. pasiekė -13,9 proc. ribą. Užfiksuotas didžiausias 12 proc. punkto realiojo BVP mažėjimas 2008 m. lyginant su ankstesniais metais, tam didžiausios įtakos turėjo darbo užmokesčio augimas, nuolat ir žymiai viršijęs darbo našumo augimą, kas lėmė Estijos konkurencingumo sumažėjimą. Dėl šios netvarios makroekonominės raidos ir staiga sumažėjusios tarptautinės prekybos ekonominės veiklos augimas Estijoje sustojo ir 2009 m. Estijos ekonomika patyrė gilią krizę. To pasekoje nedarbo lygis Estijoje 2009 m. pasiekė 2000 m. lygį ir netgi buvo 0,2 proc. punkto didesnis (13, 8 proc.). Iki neregėtų aukštumų šoktelėjo jaunimo nedarbo lygis – 2010 metų kovą 40 proc. jaunesnių nei 25 m. Estijos šalies gyventojų negalėjo rasti darbo.

2010 m. ECB pateiktame pranešime vertinant tolesnes ateities perspektyvas, išsaugoti žemą infliacijos lygį Estijoje bus labai sudėtinga dėl ribotų pinigų politikos galimybių. Atsižvelgiant į tai, kad Estijoje BVP, tenkantis vienam gyventojui (58,3 BVP 2009 m.), ir kainų lygis (70,4 proc. BVP 2009 m.) yra vis dar mažesni negu euro zonoje, tikėtina, per ateinančius kelerius metus infliacijai įtakos turės atotrūkio mažinimo procesas. Kai produkcija vėl ims augti, esant fiksuoto valiutos kurso režimui tikėtina, kad pagrindinio realiojo valiutos kurso stiprėjimo tendencija pasireikš didesne infliacija. Dėl valiutų valdybos modelio ir ribotų alternatyvių anticiklinės politikos priemonių gali būti sunku išvengti galinčio pasikartoti makroekonominio nesubalansuotumo, įskaitant ir aukštą infliacijos lygį. Tad ECB išreiškė susirūpinimą dėl tolimesnio infliacijos konvergencijos tvarumo Estijoje. Tačiau Europos Komisijos paskelbtame pranešime apie konvergenciją kainų stabilumo kriterijus vertinamas teikiama, kadangi atitinka kontrolinį dydį, tačiau neįvertinamas kainų konvergencijos potencialas ilgalaikėje perspektyvoje. Taigi galime daryti išvadą, kad Estija neatitinka kainų stabilumo kriterijaus.

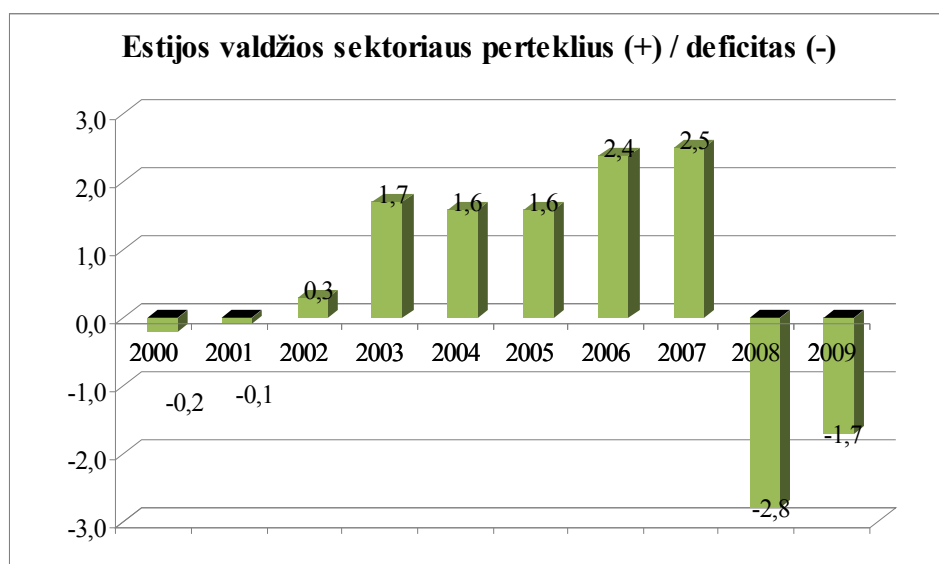
Fiskalinė raida. 2010 m. ECB ir Europos Komisijos paskelbtuose pranešimuose apie konvergenciją, aptariant Estijos finansų padėties tvarumą nurodoma, kad 2010 m. Estijos valdžios sektoriaus biudžeto deficitas sudarė 2,4 proc. BVP, o bendra valdžios sektoriaus skola 9,6 proc. BVP, t.y. mažesni už kontrolinius dydžius, galima konstatuoti, kad Estija atitiko bendrojo šalies biudžeto padėties kriterijų trumpuoju laikotarpiu.

8 lentelė. Estijos valdžios sektoriaus fiskalinė pozicija (palyginti su BVP), proc.

	2008 m.	2009 m.	2010 m.
Valdžios sektoriaus perteklius (+) / deficitas (-)	-2,7	-1,7	-2,4
Kontrolinis dydis	-3,0	-3,0	-3,0
Bendra valdžios sektoriaus skola	4,9	7,2	9,6
Kontrolinis dydis	60,0	60,0	60,0

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2010, p. 103

Estijoje valdžios sektoriaus metinio biudžeto deficito dalis nuo BVP per visą nagrinėjamą laikotarpį niekuomet neviršijo kontrolinio dydžio. Todėl Estijai nebuvo taikomas ES Tarybos sprendimas dėl biudžeto deficito.

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2010, p. 101

6. pav. Estijos valdžios sektoriaus perteklius / deficitas (palyginti su BVP), proc.

Nuo 2003 m. iki 2008 m. Estijoje vyravo fiskalinis perviršis, kuris pasiekė didžiausią dydį 2007 m. 2,5 proc. BVP. 2008 m. prasidėjusi pasaulio ekonominė krizė šiek tiek pakoregavo valdžios sektoriaus deficitą, kuris pasiekė – 2,8 proc. BVP ribą ir vos neviršijo kontrolinio dydžio. Tam didžiausios įtakos turėjo blogėjančios makroekonominės sąlygos. Tačiau jau 2009 m. lyginant su ankstesniais valdžios sektoriaus deficitas sumažėjo 1,1 proc. punkto. Taigi galima teigti, kad Estija sugebėjo suvaldyti situaciją ekonominės krizės sąlygomis, net po to kai BVP 2008 m. sumažėjo 15 proc., tam didžiausios įtakos turėjo fiskalinė drausmė bei nuo 1997 m. kaupiamas stabilizavimo rezervas, skirtas biudžeto deficitui dengti. Pasak Estijos „Swedbank“ vyriausiosios ekonomistės Maris

Lauri, nepaisant turimo rezervo, kuris 2010 m. pradžioje pasipildė lėšomis, iš švedų bendrovei „TeliaSonera“ parduoto kontrolinio „Eesti Telekom“ akcijų paketo, tačiau Estija taip pat ėmėsi labai griežtos taupymo politikos, nes siekta išlaikyti kuo mažesnę biudžeto deficitą. Anksčiau sukauptos lėšos leido Estijos Vyriausybei nedidinti pagrindinių mokesčių, nemažinti socialinių išmokų, tik viešojo sektoriaus finansavimas buvo labai sumažintas, daugiausiai tai susiję su valdymo išlaidų sumažėjimu.

9 lentelė. Estijos bendra valdžios sektoriaus skola (palyginti su BVP), proc.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Bendra valdžios sektoriaus skola	5,1	4,8	5,7	5,6	5,0	4,6	4,4	3,7	4,6	7,2

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2010, p. 102

Kalbant apie Estijos valdžios sektoriaus bendrosios skolos santykio su BVP kitimą galima teigti, jog visą nagrinėjamą laikotarpį Estijos valdžios sektoriaus skola išliko mažesnė nei 10 proc. BVP ir pasižymėjo bendra mažėjimo tendencija. 2009 m. pastebimas neryškus padidėjimas iki 7,2 proc. BVP. Susikaupusi privataus sektoriaus skola šiuo metu palaiapsniui mažinama, tačiau ji vis tiek apsunkins ekonomikos atsigavimą, stabdydama vartojimą ir investicijas. Vis dėlto, galima prognozuoti, jog Estijos vyriausybei ir ateityje šį konvergencijos kriterijų pavyks išlaikyti ne tik mažesnę negu 60 proc. BVP, bet ir vieną mažiausių ES. Tačiau Estijos Nacionalinis audito biuras 2010 m. spalio mėn. paskelbė, kad viešieji Estijos finansai, kuriais remiantis teigiama, kad šalis turi mažiausią valstybės skolą ES, yra tvarkomi klaidingai. Kol šie duomenys nepatvirtinti, galima konstatuoti, kad Estija atitinka valstybės biudžeto būklės kriterijų, ir ilguoju laikotarpiu, tačiau būtina įvertinti šių teiginių pagrįstumą.

Valiutų kursų pokyčiai. Iš 10 lentelės duomenų matome, kad nuo 2004 m. birželio 28 d. Estijos krona dalyvauja VKM II.

10 lentelė. Estijos nacionalinės valiutos kurso stabilumas

Dalyvavimas VKM II	Taip
Dalyvauja nuo	2004 m. birželio 28 d.
Dvišalio centrinio kurso nuvertinimas šalies iniciatyva	Ne
Maksimalus nuokrypis virš kurso ir žemiau kurso	Maksimalus nuokrypis virš kurso Maksimalus nuokrypis žemiau kurso
2008 m. balandis – 2010 m. balandis	0,0 0,0

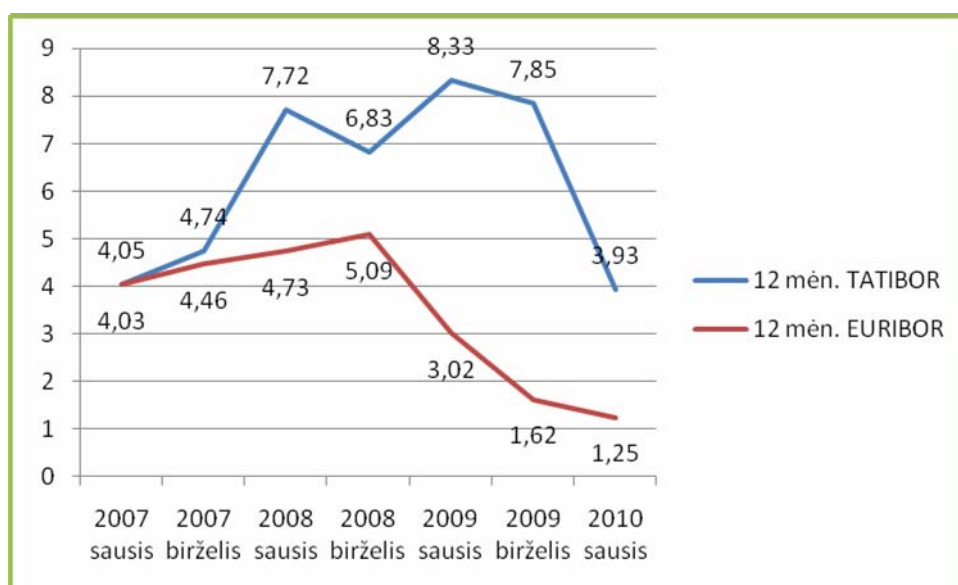
Šaltinis: sudaryta autorės remiantis European central bank convergence report, may 2010, p. 105

Prieš prisijungdama prie VKM II, Estija taikė valiutų valdybos modelį: nuo 1992 m. susiejo kroną su Vokietijos marke, o vėliau – su euru. Prisijungusi prie VKM II, Estija vienašališkai išsipareigojo išlaikyti savo valiutų valdybos modelį. Per visą nagrinėjamą laikotarpį krona buvo stabili, o jos pagrindinis kursas euro atžvilgiu, nors ir leistinas svyravimas, išliko 15,6466 kronos už eurą. Taigi galima teigti, kad Estijos pasirinkta valiutų kurso politika buvo vykdoma sėkmingai.

Kaip pažymi ECB ir Europos Komisija savo pranešimuose apie konvergenciją (2010 m.) per dviejų metų vertinimo laikotarpį Estijos krona nenukrypo nuo centrinio kurso taigi konstatuota, kad Estija visiškai atitinka valiutos kurso kriterijų.

Ilgalaikių palūkanų normų raida. 2010 m. paskelbtame ECB pranešime apie konvergenciją, ilgalaikių palūkanų normų kontrolinis dydis siekė 6 proc. ir buvo apskaičiuotas prie dviejų šalių, įtrauktų skaičiuojant kontrolinį kainų stabilumo kriterijaus dydį, t.y. Belgijos (3,8 proc.) ir Portugalijos (4,2 proc.), nesvertinio aritmetinio ilgalaikių palūkanų normų vidurkio pridėjus 2 procentinius punktus. Trečioji valstybės narė, kuri įtraukta apskaičiuojant kainų stabilumo kontrolinį dydį - Estija, bet, kadangi joje nėra suderintos ilgalaikės palūkanų normos, nėra ir duomenų, kuriuos būtų galima panaudoti apskaičiuojant šių normų kontrolinį dydį⁵⁹.

Obligacijų Estijos kronomis rinka neišplėtota, o valdžios sektoriaus skola nedidelė, per nagrinėjamą laikotarpį nuo 2000 – 2009 m. nesiekė 8 proc. BVP, suderinta palūkanų norma neskelbiama, todėl tai apsunkina konvergencijos tvarumo įvertinimą Estijoje.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Estijos centrinio banko duomenimis

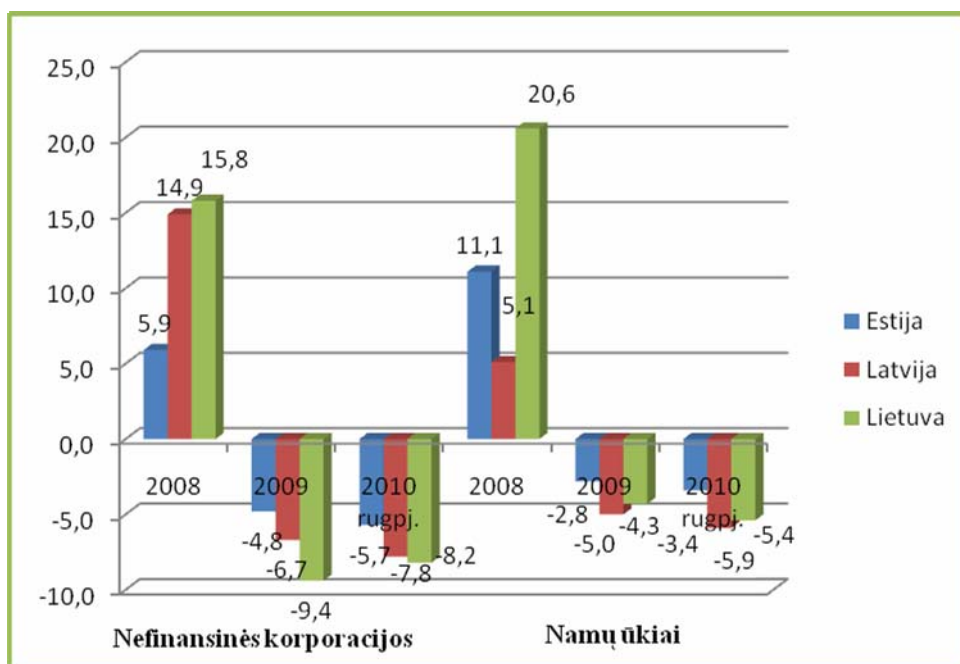
7. pav. Estijos ir Europos tarpbankinės palūkanų normos, proc.

⁵⁹ Europos centrinis bankas. Pranešimas apie konvergenciją 2010 m. gegužė, p. 34 <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr201005lt.pdf> [žiūrėta 2010 10 13]

Pasak ECB, būtina atlikti visapusišką Estijos finansų rinkų analizę, kurios metu vertinama visa eilė kitų rodiklių. Reikėtų priminti, kad šis konvergencijos kriterijus nustato Estijos pasiektos konvergencijos ir dalyvavimo valiutos kurso mechanizme patvarumą. Aptariamos 12 mėn. tarpbankinių paskolų Estijos kronomis (TALIBOR) ir Europos tarpbankinių paskolų (EURIBOR) palūkanų normų kitimo tendencijos, paskolų namų ūkiams ir nefinansinėms korporacijoms lygis Baltijos šalyse ir Estijos skolinimosi kredito reitingas.

Kaip matome iš pateiktų duomenų 12 mėn. TALIBOR per visą nagrinėjamą laikotarpį sumažėjo labai nežymiai 0,12 proc. punkto, nuo 4,05 proc. 2007 m. sausio mėn. iki 3,39 proc. 2010 m. sausį, tačiau aiškios tendencijos neturėjo. Aukščiausią tašką 12 mėn. TALIBOR pasiekė 2008 m. birželio mėn. (8,33 proc.), taip pat išryškėjo didelis skirtumas tarp TALIBOR ir EURIBOR – 5,31 proc. punkto, tam didžiausios įtakos turėjo blogėjančios Estijos ekonominės raidos perspektyvos ir vyriausybės bandymas sumažinti biudžeto deficitą. Didžiausias TALIBOR sumažėjimas fiksuojamas 2010 m. sausio mėn. beveik 4 proc. punktais ir priartėjimas prie EURIBOR (skirtumas siekia 2,68 proc.) sietinas su euro įvedimo lūkesčiais Estijoje.

Ilgalaikės palūkanų normos Estijoje gali būti vertinamos ir atsižvelgiant į paskolų namų ūkiams ir nefinansinėms korporacijoms lygį. Palyginsime trijų Baltijos šalių kredito rinkas 2008 – 2010 m. rugpjūčio mėn..

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis EUROSTAT

8. pav. Baltijos valstybių paskolų privačiam sektoriui portfelio metinis pokytis, proc.

2009 m. pastebimas didžiausia privačiam sektoriui suteiktų paskolų sumos mažėjimas Lietuvoje 7 proc., tačiau jau 2010 m. viduryje metinis kritimo tempas šiek tiek lėtėjo. Latvijoje ir Estijoje,

priešingai, paskolų portfelio mažėjimas pastebimas tik 2010 m.. Nors kreditų srantai namų ūkiams irgi buvo neigiami, pagrindiniu veiksniu, mažinusį bendrą Baltijos šalių portfelį, išliko paskolos verslui. Estijoje tai sąlygojo rekordinio pajamų nuosmukio sukelta įmonių bankrotų banga, pašlijusi atsiskaitymų drausmė, miglotos į vidaus rinką orientuotų veiklų perspektyvos vidutiniu juosu laikotarpiu. Tokioje aplinkoje net ir nukritusi TALIBOR iki 3,39 proc. bazė beveik nesumažino paskolų privačiam sektoriui palūkanų normų. Estijos bankų taikomos maržos kreditams atspindi didelę skolinimo rizikos premiją, todėl išlieka aukštos. Be to, Latvijos ir Estijos paskolų portfelio augimo potencialą riboja prie euro zonos vidurkio priartėjęs įsiskolinimo lygis. Šiose valstybėse paskolų privačiam sektoriui santykis su BVP 2009 m. siekė atitinkamai 103 ir 98 proc., Lietuvos bankinės sistemos pozicija šiuo atžvilgiu geresnė - 50 proc.⁶⁰.. Taigi Estijos kaip ir Latvijos yra aukštas privataus sektoriaus ir namų ūkių įsiskolinimo lygis, kas ateityje stabdys ekonomikos augimą.

Kredito reitingas – gebėjimo įvykdyti skolinius įsipareigojimus įvertinimas. 2010 m. pradžioje reitingų agentūros „Fitch“, „Standard&Poor's“ Estijos kredito reitingą pakėlė nuo BBB+ iki A. Reitingų agentūros suskubo gerinti šalies reitingą, kai Estijos vyriausybė ir Finansų ministerija vasarį skelbė, kad Estija atitinka visus priėmimo į euro zoną kriterijus ir tikisi tapti antrąja šios sąjungos nare Rytų Europoje po Slovakijos. Moody's" vyresnysis analitikas Kennethas Orchardas teigia, kad „įstojimas į euro zoną turės teigiamą poveikį valdžios kreditingumui, nes tai veiksmingai pašalins valiutos riziką ir ženkliai sumažins skolų krizės riziką“⁶¹.

Kiekvienas iš aptartų kintamųjų turi savų trūkumų taigi nė vieno negalime vertinti kaip ilgalaikių palūkanų normų rodiklio. Vertinant finansinę raidą Estijoje, galime išvelgti ECB susirūpinimą, kuris ypač išryškėjo pasaulinei krizei pasiekus aukščiausią tašką, kadangi kai kurie rinkos dalyviai buvo gerokai susirūpinę dėl konvergencijos tvarumo Estijoje. Tai patvirtinama ir Europos Komisijos pranešime apie konvergenciją. Tačiau įvertinus Estijos nuolatinę nuosaikią politiką, Europos Komisija teigia, kad Estija atitinka ilgalaikių palūkanų normų kriterijų.

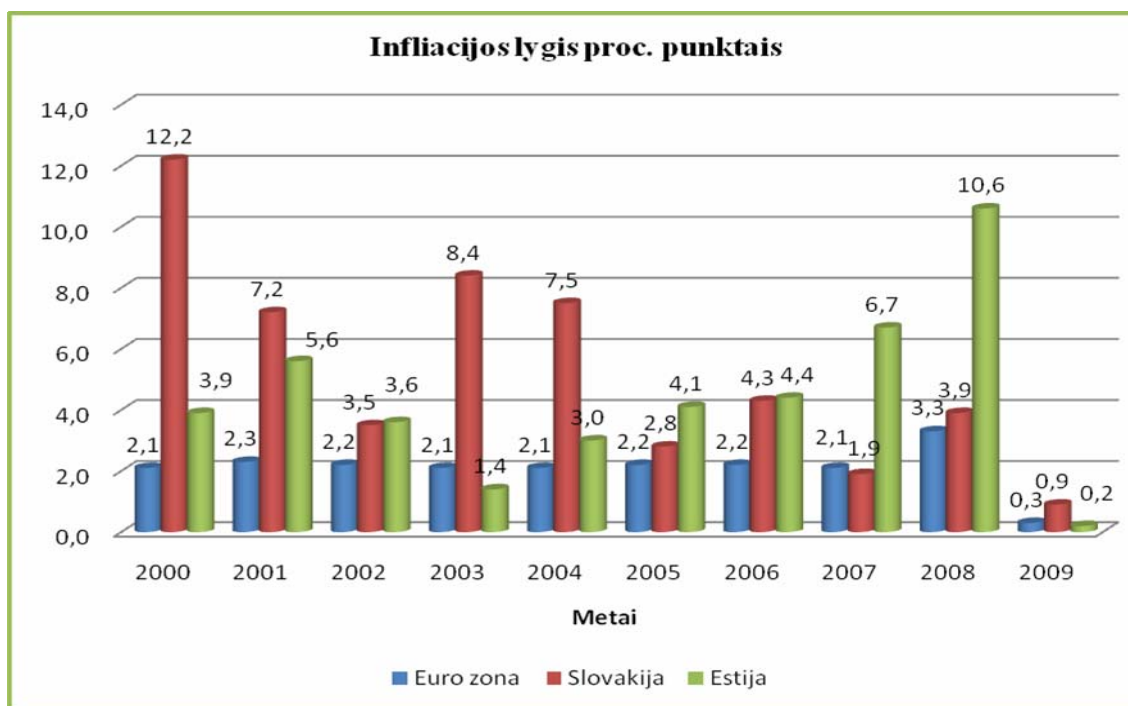
3.1.3. Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių konvergencijos kriterijų kontekste 2000 - 2009 metais palyginimas

Siekiant detaliau išanalizuoti kainų raidos tvarumą, vertinama kaip per dešimt metų kito ne tik Slovakijos ir Estijos, bet ir visos euro zonos ekonominė veikla kainų stabilumo požiūriu. Iš 9 pav. matome, kad iki 2008 m. vidutinė metinė SVKI pagrindu apskaičiuota infliacija euro zonoje vyravo šiek tiek daugiau kaip 2 proc. punkto, taigi galima teigti, kad kainos buvo palyginti stabilios, nes ECB

⁶⁰ Baltijos regiono šalių perspektyvos 2011. Makroekonominė apžvalga. <http://www.verslobanga.lt/lt/zb.full/4ce2fe48528c2> [žiūrėta 2010 11 03]

⁶¹ Verslo žinios. Estijos reitingas. http://vz.lt/rss/straipsnis/2010/06/11/Standard_Poors_padidino_Estijos_reitinga2 [žiūrėta 2010 11 13]

siekia užtikrinti žemesnę, tačiau artimą 2 proc. dydžiui infliaciją vidutiniu laikotarpiu. Tokio dydžio infliacija ekonomiką veikia skatinančiai. 2008 m. vidutinė metinė infliacija euro zonoje pasiekė aukščiausią lygį (3,3 proc.), tam didžiausios įtakos turėjo pasaulyje kylančios maisto ir energijos išteklių kainos. 2009 m. infliacija euro zonoje gerokai sumažėjo (0,3 proc.), kadangi vangiai atsigaunanti vidaus ir užsienio paklausa tebeslopina bendrą kainų, sąnaudų ir darbo užmokesčio raidą.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis EUROSTAT duomenimis

9 pav. Infliacijos lygio dinamika Euro zonoje, Slovakijoje ir Estijoje, 2000 – 2009 metai

Pasak eurosistemos ekspertų, infliacija euro zonoje tikriausiai ir toliau bus mažesnė negu vidutinė infliacija iki krizės. Numatoma, kad 2010 m. kovo mėn. reikšmingai didėjusi bendroji pagal SVKI apskaičiuota infliacija, 2010 m. antrąjį pusmetį dar truputį didės, daugiausia dėl anksčiau nukritusių maisto kainų. Po to infliacija turėtų šiek tiek sumažėti, o tai atitiktų sumažėjusį numatomą energijos kainų augimo tempą. Manoma, kad prognozuojamu laikotarpiu SVKI, neįskaitant maisto ir energijos kainų, augimo tempas nuosekliai didės skatinamas gerėjančių aktyvumo ir darbo rinkų perspektyvų. 2010 m. prognozuojama vidutinė metinė infliacija euro zonoje vidutiniškai turėtų būti 1,4–1,6 proc., o 2011 m. – nuo 1,0 proc. iki 2,2 proc..⁶²

Slovakijoje ir Estijoje vartotojų kainų infliacija nebuvo tokia stabili, kaip euro zonoje, tačiau išvelgiama bendra mažėjimo tendencija. Didžiausia infliacija Slovakijoje užfiksuota 2000 m. 12,2

⁶² Europos centrinis bankas. ECB ekspertų makroekonominės prognozės euro zonai. <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/ecbstaffprojections201009lt.pdf>. [žiūrėta 2010 11 10]

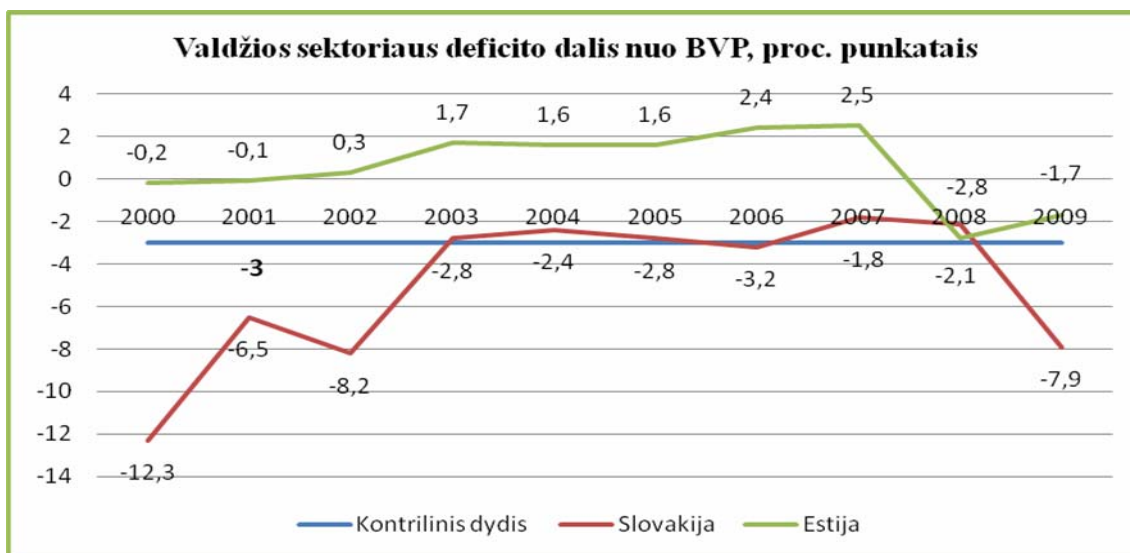
proc. ir per visą nagrinėjamą dešimties metų laikotarpį sumažėjo 11,3 proc. iki 0,9 proc. 2009 m., Estijoje didžiausia infliacija fiksuojama 2008 m. 10,6 proc. ir per nagrinėjamą laikotarpį atitinkamai kito 3,7 proc. iki 0,2 proc. 2009m.. Tokie infliacijos tempų mažėjimai rodo, kad tiek Slovakija, tiek Estija stengėsi pasiekti infliacijos kontrolinį dydį ir priartėti prie euro zonos infliacijos, net patirdamos tam tikrus nuostolius, ypač sąlygojusius nedarbo lygio kilimą, kuris Slovakijoje 2008 m. buvo didžiausias visoje ES ir siekė 9,5 proc., atitinkamai Estijoje 2009 m. didžiausias per visą 10 metų nagrinėjamą laikotarpį (13,8 proc.).

Pasak Europos Parlamento, „naujosios ES valstybėms gali būti sunku prisijungti prie euro zonos, kadangi kainų augimas gali sudaryti vijimosi proceso dalį“⁶³. Taigi spartaus ekonomikos augimas, pinigų politikos priemonių stoka didina ir infliaciją, paradoksalu, kad pagrindinė didelės infliacijos priežastis pati euro zona. Kaip teigia Budreikaitė, „Europos Komisija, kitaip negu ECB, euro zonos kainų stabilumą skaičiuoja atsižvelgdamas ne tik į euro zonos šalių infliaciją, o atsitiktiniai infliaciją veikiantys veiksniai turi įtakos skaičiavimo rezultatui. Taigi išreikštas raginimas patobulinti euro zonos kainų stabilumo sampratą ir jo nustatymo metodiką, norint išvengti nesusipratimų taikant šį kriterijų euro zonoje bei priimdami į ją naujas nares“⁶⁴. Kadangi EPS dalyvaujančios šalys reikalauja infliacijos sumažinimo iki nustatyto dydžio, nes į euro zoną priėmus valstybę su per didele infliacija, ši padidina visos euro zonos infliacijos lygį.

Valstybių viešieji finansai – labai svarbi EPS dalis. Ši sritis paliekama nacionalinei valstybių kompetencijai, nors EB sutartis numato ES valstybių narių biudžeto politikos koordinavimo ir derinimo procedūras. Vertinant Slovakijos ir Estijos fiskalinės raidos tvarumą išvelgiamas Estijos dominavimas. Nagrinėjamu laikotarpiu Estija niekuomet neviršijo nei biudžeto deficito nei bendrosios skolos kontrolinių dydžių. Tik 2008 m. biudžeto deficitas priartėjo prie kontrolinio dydžio ir siekė 2,8 proc. BVP. Tačiau per visą nagrinėjamą laikotarpį biudžeto deficitas vis tik padidėjo 1,5 proc. BVP. Slovakijoje atvirkščiai fiksuojamas 4,4 proc. BVP biudžeto deficito sumažėjimas, nors per visą nagrinėjamą laikotarpį neužfiksuotas perviršis.

⁶³ Europos parlamentas. Europarlamentarai ragina peržiūrėti euro įvedimo kriterijus. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20070712STO09171+0+DOC+XML+V0//LT&language=LT> [žiūrėta 2010 11 11]

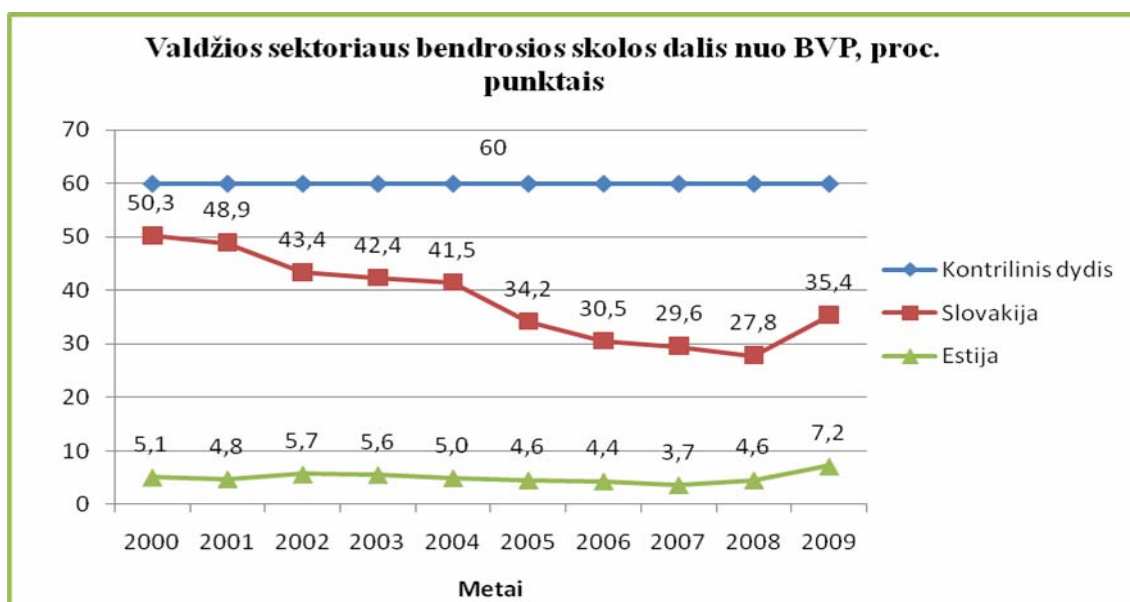
⁶⁴ Europos parlamentas. Europarlamentarai ragina remti eurą įsivesti siekiančias šalis ir užtikrinti joms vienodas sąlygas. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20081117IPR42143+0+DOC+XML+V0//LT&language=LT> [žiūrėta 2010 11 11]

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis EUROSTAT duomenimis

10 pav. Slovakijos ir Estijos valdžios sektoriaus deficito dalies nuo BVP dinamika, proc. punktais

Kalbant apie bendrosios skolos dydį – Estija pirmauja ne tik visoje ES bet ir pasaulyje. Jos valdžios sektoriaus bendrosios skolos dalis lyginant su BVP per visą nagrinėjamą laikotarpį nesiekė net 8 proc. BVP, nors fiksuojamas 2,1 proc. BVP skolos padidėjimas (nuo 5,1 proc. 2000 m. iki 7,2 proc. 2009 m.), tačiau galima teigti, kad politinis konsensusas tarp partijų Estijoje padėjo vykdyti drausmingą fiskalinę politiką.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis EUROSTAT duomenimis

11 pav. Slovakijos ir Estijos valdžios sektoriaus bendrosios skolos dalies nuo BVP dinamika, proc. punktais

Kitokia situacija Slovakijoje, kur bendrosios skolos dydis siekė 35,4 proc. BVP 2009 m. Didžiausias bendrosios skolos dydis užfiksuotas 2000 m. 50,3 proc. BVP, tuomet labiausiai buvo priartėta prie kontrolinio dydžio. Tačiau per visą nagrinėjamą laikotarpį išvengiama bendra mažėjimo tendencija, bendra valstybės skola Slovakijoje sumažėjo 14,9 proc., tai rodo Slovakijos finansų valdymo kokybės gerėjimą.

Nors didžiausias dėmesys skiriamas biudžeto deficito lygio ribojimui, kas prieštarauja konvergencijos kriterijų lygiavertiškumo principui, į vis didėjančias valdžios sektoriaus bendrąsias skolas nėra taip griežtai atsižvelgiama. Kaip jau minėta ankstesniuose skyriuose ne visos ES narės atitiko fiskalinės raidos konvergencijos kriterijų, tačiau dėl mažėjančių valstybės biudžeto deficito ir bendros valdžios sektoriaus skolos tendencijų ir artėjimo prie kontrolinio dydžio, joms buvo leista prisijungti prie EPS. Tačiau toks dvigubų standartų taikymas kelia riziką visai euro zonai. Graikijos skola dėl per didelio išlaidavimo 2006 m. sudarė 98 proc. BVP, o 2009 m. jau 116 proc. BVP. Kitas visai neseniai įvykęs precedentas Airijos skola kuri 2009 m. sudarė 64 proc. BVP, didžiausios įtakos tam turėjo didelių lėšų skyrimas privačių bankų sektoriui. Ekonomikos komisaras Olli Rehn išpėja, jog ir vėl ima ryškėti prieš krizę buvę konkurencingumo skirtumai ir ragina perviršio šalis skatinti paklausą, o deficito šalis – eksportą. Taigi labai svarbu užtikrinti ES valstybių fiskalinės raidos priežiūrą, kuri padėtų laiku reaguoti į blogėjančią padėtį ir priimti patikimas priemones stabilumui atstatyti.

ECOFIN tarybos atlikta analizė parodė, kad reikia atkreipti dėmesį į gyventojų senėjimo įtaką valstybės išlaidoms. Visuomenės senėjimo poveikio biudžetui problemos sprendimas visai ES yra pagrindinis politinis uždavinys. Tai tik patvirtina, kad dėl visuomenės senėjimo susidariusioms ekonominėms ir biudžeto problemoms spręsti tikslinga ir būtina įgyvendinti 2001 m. Stokholme įvykusio Europos Vadovų Tarybos susitikime patvirtintą trijų kryptių strategiją, t. y. greitai mažinti valstybės skolą, padidinti užimtumą bei darbo našumą ir reformuoti pensijų, sveikatos apsaugos ir ilgalaikės priežiūros sistemas. Taigi būtina aptarti ir Slovakijos bei Estijos gyventojų senėjimo įtaką valstybės išlaidoms.

11 lentelė. Slovakijos ir Estijos fiskalinės naštos, susijusios su gyventojų senėjimu, prognozės, proc.

	2004	2010	2020	2030	2040	2050
Slovakija						
Valstybės išlaidų susijusių su gyventojų senėjimu, pokytis proc. palyginti su BVP (palyginti su 2004 m.)	-	-0,8	-0,9	0,3	1,5	2,9
Estija						
Valstybės išlaidų susijusių su gyventojų senėjimu, pokytis proc. palyginti su BVP (palyginti su 2004 m.)	-	-0,6	-2,0	-2,2	-2,6	-2,5

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis EUROSTAT duomenimis

Pasak ES Ekonominės politikos komiteto ir Europos Komisijos tikimasi, kad Estijoje iki 2050 m. su gyventojų senėjimu susijusios išlaidos truputį sumažės (0,1 proc. punktu), o Slovakijoje atvirkščiai padidės ir sudarys 2,9 proc. punkto nuo BVP (11 lentelė). Tam didžiausios įtakos turėjo tai, jog šios valstybės priskiriamos skirtingoms rizikos grupėms. Slovakija priskirta vidutinės rizikos šalims, kartu su Italija, Vokietija, Prancūzija, Didžiąja Britanija ir Malta. Šios šalys, vidutinės trukmės laikotarpiu privalės konsoliduoti savo viešuosius finansus, nors ir nevienodu lygiu, nes dėl visuomenės senėjimo patiriamos išlaidos nėra tokia aktuali problema – dažniausiai dėl jose jau įgyvendintų pensijų sistemų reformų. Slovakijos pensijų reforma visų pirma pasižymėjo tuo, kad ji ryžosi į privačius fondus nukreipti didžiausią socialinio draudimo dalį – 9 proc. nuo atlyginimo. Kadangi iš viso 28,75 proc. socialinio draudimo įmokos – 18 proc. yra skiriama senatvės pensijoms, ši dalis buvo lygiai padalinta tarp įmokų valstybiniam socialinio draudimo fondo biudžetui ir privatiems fondams. Slovakijos ekspertai apskaičiavo, kad valstybinė pensijos dalis ateityje turėtų siekti 25 proc., o privačių fondų pensijos dalis 32-35 proc., buvusio atlyginimo. Taigi sudėjus, vidutinė pensija turėtų siekti – 57-60 proc. buvusio atlyginimo. Labai svarbu kad Slovakija sugebėtų padengti pereinamojo laikotarpio išlaidas – kai dalį įmokų nukreipus į privačius fondus, valstybė praras dalį anksčiau gautų socialinių įmokų. Pagrindiniai finansiniai šaltiniai, kuriais pasinaudojo Slovakija tai: privatizavimo lėšos, pensinio amžiaus didinimas iki 62 metų⁶⁵.

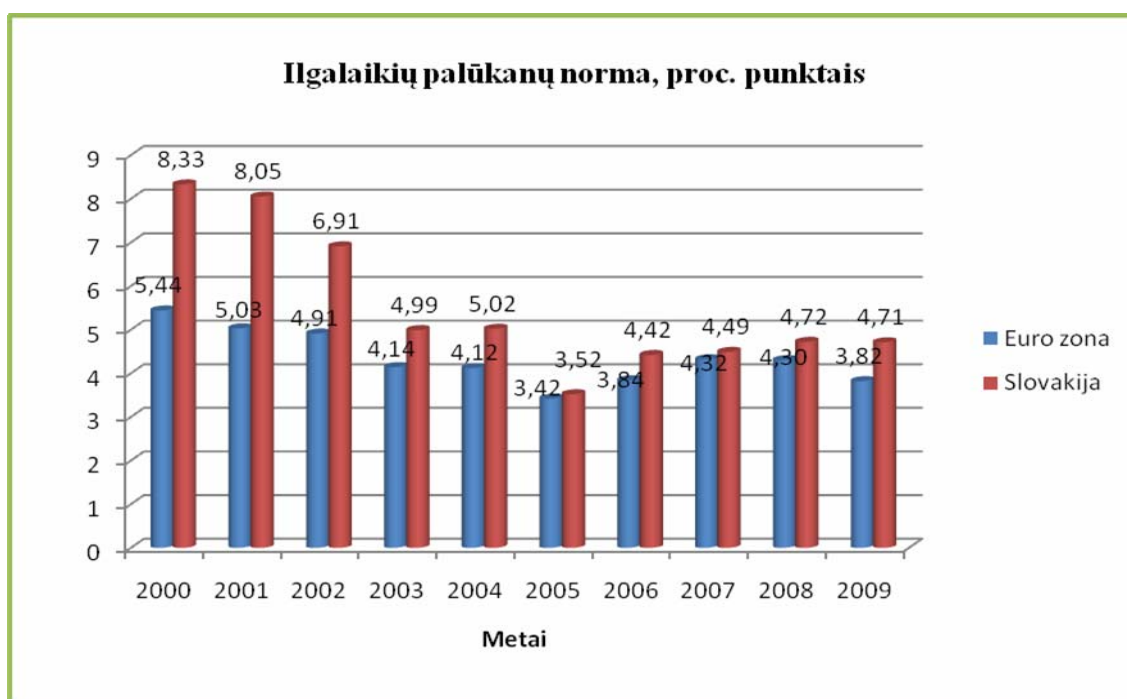
Estija priskirta mažos rizikos šalims, kartu su Latvija, Lietuva, Austrija, Lenkija ir Švedija. Estija iš esmės yra toliau pažengusi, nei Slovakija, sprendama visuomenės senėjimo problema – tai rodo gera biudžeto būklė (didelis perviršis, mažinama skola ir kaupiamas turtas), taip pat anksčiau įgyvendintos esminės pensijų reformos. Estijos pensijų sistema yra labai panaši į Lietuvos. Tiesa, iš 33 proc. socialinio mokesčio tarifo, net 13 proc. tenka sveikatos apsaugai ir tik 20 proc. pensijoms. Nuo 2002 m. atsirado privatus pensijinis draudimas, į kurį buvo nukreipta 4 proc. iš socialinio mokesčio (16 proc. paliekant valstybinei sistemai) ir dar pridėtas papildomas 2 proc. mokestis – taip privačiam tarifui pasiekiant 6 proc.. Valstybinės Estijos pensijos kintamieji: įtraukiama bazinė pensija, pradirbti metai, darbuotojo užmokesčio koeficientas palyginus su vidutiniu užmokesčiu ir vienu pradirbtų metų „piniginė vertė“. Tačiau pagal ES komisijos prognozę, Estija 2050 m. išleis mažiausiai pinigų valstybės pensijoms (proc. BVP) tarp visų ES valstybių. Atrodo, kad Estija spės demografines problemas tiesiog mažindama valstybinių pensijų dydį (palyginus su vidutiniu atlyginimu). Taigi, akivaizdu, kad pagrindinis Estijos atsakas demografiniams iššūkiams yra pensijų mažinimas. Iš tikrųjų situacija valstybėje priklauso nuo to, kaip sėkmingai bus įgyvendintos plataus masto reformos, kurios jau yra gerokai sušvelninusios ilgalaikį visuomenės senėjimo poveikį biudžetui, nuo jų gebėjimo

⁶⁵ Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Pensijų reformos analizė, 2007, p. 26. <http://www.lrinka.lt/Pranesim/pensiju%20reforma.pdf> [žiūrėta 2010 11 15]

išlaikyti, o kartais ir pagerinti esamą biudžeto būklę⁶⁶. Taigi būtinas nuolatinis stebėjimas, kadangi faktinė demografinė, ekonominė ir finansinė raida gali būti mažiau palanki, negu numatoma prognozėse.

Palyginti palūkanų normų konvergencijos kriterijų nagrinėjamosiose valstybėse labai sunku, kadangi Estijoje dėl jos mažos bendrosios valdžios skolos obligacijų rinka neišplėtotą, o suderinta palūkanų norma neskelbiama. Kadangi su ilgalaikių palūkanų norma susiję rodikliai Estijoje aptarti 2.1.2 skyriuje, daugiau dėmesio skirsime Slovakijos ir euro zonos ilgalaikių palūkanų normų palyginimui.

Iš pateiktų duomenų matome, kad euro zonoje ilgalaikių palūkanų normos tendencingai mažėjo iki 2005 metų. Nuo 2005 – 2009 m. šis rodiklis aiškios kitimo tendencijos neturėjo. Per visą nagrinėjamą laikotarpį ilgalaikės palūkanų normos euro zonoje sumažėjo 1,62 proc. punkto (nuo 5,44 proc. 2000 m. iki 3,82 proc. 2009 m.) ir buvo gana stabilios. Tačiau tarptautinė finansų krizė, blogėjantys šalių makroekonominiai rodikliai turėjo neigiamą poveikį ilgalaikių vyriausybės vertybinių popierių palūkanų normai, to pasekoje ėmė ryškėti palūkanų normų skirtumai tarp euro zonos šalių. Ši dispersija egzistuoja dėl keletos priežasčių, visų pirma pradėtas rinkų diferencijavimo procesas siekiant įvertinti valstybių išorinių ir vidinių veiksnių pažeidžiamumą, valstybės biudžeto padėties tvarumą ir tvarios konvergencijos perspektyvas.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis EUROSTAT duomenimis

12 pav. Ilgalaikių palūkanų normos dinamika, Slovakijoje ir euro zonoje

⁶⁶ Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Pensijų reformos analizė, 2007, p. 27. <http://www.lrinka.lt/Pranesim/pensiju%20reforma.pdf> [žiūrėta 2010 11 15]

Prognozuojami rinkos lūkesčiai dėl euro zonos 10 m. trukmės vyriausybės obligacijų nominaliojo pajamingumo leidžia tikėtis, kad pajamingumas vidutiniškai bus 3,9 % (2010 m.) ir 4,2 % (2011 m.). Pagrindiniame prognozių variante atsižvelgiama į pastaruoju metu toliau gerėjančias finansavimo sąlygas ir daroma prielaida, kad prognozuojamu laikotarpiu skirtumas tarp bankų skolinimo palūkanų ir anksčiau minėtų palūkanų normų truputį sumažės, taip pat kreditavimo sąlygos prognozuojamu laikotarpiu taps nebe tokios griežtos.

Lyginant euro zonos ir Slovakijos ilgalaikių palūkanų normą, taip pat išvelgiama bendra mažėjimo tendencija ir artėjimas prie euro zonos ilgalaikių palūkanų normų. Per nagrinėjamą laikotarpį ilgalaikės palūkanų normos Slovakijoje vidutiniškai buvo 5,5 proc., kai tuo tarpu euro zonoje – 4,3 proc.. Ilgalaikių palūkanų normų rodiklio artėjimas link euro zonos išvelgiamas jau nuo 2005 m. kuomet Slovakija prisijungė prie VKM II ir šis skirtumas tebuvo 0,1 proc. punkto, kas leidžia daryti išvadą apie Slovakijos makroekonominės politikos patikimumą, siekiant realios konvergencijos. Pagrindiniai veiksniai, nulėmę ilgalaikių palūkanų normos skirtumo mažėjimą nuo 2000 m. iki 2006 m. buvo teigiama Slovakijos ekonomikos raida ir pažanga iš centralizuotos planinės pereinant prie rinkos ekonomikos. Taigi galima teigti, jog Slovakijos ilgalaikių palūkanų norma tolygiai artėjo prie normų euro zonoje, o tai rodo rinkos pasitikėjimą bendra ekonomine Slovakijos raida bei patikimą pinigų ir valiutos kurso politiką.

Nors Slovakija ir Estija kartu įstojo į ES, tačiau Slovakijai pavyko pasiekti geresniu rezultatu, kaip teigia politologas Vareikis, kad „toks ankstyvas Slovakijos patekimas į elitinį euro klubą yra neabejotina šios šalies sėkmė – palyginti neseniai buvo apskritai abejojama, ar Slovakija gali priklausyti ES ir NATO. Nedaug betruko, kad diktatoriškų polinkių premjeras Vladimiras Mečiaras, Slovakijos vyriausybei su pertraukomis vadovavęs 1990-1998 m., būtų palikęs šalį už euroatlantinių organizacijų slenksčio“⁶⁷. Tačiau detalesnė Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių analizė konvergencijos kriterijų kontekste rodo, kad abi valstybės susiduria su panašiomis problemomis euro zonos plėtros procese.

Slovakijos konvergencijos kriterijai tik po įstojimo į ES stabilizavosi, ypač daug dėmesio buvo skirta infliacijos mažinimo procesui. 2008 m. paskelbtoje konvergencijos ataskaitoje Slovakija atitiko ekonominės konvergencijos reikalavimus bent jau trumpuoju laikotarpiu, tačiau neįvertinta kainų stabilumo ir fiskalinės raidos tvarumas ilgalaikėje perspektyvoje. 2008 m. liepos mėn. Slovakija pakviesta prisijungti prie euro zonos. Taigi situacija 2009 m. kelia didelį susirūpinimą ne tik dėl kainų augimo tendencijų bet ir dėl nepatikimai valdomų viešųjų finansų.

Estijoje situacija kiek kitokia, tačiau konvergencijos kriterijų stabilizavimasis taip pat pastebimas po įstojimo į ES. Kol Slovakija bandė stabilizuoti ir išlaikyti konvergencijos kriterijus neperžengiant

⁶⁷ Ekonomikos naujienos. Slovakijos narystė euro zonoje. <http://www.ve.lt/naujienos/ekonomika/ekonomikos-naujienos/vycio-kryzius-i-euro-zona-pateko-anksciau-uz-vyti/> [žiūrėta 2010 11 19]

kontrolinių ribų, Estijos vyriausybė daug dėmesio skyrė viešųjų finansų tvarumui užtikrinti, kas rodo nuo 2003 – 2008 m. vyravęs fiskalinis perviršis ir valdžios sektoriaus bendrosios skolos dydis per visą nagrinėjamą laikotarpį neperžengęs 8 proc. BVP ribos. Tačiau 2008 m. prasidėjusi ekonominė krizė sukėlė Estijos ekonomikos perkaitimą. Infliacija apskaičiuota SVKI pagrindu tapo nevaldoma ir pasiekė 10,6 proc., išaugo valdžios sektoriaus deficitas, kartu padidėjo ir bendra valdžios sektoriaus skola. Taigi Estijos konvergencija ilgalaikėje perspektyvoje vertinama kaip netvari, dėl galinčio ir ateityje pasikaroti makroekonominio nesubalansuotumo.

3.2. Europos sąjungos ir Slovakijos bei Estijos nacionalinės teisės harmonizavimas

Slovakija, tapusi ES nare, kaip ir kitos devynios naujosios ES narės, eurą galėjo įvesti tik tada, kai įvykdys EB sutartyje nustatytus reikalavimus, ne tik atitikti ekonominės konvergencijos kriterijus, bet ir suderinti ES ir nacionalinės teisės aktus. ECB pranešime apie konvergenciją nurodomi konkretūs teisinės konvergencijos tikslai:

1. Nacionaliniai centriniai bankai turi būti integruoti į ECBS;
2. Nacionaliniai centriniai bankai turi tapti neatskiriama Eurosistemos dalimi.

Teisinės konvergencijos procesas tiek Slovakijoje tiek Estijoje dar rengiantis tapti ES narėmis jau buvo prasidėjęs, kadangi pirmasis teisinės konvergencijos tikslas turėjo būti pasiektas dar iki stojimo į ES. Slovakija ir Estija nuo stojimo į ES buvo integruotos ir šiuo metu priklauso ECBS. Norint kad būtų įvestas euras Slovakija ir Estija turi įgyvendinti ir antrą teisinės konvergencijos tikslą. Taigi detalčiau aptarsim šių šalių EB teisės ir nacionalinės teisės derinimo procesus ir jų rezultatus.

Slovakijos teisinė konvergencija. ECB palankiai įvertino Slovakijos įstatymų atitikti EB sutarčiai ir Statutui, kaip nurodyta 2008 m. gegužės mėn. paskelbtame pranešime apie konvergenciją. ECB ir Slovakijos nacionalinis bankas parengė keletą teisės aktų, būtinų siekiant užtikrinti, kad 2009 m. sausio 1 d. Slovakijos nacionalinis bankas taptų neatskiriama Eurosistemos dalimi. Iki 2007 m. pabaigos, įgyvendinant 2004 m. ir 2006 m. ECB pranešimuose dėl konvergencijos pateiktas rekomendacijas, pakeistas Slovakijos nacionalinio banko statutas, suvienodinti pagrindiniai ekonominės politikos tikslai ir uždaviniai, finansinės nuostatos.

2008 m. liepos 8 d. ECOFIN tarybai priėmus sprendimą, kuriuo reikėjo padaryti pakeitimus Tarybos reglamente (EB) Nr. 974/98 siekiant eurą įvesti kaip Slovakijos valiutą ir priimti Tarybos reglamentą (EB) Nr. 694/2008 4, iš dalies pakeičiantį Reglamentą (EB) Nr. 2866/98, kuriame neatšaukiamai nustatytas Slovakijos kronos ir euro kursas⁶⁸. ES Taryba konsultavosi su ECB dėl pasiūlymo priimti šiuos du reglamentus. ECB pareiškė, kad pritaria pasiūlytiems reglamentams, nes jie

⁶⁸ Europos centrinis bankas. Metų ataskaita, 2008, p. 142. <http://www.ecb.int/pub/pdf/annrep/ar2008lt.pdf> [žiūrėta 2010 11 20]

leis įvesti eurą kaip Slovakijos valiutą, panaikinus Slovakijai taikomą išlygą laikantis EB sutarties 122 straipsnio 2 dalyje nustatytos tvarkos⁶⁹. Su ECB taip pat buvo konsultuojamasi dėl nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių euro įvedimą, mokėjimo ir atsiskaitymo sistemas, apvalinimo taisykles ir pinigų apyvartą Slovakijoje.

ECB priėmė teisės aktus, kurių reikia Slovakijos kitai kapitalo daliai apmokėti ir centrinio banko užsienio atsargoms pervesti į ECB. 2004 m. gegužės 1 d. prisijungęs prie ECBS, Slovakijos nacionalinis bankas apmokėjo 7 proc. savo dalies ECB pasirašytame kapitale kaip įnašą ECB veiklos išlaidoms padengti. Vadovaudamasis Statuto 49 str. 1 dalimi ir 2008 m. gruodžio 31 d. Valdančiosios tarybos priimtais teisės aktais, 2009 m. sausio 1 d. Slovakijos nacionalinis bankas apmokėjo kitą savo pasirašyto kapitalo dalį. Jo pasirašyto kapitalo dalis iš viso sudaro 39,9 mln. eurų, o tai yra 0,6934 proc. ECB pasirašyto kapitalo, kuris 2009 m. sausio 1 d. sudarė 5,761 mlrd. eurų. Slovakijos nacionalinis bankas atsižvelgdamas į savo dalį pasirašytame ECB kapitale, į ECB užsienio atsargas pervedė 443,1 mln. eurų (šio įnašo 85 proc. buvo sumokėta JAV doleriais išreikštu turtu, o 15 proc. – auksu). Slovakijos nacionalinis bankas nusprendė savarankiškai vykdyti operacinę veiklą, susijusią su jo dalį atitinkančių ECB užsienio atsargų JAV doleriais valdymu, suformuojant atskirą užsienio atsargų JAV doleriais portfelį⁷⁰.

Taip pat peržiūrėti Slovakijos teisės aktai, kuriais įgyvendinami Eurosistemos teisiniai pagrindai pinigų politikos ir sistemos TARGET2 srityje. Sistemos TARGET2 paskirtis - vykdyti mokėjimo nurodymus eurais realiu laiku. Per ją atliekami kredito (tarpbankiniai ir klientų) ir debeto (tarpbankiniai) pervedimai. Nuo 2009 m. sausio 2 d. Slovakijos sandorio šalys jau galėjo dalyvauti atliekant Eurosistemos pagrindines refinansavimo operacijas.

Techninis pasirengimas Slovakijos nacionaliniam bankui integruojantis į Eurosistemą apėmė daug sričių: finansinę atskaitomybę ir apskaitą, pinigų politikos operacijas, užsienio atsargų valdymą ir užsienio valiutų operacijas, mokėjimo sistemas, statistiką ir banknotų gamybą⁷¹. Pasirengimas operacijų srityje – tai nuodugnus pinigų politikos ir užsienio valiutų operacijų įgyvendinimo priemonių, procedūrų ir techninių sistemų tikrinimas. 2008 m. Europos Komisijos paskelbtoje konvergencijos ataskaitoje nutarta, kad po padarytų pakeitimų Slovakijos Konstitucija ir Slovakijos nacionalinio banko įstatymas atitinka ES sutarties ir Statuto reikalavimus trečiajam EPS etapui.

Estijos teisinė konvergencija. Estijos Banko veiklą ir jo atliekamas funkcijas reglamentuoja:

- Estijos Respublikos Konstitucija,
- Estijos banko įstatymas.

⁶⁹ Europos centrinio banko nuomonė. Dėl teisinės sistemos rengiantis euro įvedimui Slovakijoje (CON/2007/43). http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/en_con_2007_43_f_sign.pdf [žiūrėta 2010 11 25]

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Europos centrinis bankas. Metų ataskaita, 2008, p. 143. <http://www.ecb.int/pub/pdf/annrep/ar2008lt.pdf> [žiūrėta 2010 11 20]

2004 m. ECB paskelbtoje konvergencijos ataskaitoje konstatuota, kad be paminėtų teisės aktų pagal Valiutos įstatymą Estijos bankas turi išimtinę teisę leisti Estijos kronas, taip pat Estijos kronos apsaugos įstatymas reglamentuoja pinigų politikos įgyvendinimą Estijoje. Remiantis ECB rekomendacija ir paskelbtu pranešimu 2006 m. birželio mėn. buvo priimtas įstatymas panaikintis Valiutos ir Estijos kronos apsaugos įstatymą. Keičiantys įstatymai įsigalios iki euro įvedimo ir euro įvedimo Estijoje dieną. Tame pačiame ECB pranešime apie konvergenciją, nustatyta kad Estijos banko įstatymo 12 str. 1 dalis neatitinka EB sutarties ir Statuto. Šie straipsniai numatė, kad Estijos Banko pirmininkas gali būti atleidžiamas iš pareigų dėl teismo sprendimo, primažinus kaltu, tai prieštarauja Statuto 14 str. 2 daliai, kuri numato suvienodinti nacionalinių centrinių bankų valdytojų atleidimo iš užimamų pareigų pagrindus ir todėl turėjo būti atitinkamai suderintas. Taip pat pakeista Estijos banko įstatymo 11 str. 1 dalis, įteisinsi Estijos banko pavaduotojo kadenciją ne trumpesniai nei 5 metų laikotarpiui.

2008 m. ECB pranešime apie konvergenciją aptikti neatitikimai dėl piniginio finansavimo. Konstatuota, kad Estijos banko 16 str. draudimas suteikti paskolas viešajam sektoriui nusiderintas su sutarties 12 str. tačiau po konsultacijų su ECB, buvo priimtas įstatymas panaikintis nesuderinamumą. Kalbant apie Estijos banko teisinę integraciją į Eurosystemą, tai ekonominės politikos tikslai neatitinka suderinamumo nuostatų, pakeitimo įstatymas numato, kad Estijos banko įstatymo 2 str. pakeitimą, kuris užtikrina, kad Estijos bankas turėdamas su ECBS bendrą tikslą ir nepažeisdamas jo remia bendrąsias ekonominės politikos kryptis EB, o Estijos Vyriausybės ekonominę politiką remia tiek, kiek ji neprieštarauja Estijos banko pagrindiniam tikslui. Vieningo tikslo nustatymas suteikia efektyvios veiklos kryptis, todėl yra labai svarbus nacionalinio centrinio banko teisinei integracijai į Eurosystemą.

2004 ir 2006 m. paskelbtuose Europos Komisijos konvergencijos ataskaitose nurodyti tokie neatitikimai susiję su bendros pinigų politikos uždaviniais: Estijos Konstitucijos 111 str. oficialiai neatitinka EB sutarties ir Statuto reikalavimų. Jis reglamentuoja, kad Estijos Bankas turi išimtinę teisę leisti pinigus Estijos respublikoje, reguliuoti pinigų apyvartą ir palaikyti valiutos stabilumą. Tik 2006 m. gegužės 11 d. Estijos Aukščiausiojo Teismo Konstitucinio nagrinėjimo rūmai patvirtino teisinį išaiškinimą, visų pirma dėl 111 str. netaikymo Estijoje įvedus eurą. Nuo euro įvedimo dienos panaikinus Valiutų įstatymą ir Estijos kronos apsaugos įstatymą, Estijos nacionalinės teisės aktai galės būti laikomi atitinkančiais EB sutarties ir Statuto reikalavimus. Tačiau Estijos banko įstatyme vis dar esama tam tikrų trūkumų, susijusių su Estijos banko integracija į ECBS tam tikrų banknotų leidimo ir statistinių duomenų rinkimo atžvilgiu.

3.3. Slovakijos naudos euro zonoje įvertinimas

2009 m. sausio 1 d. sukako ne tik 10 metų nuo euro įvedimo 11 ES šalių dienos, Slovakijoje euras tapo teisėta mokėjimo priemone. Slovakijos valdžios institucijos ir įmonės kruopščiai techniškai ruošėsi euro įvedimui, vien naujos valiutos išplatınimas ir kronos išėmimas iš apyvartos yra didžiulė logistikos operacija. 2008 m. spalio mėn. atliktos „Eurobarometer“ apklausos duomenimis 80 proc. Slovakijos piliečių buvo labai gerai arba gerai informuoti apie euro įvedimą, tik šiek tiek daugiau nei puse žmonių (57 proc.) pritarė euro įvedimui ir manė kad tai turės teigiamą poveikį Slovakijai ir jos piliečiams. Didžiausią baimę Slovakijos piliečiai (beveik 65 proc.) įvardijo kainų kilimą euro įvedimo laikotarpiu⁷². Todėl Slovakijos valdžia priėmė keletą priemonių siekdama palaikyti kainų stabilumą ir sustiprinti vartotojų pasitikėjimą naująja valiuta:

1. Slovakijos vyriausybės įgaliotasis atstovas euro klausimais kartu su Slovakijos verslininkų asociacija vykdė Etikos kodekso projektą, pasirašiusieji įpareigoti laikytis euro įvedimo taisyklių, nepiktnaudžiauti juo pasipelnymo tikslais ir aktyviai teikti informaciją apie euro įvedimą savo klientams, verslo partneriams ir darbuotojams;

2. Privalomas kainų nurodymas Slovakijos kronomis ir eurai prasidėjo 2008 m. rugpjūčio mėn. ir tęsis iki 2010 m. sausio mėn., jo įgyvendinimą stebėjo Slovakijos prekybos inspekcija;

3. Taikoma Slovakijos vartotojų asociacijos kainų stebėsenos schema, kurios metu kas dvi savaites tikrintos pasirinktos produktų kainos maždaug 350 mažmeninės prekybos vietų ir analizuojama jų raida. Be šios periodinės stebėsenos, atliekami atsitiktiniai patikrinimai ir tyrimai remiantis piliečių skundais;

4. Kalbant apie oficialią statistinę kainų stebėseną euro įvedimo laikotarpiu, Slovakijos statistikos biuras nuo 2008 m. rugpjūčio mėn. iki 2009 m. birželio mėn. kas 10 dienų tikrino 196 dažnai perkamų prekių kainas;

5. Kainų raidą visuose ekonomikos sektoriuose reguliariai analizavo Kainų taryba. Tarybai vadovauja Slovakijos prekybos rūmų pirmininkas, o ją sudaro keli ministrai ir kiti viešojo bei privačiojo sektorių atstovai. Jei Taryba nustato, kad kainos kuriame nors sektoriuje išaugo pernelyg daug, ji paprašo už tą sektorių atsakingo ministro pateikti išsamią situacijos analizę. Jei atlikus analizę nustatoma, kad kainų augimas buvo spekuliacinio pobūdžio, ministras turi pasiūlyti taisomas priemones ir reguliariai stebėti, kaip jos įgyvendinamos. Administracinis kainų reguliavimas visuose ūkio sektoriuose tapo įmanomas 2008 m. rugsėjo mėn. iš dalies pakeitus Potvarkį 18/1996 dėl kainų.

⁷² Europos Komisijos komunikatas. Aštuntasis pranešimas apie praktinį pasirengimą būsimai euro zonos plėtrai. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0843:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 11 25]

Šiuo metu atsakingos ministerijos nagrinėja dantų priežiūros kainų, parkavimo mokesčių ir vairavimo mokyklų mokesčių pokyčius⁷³.

Nors euro įvedimas Slovakijoje vyko sklandžiai, vertinant vienerių metų euro zonos naudą patebimas Slovakijos visuomenės nesutarimas kronos piniginio vieneto keitimo į bendrą ES valiutą klausimu. Nors verslininkai bei valdžios atstovai pabrėžia klasikinius teigiamus euro įvedimo bruožus: išnyko valiutų keitimo išlaidos, sumažėjo palūkanų normos, padidėjo pasitikėjimas Slovakijos ekonomikos stabilumu, padidėjo tiesioginių užsienio investicijų srautai, išaugo prekyba su ES valstybėmis. Tačiau neišvengta ir neigiamų euro įvedimo pasekmių: Slovakijos kronos keitimas euru pareikalavo informacinių sistemų pritaikymo, kas sąlygojo dideles vyriausybės išlaidas. Didžiausią Slovakijos gyventojų nepasitikėjimą sukėlė, kaip ir buvo nuogaštauta – kainų kilimas. Jau 2008 m. birželio mėn. pasak Europos Parlamento pranešėjo Davido Kazos (David Casa) lieka abejonių dėl mažos infliacijos Slovakijoje lygio tvarumo. Pirma, kai kurie veiksniai, kurie iki šiol padėjo išlaikyti žemą infliacijos normą, yra laikino pobūdžio, kadangi 2008 m. kovo mėn. infliacija pasiekė 3,6 proc. Antra, Slovakijos kronos nominalaus keitimo kurso padidėjimas turėjo infliaciją mažinančio poveikio, kuris išnyks įvedus eurą. Trečia, palyginti žemos kainos Slovakijoje (58 proc. ES vidurkio 2006 m.) rodo, kad ilgalaikėje perspektyvoje kainos gali augti. Taip pat išsakyta daug abejonių dėl Slovakijos biudžeto deficito. Be to skaudžios ekonominės krizės pasekmės dėl euro įvedimo Slovakijoje nesumažėjo. 2009 m. išaugo biudžeto deficitas iki 7,9 proc. BVP, kadangi labai padidėjo socialinių išmokų, nedarbo lygis šalyje siekia 12 proc..

3.4. Estijos pasiruošimas prisijungti prie ekonominės ir pinigų sąjungos

Pasak EP pranešėjo E. Scicluna, „tokios mažos šalies, kaip Estija pasibeldimas į euro zonos duris pasaulį slegiančios finansų, ekonomikos ir socialinės krizės metu yra labai reikšmingas“⁷⁴. Estija penktoji iš 2004 m. įstojusių į ES valstybių, 2011 m. įsives bendrąją valiutą. Kaip jau buvo minėta ankstesniuose skyriuose, stojimo į ES metu valstybės praktinis pasiruošimas stojimui į euro zoną jau buvo prasidėjęs. 2001 m. balandžio mėn. patvirtinta (pataisyta 2003 m.) Estijos pasiruošimo narystei į ES ekonominė programa padėjo Estijai vykdyti narystės ES ekonominius kriterijus (Kopenhagos kriterijai) bei išplėti institucinius bei analitinius gebėjimus, rengiantis dalyvauti EPS. 2004 m. priimtoje Estijos konvergencijos programoje (paskutinis atnaujinimas 2010 sausio mėn.) išreikšti Estijos vyriausybės įsipareigojimai siekti aukštos ir nuolatinės konvergencijos lygio, t.y. vykdyti

⁷³ Europos Komisijos komunikatas. Aštuntasis pranešimas apie praktinį pasiruošimą būsima euro zonos plėtrai. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0843:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 11 25]

⁷⁴ Europos parlamentas. Europarlamentarai ragina linkę pritarti euro įvedimui Estijoje. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20100521STO74889+0+DOC+XML+V0//LT&language=LT> [žiūrėta 2010 11 15]

Mastrichto konvergencijos kriterijus, bei įgyvendinti vidutinio laikotarpio tikslą – išlaikyti artimą subalansuotam ar perteklinį biudžetą.

Taigi Estija turėjo įvykdyti ne tik ekonominės konvergencijos kriterijus, suderinti ES ir nacionalinės teisės aktus bet ir praktiškai tam paruošti, numatant procedūras, kurios užtikrintų sklandų kronos pakeitimą euru. Pirmasis euro įvedimo planas Estijoje buvo priimtas 2005 m. rugsėjo 1d., vėliau ne kartą keistas, tačiau pasirengimas tęsėsi. Išsamus aštuntasis euro įvedimo plano variantas priimtas 2010 m. balandžio mėn. kartu su Komercinio kodekso ir Valstybinių mokesčių įstatymų pakeitimais, Estijos banko įstatymas taip pat buvo iš dalies pakeistas ir suderintas su ECB ir ECBS taisyklėmis. Plane išdėstyti euro įvedimo Estijoje teisiniai pagrindai, institucinė struktūra, valiutos pakeitimo būdas, numatomos priemonės, reikalingos įgyvendinti įvairiuose sektoriuose.

Aštuntame Estijos Nacionaliniame euro įvedimo plane nurodoma, kad praktinio pasirengimo koordinatorius yra Nacionalinis ekspertų komitetas (Komitetas), kuriam pirmininkauja Estijos Finansų ministerijos generalinis direktorius. Komitetą sudaro septyni pakomitečiai, kurių veikloje dalyvauja tiek viešojo, tiek privataus sektoriaus atstovai. Pabrėžiama, kad Estija nusprendė neskirti vieno atskiro asmens, kuris koordinuotų visą pasirengimo procesą ir būtų kontaktinis asmuo spaudai visais su euro įvedimu susijusiais klausimais bei atstovautų euro įvedimo procesui plačiojoje visuomenėje⁷⁵. Kalbant apie pagrindinius euro įvedimo principus ir nuostatas, tai jie aštuntame Estijos Nacionalinio euro įvedimo plane išdėstyti taip:

- numatoma euro įvedimo tada Estijoje – 2011 sausio 1d.;
- Estijoje euras bus įvestas „didžiojo sprogimo“ scenarijumi, nustatyti dviejų savaitių dviejų valiutų apyvartos laikotarpiai⁷⁶. Europos Komisija savo rekomendacijoje dėl euro įvedimo ateityje lengvinimo priemonių primygtinai reikalauja, kad prekybos vietose nuo pat bendros valiutos įvedimo datos grąža būtų duodama išskirtinai eurai, nebent to negalima būtų padaryti dėl praktinių priežasčių. Šis principas buvo taikytas visose šalyse, kur euras buvo įvestas anksčiau bei griežtai kontroliuojamas. Tai padėjo išvengti senosios valiutos pakartotinio panaudojimo, paspartino jos išėmimą iš apyvartos ir dėl to sumažėjo mažmenininkų išlaidos, susijusios su euro įvedimu, nes sutrumpėjo laikotarpis, kai jie vienu metu turėjo dirbti su dviem valiutomis. Siekiant, kad euro įvedimas būtų sklandus ir greitas, po palyginti švelnios Estijos valdžios institucijų rekomendacijos dėl grąžos išmokėjimo tik eurai reikėtų perduoti aiškia žinią informavimo kampanijos metu, kad būtų užtikrintas kuo platesnis šio principo įgyvendinimas. Reikėtų stebėti, kaip jis taikomas, ypač vietovėse, kur nėra bankų filialų ir mažmenininkai dažnai atlieka valiutos keitimo funkciją. Mažmenininkai turėtų

⁷⁵ Europos Komisijos komunikatas. Dešimtas pranešimas apie praktinį pasirengimą būsimai euro zonos plėtrai. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0398:FIN:LT:PDF>. [žiūrėta 2010 11 25]

⁷⁶ Pirmųjų 12 šalių, įsivedusių eurą, bendroji valiuta pirmiausia buvo įvesta kaip elektroniniai pinigai, o gryniesi eurai buvo įvesti tik po 3 metų. Estijoje euro banknotai ir monetos bus įvesti tą pačią dieną, kai euras taps šalies valiuta. „Didžiojo sprogimo“ scenarijus buvo taikomas visose šalyse, kurios prie euro zonos prisijungė po 2002 m.

tinkamai apsirūpinti grynaisiais eurai iki euro įvedimo dienos ir taip padėtų greičiau išimti iš apyvartos kronas;

- gryniesi pinigai turėtų būti keičiami komerciniuose bankuose konvertavimo kursu ir be aptarnavimo mokesčio likus vienam mėnesiui iki euro įvedimo dienos ir šešis mėnesius po bendros valiutos įvedimo. Nuo pirmųjų 2011 m. sausio 1 d. valandų iš esmės visi 921 bankomatai Estijoje turėtų išduoti tik euro banknotus. Atsakingi komerciniai bankai jau pradėjo prekybos vietose esančių terminalų pritaikymą, kad sausio 1 d. būtų galima pradėti naudoti eurus. Šiuo metu komerciniai bankai planuoja užpildyti savo bankomatus daugiausia 10 ir 50 eurų vertės banknotais pirmomis dienomis po euro įvedimo;

- oficialiu vyriausybės sprendimu, kainų rodymo tiek kronomis, tiek eurai laikotarpis prasidėjo 2010 m. liepos 1 d. ir tęstis šešis mėnesius nuo euro įvedimo dienos. Tarybos sprendimu neatšaukiamai nustatytas konvertavimo kursas 15,6466 Estijos kronos už eurą⁷⁷;

- numatyta, kad bus imtasi visų galimų priemonių, kad būtų išvengta piktnaudžiavimo perskaičiuojant kainas, darbo užmokestį, pensijas, socialinės apsaugos išmokas ir kita;

- nustatyta, kad pasirengimo įvesti eurą išlaidos, susijusios su eurų monetų kaldinimu, litų banknotų ir monetų pakeitimu į eurų banknotus ir monetas, mokėjimo sistemos pertvarkymu ir pan., finansuojamos iš Estijos nacionalinio banko lėšų. Ūkio subjektų išlaidos, susijusios su euro įvedimu, nekompensuojamos⁷⁸.

Analogiškos nuostatos, susijusios su euro įvedimu, kronų keitimo ir perskaičiavimo į eurus tvarka, yra įtvirtintos ir Estijos euro įvedimo įstatyme, priimtame 2010 balandžio mėn. Kur įtvirtinti šie įvedimo principai: ūkio subjektų atsakomybė, sandorių ir finansinių priemonių tęstinumas, vartotojų apsauga bei pasirengimo įvesti eurą išlaidų finansavimas Estijos banko lėšomis. Ne mažiau svarbi 2010 m. kovo 15 d. priimta atnaujinta Euro įvedimo Estijoje informacijos teikimo strategija. Ji apima organizacijos, tikslų, tikslinių grupių, pranešimų ir informacijos apie eurą ir jo įvedimą perdavimo kanalų apžvalgą. Pagrindinis tikslas – bent 90 proc. Estijos gyventojų būtų gerai informuoti apie praktinius euro įvedimo aspektus. 2010 m. pavasarį atlikta „Eurobarometro“ apklausa atskleidė, kad 59 proc. Estijos gyventojų nesijaučia gerai informuoti apie euro įvedimą ir net 77 proc. tikisi kainų kilimo. Todėl reikėtų paspartintu su euro įvedimu susijusios informacijos teikimo planų įgyvendinimą, kad visiems Estijos gyventojams būtų laiku suteikta reikalinga informacija.

⁷⁷ Council Decision (2010/416/EU) of 13 July 2010 in accordance with Article 140(2) of the Treaty on the adoption by Estonia of the euro on 1 January 2011, OJ L 196, 28.7.2010, p. 24.

⁷⁸ Europos Komisijos komunikatas. Dešimtas pranešimas apie praktinį pasirengimą būsimai euro zonos plėtrai. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0398:FIN:LT:PDF>. [žiūrėta 2010 11 25]

IŠVADOS

1. Europos ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimas vyko laipsniškai, išskiriami trys kūrimo etapai: vidaus rinkos funkcionavimo gerinimas ir šalių konvergencijos didinimas, finansinių įstaigų kūrimas ir bendros valiutos įvedimas. Tai sąlygojo ilgą ekonominės integracijos procesą, pagrįstą suverenių valstybių bendros rinkos koncepcija;

2. Pagrindiniai prisijungimo prie ekonominės ir pinigų sąjungos privalumai yra reikšmingesnis Europos Sąjungos vaidmuo pasaulio ekonomikoje, prekybos apimčių didėjimas, kainų skaidrumas, valiutų keitimo išlaidų bei pinigų pervedimo kaštų mažėjimas, kas skatina ekonomikos ir šalies gyventojų gerovės didėjimą. Trūkumai: ekonominės politikos praradimas gali sukelti asimetrinius ekonomikos šokus, infliacijos spaudimas - kainų kilimą, o kapitalo srautų nepakankamumo problema sąlygoja šalies konkurencingumo praradimą bei sukrėtimus darbo rinkoje. Būtinai ne vien tik privalumų akcentavimas bei ir rizikos įvertinimas prieš narystę Ekonominėje ir pinigų sąjungoje;

3. Makroekonominė politika euro zonoje vykdoma vadovaujantis tiksliai nustatytu įsipareigojimų pasiskirstymu kadangi taip yra skatinamas dialogas ir bendradarbiavimas tarp skirtingų politikos formuotojų naudojant formalius ryšius tarp Europos centrinio banko ir Europos Parlamento, ES Tarybos, Europos Komisijos;

4. Ekonominė ir teisinė konvergencija labai svarbi ekonominės ir pinigų sąjungos teisinio reglamentavimo dalis, siekianti kad, euro zonoje dalyvautų tik tos valstybės narės kurių ekonominės sąlygos yra palankios palaikyti kainų stabilumą ir euro zonos gyvybingumą bei užtikrinti sklandų ES valstybių prisijungimą prie ekonominės ir pinigų sąjungos ir darnų funkcionavimą šioje sąjungoje Būtinai vienodas konvergencijos kriterijų taikymas ir kontrolės mechanizmų užtikrinimas stojimo į euro zoną procese bei dalyvavimo Ekonominėje ir pinigų sąjungoje metu. Įvestas euro zonos narių privalomas vertinimas pagal ekonominės konvergencijos kriterijus, padėtų užtikrinti stabilumą euro zonoje;

5. Atlikta Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių (2000 – 2009 m.) analizė parodė, kad

- Slovakijoje ir Estijoje vartotojų kainų infliacija nebuvo tokia stabili, kaip euro zonoje, kur infliacija per dešimties metų nagrinėjamą laikotarpį buvo apie 2 proc., tačiau išvelgiama bendra mažėjimo tendencija. Didžiausia infliacija Slovakijoje užfiksuota 2000 m. 12,2 proc. ir per nagrinėjamą dešimties metų laikotarpį sumažėjo 11,3 proc. iki 0,9 proc. 2009 m., Estijoje didžiausia infliacija fiksuojama 2008 m. 10,6 proc. ir per nagrinėjamą laikotarpį atitinkamai kito 3,7 proc. iki 0,2 proc. 2009m.. Tokie infliacijos tempų mažėjimai rodo, kad tiek Slovakija, tiek Estija stengėsi pasiekti infliacijos kontrolinį dydį ir priartėti prie euro zonos infliacijos griežtindamos pinigų politiką, taigi patyrė tam tikrų nuostolių, ypač sąlygojusių nedarbo lygio kilimą, kuris Slovakijoje 2008 m. buvo

didžiausias visoje ES ir siekė 9,5 proc., atitinkamai Estijoje 2009 m. didžiausias per visą dešimties metų nagrinėjamą laikotarpį - 13,8 proc., tai rodo abiejų valstybių darbo rinkos nelankstumą;

- vertinant Slovakijos ir Estijos fiskalinės raidos tvarumą išvelgiamas Estijos dominavimas patikimai koordinuojant ir derinant biudžeto procedūras. Nagrinėjamu laikotarpiu Estija niekuomet neviršijo nei biudžeto deficito, nei valdžios sektoriaus bendrosios skolos kontrolinių dydžių. 2003 – 2008 m. vyravo fiskalinis perviršis, nors per visą nagrinėjamą laikotarpį metinio biudžeto deficito dalis nuo BVP padidėjo 1,5 proc. punkto nuo 0,2 proc. BVP 2000 m. iki 1,7 proc. BVP 2009 m., tam didžiausios įtakos turėjo blogėjančios Estijos makroekonominės sąlygos. Slovakijoje valstybės finansų valdymo kokybė nuo 2000 m. labai pasikeitė ir nuolat gerėjo. Per visą nagrinėjamą laikotarpį metinio biudžeto deficito dalis nuo BVP sumažėjo 4,4 proc., tam didžiausios įtakos turėjo įvykdyta mokesčių reforma, pajamos taip pat padidėjo dėl pensijų įmokų pervedimų iš pensijų kaupimo pakopos į einamojo pensijų finansavimo pakopą, papildomų taršos kvotų pardavimo ir šiek tiek didesnių nei numatyta pajamų iš nemokestinių punktų. Tačiau pasaulio ekonominė krizė pakoregavo Slovakijos metinio biudžeto deficito dalį nuo BVP, kuris 2009 lyginant su ankstesniais padidėjo keturis kartus ir pasiekė 7,9 proc. BVP ribą;

- Slovakijos valdžios sektoriaus bendrosios skolos santykis su BVP sumažėjo 14,9 proc. ir per visą nagrinėjamą laikotarpį buvo būdinga bendra mažėjimo tendencija. Tačiau 2009 m. metinis valdžios sektoriaus biudžeto deficitas bei realiojo BVP mažėjimas, dėl įsipareigojimų praeities privatizavimo sandoriuose ir nurašytų finansų korporacijų skolų padidino valdžios sektoriaus bendrąją skolą 7,6 proc., kurios didėjimas yra našta tiek Slovakijos biudžetui, tiek tą skolą mokantiems mokesčių mokėtojams. Estijoje valdžios sektoriaus bendrosios skolos santykis su BVP nors ir padidėjo 2,1 proc. tačiau per visą nagrinėjamą laikotarpį nesiekė net 8 proc. BVP, tai mažiausia valdžios sektoriaus bendroji skola Europos Sąjungoje. Politinis konsensusas tarp partijų Estijoje padėjo vykdyti drausmingą fiskalinę politiką;

- prieš prisijungdama prie VKM II Slovakija taikė valdomą lankstaus kurso režimą, Estija – valiutų valdybos modelį. Abiejų šalių dalyvavimo VKM II metu nacionalinių valiutų kursas buvo stabilus ir atitiko centrinį kursą euro atžvilgiu, nors Slovakijos valiutos kursas nemažai svyravo. Siekdamas sustiprinti kroną ir riboti valiutos kurso svyravimą, Nacionalinis Slovakijos bankas aktyviai vykdė intervencijas užsienio valiutų rinkose. Galiausiai, bankui patikslinus prognozes ir numačius didesnę infliaciją, buvo padidintos ir pinigų politikos nustatytos palūkanų normos. Nuo 2007 m. kovo 19 d. Slovakijos kronos centrinis kursas VKM II buvo perkainotas 8,5% iki 35,4424 kronos euro atžvilgiu;

- Slovakijoje buvo būdinga bendra ilgalaikių palūkanų normų mažėjimo tendencija, per visą nagrinėjamą laikotarpį ilgalaikės palūkanų normos sumažėjo 3,62 proc., tam didžiausios įtakos turėjo Slovakijos pažanga pereinant prie rinkos ekonomikos, nuomonės dėl narystės ES ir dalyvavimo

euro zonoje, o taip pat ir stiprėjantis pinigų politikos patikimumas. Per nagrinėjamą laikotarpį ilgalaikės palūkanų normos Slovakijoje vidutiniškai buvo 5,5 proc., kai tuo tarpu euro zonoje – 4,3 proc.. Ilgalaikių palūkanų normų rodiklio artėjimas link euro zonos išvelgiamas jau nuo 2005 m. kuomet Slovakija prisijungė prie VKM II ir šis skirtumas tebuvo 0,1 proc. punkto, kas leidžia daryti išvadą apie Slovakijos makroekonominės politikos patikimumą, siekiant realios konvergencijos. Estijoje obligacijų kronomis rinka neišplėtota, o valdžios sektoriaus skola nedidelė, suderinta palūkanų norma neskelbiama, todėl tai apsunkina konvergencijos tvarumo įvertinimą. Vertinant finansinę raidą Estijoje pasaulinei krizei pasiekus aukščiausią tašką rinkos dalyviai buvo gerokai susirūpinę dėl konvergencijos tvarumo Estijoje;

6. Atlikta Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių (2000 – 2009 m.) analizė, konvergencijos kriterijų kontekste **patvirtina šio magistro darbo įvade iškeltą hipotezę**, kad Estijos narystė euro zonoje daugiau politinis sprendimas, nei šalies nuoseklios ekonominės politikos pasekmė. Estija neatitinka kainų stabilumo kriterijaus, dėl neišplėtos obligacijų Estijos kronomis rinkos sunku įvertinti konvergencijos tvarumą šalyje. Taigi Estijos ekonominė konvergencija ilgalaikėje perspektyvoje vertinama kaip netvari, dėl galinčio ateityje pasikaroti makroekonominio nesubalansuotumo;

7. Svarbiausios harmonizavimo reikalavusios teisės normos Slovakijoje ir Estijoje: Slovakijos nacionalinio banko ir Estijos banko tikslą, funkcijas, nepriklausomumą bei Europos centrinių bankų sistemos įgaliojimus ignoruojančios nuostatos. Sklandžiam euro įvedimui būtinas teisinis pasirengimas, numatant reikalingas euro įvedimo procedūras. Tačiau Estijos banko įstatyme vis dar esama tam tikrų trūkumų, susijusių su Estijos banko integracija į Europos centrinių bankų sistemą, banknotų leidimo ir statistinių duomenų rinkimo atžvilgiu;

8. Slovakija euro zonos nare dar labai trumpą laiką (nuo 2009 sausio 1 d.), tad sunku įvertinti kokią realią naudą Slovakija patyrė. Pabrėžiami klasikiniai teigiami euro įvedimo bruožai: palūkanų normų sumažėjimas ir priartėjimas prie euro zonos, didesnis pasitikėjimas Slovakijos ekonomikos stabilumu, kas sąlygojo prekybos apimčių ir tiesioginių užsienio investicijų padidėjimą, išnykusios valiutų keitimo išlaidos. Tačiau neišvengta ir neigiamų pasekmių: kainų kilimas, 2009 m. beveik keturis kartus padidėjęs metinis biudžeto deficitas, iki 7,6 proc. BVP padidėjusi valdžios sektoriaus bendroji skola, nedarbo lygis vienas didžiausių ES;

9. Praktinis Estijos pasiruošimas stojimui į euro zoną – procesas prasidėjęs nuo stojimo į Europos Sąjungą. Šiuo metu turėtų būti stiprinamas bendras pasirengimo euro įvedimui koordinavimas. Svarbu užtikrinti, kad visi sektoriai būtų deramai pasirengę ir įvairių subjektų pasirengimo darbai tarpusavyje susiję. Estija turėtų užsiimti aktyvesniu gyventojų švietimu bendrosios pinigų politikos bei tolesnio integracinio proceso metu, išdėstant ekonominio, politinio, socialinio bei kultūrinio suartėjimo tikslus.

LITERATŪRA

1. **Andrews, D.** The Committee of Central Bank Governors as a source of rules // Journal of European Public Policy // Volume 10, Number 6, December 2003
2. **Baltijos regiono šalių perspektyvos 2011.** Makroekonominė apžvalga. <http://www.verslobanga.lt/lt/zb.full/4ce2fe48528c2> [žiūrėta 2010 11 03]
3. **Economic and Financial Affairs - EMU History.** Historical Documentation of EMU and the euro. http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/legalaspects/part_c_1.htm [žiūrėta 2010 05 12]
4. **Ekonomikos naujienos.** Slovakijos narystė euro zonoje. <http://www.ve.lt/naujienos/ekonomika/ekonomikos-naujienos/vycio-kryzius-i-euro-zona-pateko-anksciau-uz-vyti/> [žiūrėta 2010 11 19]
5. **Ekonominė ir pinigų sąjunga.** Euro įvedimo istorija. <http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/lithuanian/C23> [žiūrėta 2010 05 12]
6. **Estijos Centrinis bankas.** <http://www.eestipank.info/frontpage/et/> [žiūrėta 2010 10 15]
7. **Estonia's National Changeover Plan.** http://eestipank.info/pub/en/EL/ELiit/euro/eplaan_1.pdf [žiūrėta 2010 11 25]
8. **Euromena.** Euro įvedimui skirta nacionalinė Slovakijos svetainė. <http://www.euromena.sk/time-table-of-euro-changeover-/10167s> [žiūrėta 2010 08 26]
9. **European central bank.** Convergence report, May 2008, p. 265. <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805en.pdf> [žiūrėta 2010 10 13]
10. **European central bank.** Convergence report, May 2010, p. 273. <http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr201005en.pdf> [žiūrėta 2010 10 13]
11. **European Commission..** EUROSTAT database. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> [žiūrėta 2010 08 15]
12. **Europos centrinio banko nuomonė.** Dėl teisinės sistemos rengiantis euro įvedimui Slovakijoje (CON/2007/43). http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/en_con_2007_43_f_sign.pdf [žiūrėta 2010 11 25]
13. **Europos centrinis bankas.** ECB ekspertų makroekonominės prognozės euro zonai. <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/ecbstaffprojections201009lt.pdf>. [žiūrėta 2010 11 10]
14. **Europos centrinis bankas.** Kainų stabilumas: kodėl tau tai svarbu? Europos bendrija, 2009. – 80 p. – ISBN 978-92-899-0418-6 (elektroninė versija)
15. **Europos centrinis bankas.** Mėnesinis biuletenis. ECB 10 – metis. Europos bendrija, 2008, p. 65. <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/mb10-lt.pdf> [žiūrėta 2010 03 08]

16. **Europos centrinis bankas.** Metų ataskaita, 2008, p. 288.
<http://www.ecb.int/pub/pdf/annrep/ar2008lt.pdf> [žiūrėta 2010 11 20]
17. **Europos centrinis bankas.** Pranešimas apie konvergenciją 2008 m. gegužė, p. 56.
<http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr200805lt.pdf>. [žiūrėta 2010 10 03]
18. **Europos centrinis bankas.** Pranešimas apie konvergenciją 2010 m. gegužė, p. 54.
<http://www.ecb.int/pub/pdf/conrep/cr201005lt.pdf> [žiūrėta 2010 10 03]
19. **Europos centrinis bankas.** Struktūra.
http://www.ecb.int/ecb/educational/facts/orga/html/or_007.lt.html [žiūrėta 2010 09 19]
20. **Europos centrinis bankas.** Uždaviniai.
<http://www.ecb.int/ecb/orga/tasks/html/index.lt.html> [žiūrėta 2010 09 12]
21. **Europos Komisija.** Ekonomikos ir finansų reikalai – žodynelis.
http://ec.europa.eu/economy_finance/focuson/inflation/glossary_lt.htm [žiūrėta 2010 10 12]
22. **Europos Komisija.** Kaip euro teikia naudą mums visiems.
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication9869_lt.pdf [žiūrėta 2010 03 12]
23. **Europos Komisija.** Stabilumo ir augimo paktas.
http://ec.europa.eu/economy_finance/sgp/index_lt.htm [žiūrėta 2010 05 10]
24. **Europos Komisija.** Viena valiuta - vienai Europai: kelias euro link. Europos bendrija, 2007, p. 3. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication6730_lt.pdf [žiūrėta 2010 03 02]
25. **Europos Komisijos komunikatas.** Aštuntasis pranešimas apie praktinį pasirengimą būsimei euro zonos plėtrai. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0843:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2010 11 25]
26. **Europos Komisijos komunikatas.** Dešimtas pranešimas apie praktinį pasirengimą būsimei euro zonos plėtrai. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0398:FIN:LT:PDF>. [žiūrėta 2010 11 25]
27. **Europos parlamentas.** Europarlamentarai ragina peržiūrėti euro įvedimo kriterijus.
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20070712STO09171+0+DOC+XML+V0//LT&language=LT> [žiūrėta 2010 11 11]
28. **Europos parlamentas.** Europarlamentarai ragina remti eurą įsivesti siekiančias šalis ir užtikrinti joms vienodas sąlygas. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20081117IPR42143+0+DOC+XML+V0//LT&language=LT> [žiūrėta 2010 11 11]
29. **Europos Sąjungos sutartis.** Steigiamosios sutartys. <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm#founding> [žiūrėta 2010 02 11]

30. **Europos Vadovų Tarybos rezoliucija dėl Stabilumo ir augimo pakto.** ES oficialus leidinys. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:107:0024:0025:LT:PDF> [žiūrėta 2010 07 15]
31. **Grušienė N.** Europos centrinio banko ryšiai su Europos Bendrijos institucijomis ir organais // Pinigų studijos, 2000, Nr.2 p. 29
32. **Hix S.** Europos Sąjungos politinė sistema. – Vilnius: Eugrimas, 2006. – 567 p. – ISBN 9955-682-02-7
33. **Kropas S.** Kelias į pinigų sąjungą. – Europos Sąjungos delegacija Lietuvoje, 1999. – 143 p. – ISBN 9986-878-13-6
34. **Kropas S., Kropienė R.** Europos pinigai. – Vilnius: Lietuvos bankas, 2005. – 351 p. – ISBN 9986-651-40-9
35. **Kuodis R.** Euro įvedimas Lietuvoje: už ir prieš // Pinigų studijos, 2005, Nr.4 p. 11
36. **Lietuvos bankas.** Konvergencijos kriterijai ir jų vykdymas. <http://www.lb.lt/lt/euras/konvergencija.htm> [žiūrėta 2010 07 24]
37. **Lietuvos laisvosios rinkos institutas.** Pensijų reformos analizė. <http://www.lrinka.lt/Pranesim/pensiju%20reforma.pdf> [žiūrėta 2010 11 15]
38. **Lisabonos sutartis.** Europos Sąjungos oficialusis leidinys. <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:LT:HTML> [žiūrėta 2010 10 11]
39. **Paulikas V.** Europos Sąjungos institucijos ir valdymas: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. – 260 p. – ISBN 9955-563-52-4
40. **Protokolas dėl Europos centrinių bankų sistemos ir Europos centrinio banko statuto.** http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/lt_statute_2.pdf [žiūrėta 2010 09 15]
41. **Scheller, H. K.** Europos centrinis bankas – istorija, vaidmuo ir funkcijos. – Europos centrinis bankas, antras papildytas leidimas 2006. – 232 p. – ISBN 978-92-899-0624-1 (elektroninė versija)
42. **Slovakijos Nacionalinis centrinis bankas.** <http://www.nbs.sk/sk/titulna-stranka> [žiūrėta 2010 10 15]
43. **Vaškelaitis V.** Pinigai: centriniai bankai ir jų funkcijos. – Vilnius: VĮ Mokslotyros institutas, 2006. – 443 p. – ISBN 9986-795-41-9
44. **Vaškelaitis V.** Pinigai: pinigų politika ir jos priemonės. – Vilnius: VĮ Mokslotyros institutas, 2006. – 486 p. – ISBN 9986-795-39-7
45. **Verslo žinios.** Estijos reitingas. http://vz.lt/rss/straipsnis/2010/06/11/Standard_Poors_padidino_Estijos_reitinga2 [žiūrėta 2010 11 13]
46. **Vetlov, I.** Euras – Lietuvos pinigai. - Pinigų studijos 2004.

Jakonytė I. Euro zonos plėtros perspektyvos ir problemos / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. dr. V. Pečkys. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2010, - p 72.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta Slovakijos ir Estijos ekonominė ir teisinė konvergencija. Pirmojoje darbo dalyje apžvelgiami teoriniai Europos ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimo etapai, išryškinami dalyvavimo ekonominėje ir pinigų sąjungoje privalumai ir trūkumai. Antrojoje darbo dalyje analizuojama Europos centrinio banko bei kitų Europos Sąjungos institucijų politika euro zonos plėtros procese. Trečiojoje dalyje įvertinamas Slovakijos ir Estijos infliacijos, valdžios sektoriaus biudžeto deficito ir bendrosios skolos, ilgalaikių palūkanų normos bei nacionalinės valiutos stabilumo lygio atitikimas konvergencijos kriterijams bei Europos Sąjungos ir šių šalių centrinio banko nepriklausomumo bei konfidencialumo nuostatų, piniginių finansavimo ir privilegijuoto naudojimosi finansų įstaigomis draudimo, vienodo žodžio „euro“ rašybos ir nacionalinio centrinio banko teisinės integracijos į Eurosystemą teisės suderinamumas. Pateikiamas Slovakijos naudos euro zonoje įvertinimas ir Estijos pasiruošimas prisijungti prie ekonominės ir pinigų sąjungos.

Pagrindiniai žodžiai: Europos Sąjunga, Europos centrinis bankas, euro zona, konvergencijos kriterijai, teisinė konvergencija.

Jakonytė I. Perspectives and Problems of Euro-area Expansion / Final Thesis of the Master in European Union Politics and Administration. Advisor lecturer Dr. V. Pečkys. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, 2010, - p 72.

ANNOTATION

Slovakia's and Estonia's economic and legal convergence is analysed and assessed in the Final Master's thesis. The first part of the thesis covers theoretical stages of establishment of the Economic and Monetary Union in Europe, highlighting advantages and disadvantages of participation in the Economic and Monetary Union. Second part of the thesis analyses policy of the European Central Bank and other institutions of the European Union in the process of euro-area expansion. The third part estimates conformance of Slovakia's and Estonia's inflation, government budget deficit and gross debt, long-term interest rate and national currency stability level to convergence criteria as well as law compatibility of confidentiality regulations, monetary financing and privileged use of financial institution insurance, uniform spelling of the word "euro" and legal integration of the National Central Bank to the Eurosystem. Estimation of Slovakia's benefits being in euro-area is presented as well as Estonia's preparation to join the Economic and Monetary Union.

Key words: European Union, European Central Bank, euro area, convergence criteria, legal convergence.

Jakonytė I. Euro zonos plėtros perspektyvos ir problemos / Europos Sąjungos politikos ir administravimo magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. dr. V. Pečkys. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2010, - p 72.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, nes Europos Sąjungos bendrosios pinigų politikos sukūrimas bei funkcionavimas yra ypatingai svarbus žingsnis Europos integracijoje, atveriantis kelią galutiniam politiniam valstybių narių suartėjimui. Todėl detali šios Europos Sąjungos politikos srities studija yra būtina siekiant pažinti ateities integracinių procesų galimybes bei iššūkius. Paskutinė euro zonos plėtra įvyko 2009 m. sausio 1 d., kuomet Slovakijoje įvesta euro valiuta. Europos Bendrijos valiutą naudojančių ES valstybių narių skaičius padidėjo iki šešiolikos. Nors Estija kol kas dar nėra pasiekusi visiškos integracijos EPS procese, tačiau 2010 m. gegužės mėn. Europos Komisija oficialiai pasiūlė Estijai nuo ateinančių metų sausio 1 d. prisijungti prie euro zonos.

Tyrimo tikslas – įvertinti Slovakijos ir Estijos ekonominę ir teisinę konvergenciją.

Atsižvelgiant į tyrimo tikslą ir iškeltus uždavinius, darbe teoriniu aspektu apžvelgiami Europos ekonominės ir pinigų sąjungos kūrimo etapai, išryškinami dalyvavimo ekonominėje ir pinigų sąjungoje privalumai ir trūkumai; išanalizuojama Europos centrinio banko bei kitų Europos Sąjungos institucijų politika euro zonos plėtros procese; įvertinamas Slovakijos ir Estijos makroekonominių rodiklių atitikimas Maastrichto konvergencijos kriterijams bei Europos Sąjungos ir šių šalių nacionalinės teisės harmonizavimas, bei pateikiamas Slovakijos naudos euro zonoje įvertinimas ir Estijos pasiruošimas prisijungti prie ekonominės ir pinigų sąjungos.

Atlikta Slovakijos ir Estijos infliacijos, valdžios sektoriaus biudžeto deficito ir bendrosios skolos, ilgalaikių palūkanų normos bei nacionalinės valiutos stabilumo lygio dinamikos analizė, Europos Sąjungos ir Slovakijos bei Estijos institucijų dokumentų analizė atskleidė, kad Slovakijos konvergencijos kriterijai tik po įstojimo į ES stabilizavosi, ypač daug dėmesio buvo skirta infliacijos mažinimo procesui. 2008 m. Europos centrinio Banko ir Europos Komisijos paskelbtose konvergencijos ataskaitose Slovakija atitiko ekonominės konvergencijos reikalavimus bent jau trumpuoju laikotarpiu, tačiau neįvertintas kainų stabilumas ir fiskalinės raidos tvarumas ilgalaikėje perspektyvoje. Situacija 2009 m. kelia didelį susirūpinimą ne tik dėl kainų augimo tendencijų bet ir dėl nepatikimai valdomų viešųjų finansų.

Estijoje situacija kiek kitokia, tačiau konvergencijos kriterijų stabilizavimasis taip pat pastebimas po įstojimo į ES. Kol Slovakija bandė stabilizuoti ir išlaikyti konvergencijos kriterijus neperžengiant kontrolinių ribų, Estijos vyriausybė daug dėmesio skyrė viešųjų finansų tvarumui užtikrinti, kas rodo nuo 2003 – 2008 m. vyravęs fiskalinis perviršis ir valdžios sektoriaus bendrosios skolos dydis per visą

nagrinėjamą laikotarpį neperžengęs 8 proc. BVP ribos. Tačiau 2008 m. prasidėjusi ekonominė krizė sukėlė Estijos ekonomikos perkaitimą. Infliacija tapo nevaldoma ir pasiekė 10,6 proc., išaugo valdžios sektoriaus deficitas, kartu padidėjo ir bendra valdžios sektoriaus skola. Taigi Estijos konvergencija ilgalaikėje perspektyvoje vertinama kaip netvari, dėl galinčio ir ateityje pasikaroti makroekonominio nesubalansuotumo.

Svarbiausios harmonizavimo reikalavusios teisės normos Slovakijoje ir Estijoje: Slovakijos nacionalinio banko ir Estijos banko tikslą, funkcijas, nepriklausomumą bei Europos centrinių bankų sistemos įgaliojimus ignoruojančios nuostatos. Sklandžiam euro įvedimui būtinas teisinis pasirengimas, numatant reikalingas euro įvedimo procedūras. Tačiau Estijos banko įstatyme vis dar esama tam tikrų trūkumų, susijusių su Estijos banko integracija į Europos centrinių bankų sistemą, banknotų leidimo ir statistinių duomenų rinkimo atžvilgiu.

Tyrimo metodika. Lyginamasis istorinis metodas – taikomas, apibūdinant Europos Sąjungos bendros pinigų politikos ištakas, raidą bei koncepciją. Mokslinės literatūros ir teisnių dokumentų analizė – siekiant išsiaiškinti ECB ir Europos Sąjungos institucijų vaidmenį euro zonos plėtros procese. Duomenų analizės metodas – taikomas siekiant nustatyti pagrindines makroekonominės problemas Slovakijoje ir Estijoje. Lyginamosios analizės metodas - taikomas, analizuojant bei vertinant ekonominę ir teisinę konvergenciją Slovakijoje, Estijoje bei euro zonoje. Apibendrinimo metodas – išsiaiškinama ar visapusiškas ekonominės konvergencijos kriterijų ir teisės normų tenkinimas yra įgyvendintas Estijoje, pateikiamas Slovakijos naudos euro zonoje įvertinimas, daromos galutinės išvados.

Jakonytė I. Perspectives and Problems of Euro-area Expansion / Final Thesis of the Master in European Union Politics and Administration. Advisor lecturer Dr. V. Pečkys. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, 2010, - p 72.

SUMMARY

Subject of the final master's thesis is topical, because development and functioning of the common European Union monetary policy is especially important step in European integration, opening the way for final political approach of the member states. Thus a detailed study of this sphere of the European Union politics is necessary striving to cognize possibilities and challenges of the future integration processes. The last expansion in the Euro-area happened on 1 January 2009, when the euro was introduced in Slovakia. A number of the EU member states that use the currency of the European Union increased up to sixteen. Though Estonia still hasn't reached complete integration in the EMU process, yet in May 2010 European Commission officially suggested Estonia to join the Euro-area from 1 January 2011.

Objective of the research is to assess Slovakia's and Estonia's economic and legal convergence.

Considering the objective of the research and set tasks, stages of development of the Economic and Monetary Union in Europe are covered in the work in theoretical aspect, advantages and disadvantages of participation in the Economic and Monetary Union are highlighted; policy of the European Central Bank and other institutions of the European Union in the process of euro-area expansion is analysed; conformity of Slovakia's and Estonia's macroeconomic indices to criteria of Maastricht convergence and harmonization of the European Union Law and national law of the mentioned countries and estimation of Slovakia's benefits being in euro-area is presented as well as Estonia's preparation to join the Economic and Monetary Union.

Performed dynamic analysis of Slovakia and Estonia's inflation, government budget deficit and gross debt, long-term interest rate and national currency stability level as well as analysis of the documents of the European Union, Slovakia and Estonia has revealed that Slovakia's convergence criteria have stabilized just after joining the EU and particular attention was paid to inflation reduction process. In convergence reports of 2008 published by the European Central Bank and European Commission Slovakia satisfied economic convergence criteria at least during the short period, however price stability and fiscal development durability in the long-term perspective remained unvalued. Situation in 2009 is a matter of great concern not only because of the price increase tendencies but also through unreliable management of public finances.

Situation in Estonia is a bit different; however stabilisation of convergence criteria is also noticeable after joining the EU. While Slovakia has been trying to stabilize and retain convergence

criteria keeping within control limits, Estonian Government spared a lot of attention towards securing stability of public finances, and this is proved by the fact that fiscal surplus and amount of gross debt of the government sector having prevailed during the period 2003 – 2008 haven't exceeded the limit of 8 per cent of GDP. However economic crisis that broke in 2008 caused overheat of Estonian economics. Inflation became uncontrolled and reached 10,6 per cent, deficit of government sector increased, simultaneously increasing the gross debt of the government sector. Thus Estonia's convergence in the long-term perspective is estimated as nondurable through macroeconomic imbalance likely to recur in future.

The most important legal standards that required harmonization in Slovakia and Estonia: regulations ignoring objective, functions, independence of the National Bank of Slovakia and the Bank of Estonia. Legal preparation is necessary for smooth introduction of the euro, providing necessary procedures of the introduction of the euro. However there are still certain demerits in the law of the Bank of Estonia related to integration of the Bank of Estonia to the European System of Central Banks with respect of issuance of banknotes and collection of statistical information.

Research methodology. A comparative historical method was applied describing origin, development and conception of common monetary politics of the European Union. Analysis of literature and legal documents was applied in order to ascertain the role of the ECB and institutions of the European Union in the process of euro area expansion. A data analysis method was applied in order to establish macroeconomic problems in Slovakia and Estonia. A comparative analysis method was applied while analysing and assessing economic and legal convergence in Slovakia, Estonia and euro area. A generalization method was applied to make clear whether thorough satisfaction of economic convergence criteria and legal standards has been implemented in Estonia; assessment of Slovakia's benefit in euro area is presented, and final conclusions are drawn.